

M
L
A
D
A
S
E
T
E
V

97856

98638/1950

Založila »Setev«, kulturno društvo gimnazijcev v Ptuju.
Komisijska prodaja: Tiskarna sv. Cirila, podružnica v Ptuju,
Slovenski trg.
Tisk Tiskarne sv. Cirila v Mariboru. — Predstavniki Al. Hrovatin.

Naša uvodna beseda.

Ta knjiga je drobna slika dela najmlajše slovenske generacije. Mi mladi, ki smo jo napisali, bi želeli, da bi bila vkljub vsem pomanjkljivostim vesel solnčni žarek v naših težkih dneh, izraz in potrdilo naše vere v svetli idealizem in v slovenstvo. Radi bi, da bi jo sprejeli vsepovsod kot morda nekoliko jecljajoč, toda veder odraz naše žilave volje do življenja in do dela. Če je kdo upravičen, da gleda z grenkim pesimizmom na naše slovenske in evropske razmere, smo to mi, ki smo preživeli svoja »zlata otroška leta« v dovolj grenkih razmerah in časih. Okusili smo »krizo« in »socialne probleme« na sebi, še preden smo vedeli za pomen teh besed. Da, morda bi bili mi še najbolj upravičeni, da s sarkazmom sodimo o marsičem v naši domovini, vendar nočemo in ne moremo storiti tega. Nočemo si prisvajati vloge sodnika. Nočemo pomagati rušiti tega, kar nam je v teh težkih dneh, ki jih Slovenci in z nami ves svet preživljamo, ostalo celega in neoblatenega. Pridružujemo se onim, ki hočejo na delo, da zgradijo novo stavbo naše slovenske kulture. Pesimizem je znak slabičev, nemočnih duš. Graditi hočemo, pomagati z ljubeznijo do revnih in zatiranih, do našega majhnega, a vendar tako velikega slovenskega ljudstva. Sovraštvo nikoli ni zgradilo ničesar velikega in ne bo, zato se mu odpovedujemo in podajamo roko vsem, ki nam hočejo biti tovariši pri gradnji nove slovenske, na idealizem naslonjene kulture. In naša velika želja je, da bi bila ta knjiga vsaj med najmanjšimi temeljnimi kamni te naše lepe slovenske zgradbe bodočnosti.

Knjigo poklanjamo svojemu slovenskemu ljudstvu, zlasti še vsem onim malim in skritim slovenskim ljudem,

ki so vedno brez hrupnih gest in molče ter z ljubeznijo izpolnili svojo človeško in slovensko dolžnost in nam tako ohranili dvoje naših največjih svetinj: slovenstvo in krščanstvo.

France Jeza

France Jeza:

V naših dneh...

Nemirni, polni pričakovanja so naši dnevi...

Nebo v krvavi zarji plamti.

Smrt na konju čez sonce drvi.

Na daljnih gorah grmade gorijo.

Obzorja so zavita v črni dim

in zamolklo, preteče grmijo

pod kopiti tujih jezdecev.

Noči so dolge in težke.

Z rokó

na orožju strmimo

v temó...

Čujte! Kako divje psi na dvorih

lajajo!

— — — — —
Veliki dnevi prihajajo

v našo deželo!

Smo pripravljeni, bratje?

Odpustimo si vsi

vse,

kar je hudega med nami!

Podajmo si roke,

sklenimo vrste

in oboroženi pričakujmo velikih dni!

Kako nam bo treba tedaj

vere in ljubezni in pogumne, jasne moči!...

— — — — —
... V tišino svetle noči

tiho bojna trobenta zveni...

Ne trka nekdo na okno?

Vstanite!

Oborožite se!

Čas je, bratje!

Francè Mele:

Idealist.

I.

V mračni, neprijazni šolski sobi je stopal med vrstami klopi profesor in razlagal vzroke francoske revolucije. Sicer malomarni, za vso okolico nebrižni izraz profesorjevega obraza je zadobil neko veličastno potezo, navadno mrtve oči so oživele, njegov glas je krepko, prepričevalno donel po razredu in siloma dramil zaspane, radi nenavadne junijske vročine dremajoče dijake.

Tine je nemo strmel v daljavo; mimo profesorja preko streh na nasprotni strani ulice v sinje nebo, kjer se je izgubljal v nebesni sinjini. Le nejasno je slišal profesorjeve besede; preburne so bile misli, ki so mu rojile po glavi, ga iztrgale iz nebrižne okolice in ga zanesle v trdo vsakdanje življenje.

Tine je bil sin revnih staršev. Že zgodaj je umrl oče, skoraj se ga ni spominjal. Mati je ostala sama s kopico otrok, ki niso imeli drugega nego lačne želodce, ki jih je bilo treba nasititi. Prišla so leta, ko je začel hoditi v ljudsko šolo. Tam je imel za sošolce otroke bogatašev in nehote je že od vsega začetka čutil neki odpor do teh lepo oblečenih, čedno počesanih otrok, kakor bi ga spominjali krivice, ki jo je razodevala njegova ne sicer strgana, a prekratka, že obnošena in zakrpana obleka. Bil je najmlajši; zato je moral nositi vse, kar je postalo starejšima dvema premajhno. Že v otroških letih se je zarisala ostra črta med njim in onimi, črta, ki se je polagoma širila in poglobljala spričo njegovega samozatajenja in odljudnosti, ki ni mogla trpeti v svoji bližini

nikogar, saj ga je spominjalo vse samo na njegovo uboštvo. Prikrival ga je, ne da bi ga mogel skriti zasmehljivim pogledom svojih sošolcev — buržujev. Sam ni vedel, odkod je vzel to besedo. Kar nenadoma, kakor zviška, se mu je vrinila v misli, glodala v njem in ga navdajala z začudenjem, ker je ni prav umel. Zdela se mu je kot ogabna, spolzka pošast, vsa slinasta; imenoval je z njo dečke, ki jih ni mogel prav trpeti v svoji bližini.

Sedaj je hodil v sedmo. Teh svojih otroških let se je spomnil nenadoma ob profesorjevi razlagi, kako se je meščanski stan pripravljaj, da izpodrine plemstvo in prevzame politično oblast v svoje roke. Težka so bila zanj gimnazijska leta in sam se je čudil, kako da že ni omagal na tej poti; on, ki so ga imenovali črnogleda, pusteža in ne vem, kaj še. Koliko trpljenja v nezakurjenih brlogih, ko ni bilo polena, da bi ga vtaknil v razpokano peč in si ob njej ogrel zmrzle ude! Koliko moledovanja in poniževanja v nižjih razredih, ko je prosjačil pri imovitih ljudeh za inštrukcije njihovim zabitim sinovom, pri teh ljudeh, do katerih je čutil že od nekdaj nerazumljiv odpor globoko na dnu duše, ki je v njih videl le zatiralce in odiruhe revnega ljudstva, ki se je do njih njegova antipatija izpremenila v najljutejše sovraštvo. Slednje ga je tiralo do skrajnosti, do želje po umoru vse te golazni, kakor jih je imenoval v mislih sto- in stokrat. Kakor luč je prihajalo vanj spoznanje, ki je hlepel po njem in iz katerega se mu je rodilo trpljenje ob misli na socialne krivice; to spoznanje ga je privedlo polagoma, ne da bi se tega sam dobro zavedal, do mišljenja, radi katerega je prišel na glas socialista. Ob profesorjevih besedah, ki so intuitivno prodirale v njegovo čustvovanje, v njegovo bit, ki jo je sam smatral za čisto razumarsko in nedostopno sentimentalnosti, se mu je razvnela fantazija, da so se mu krčile pesti, da bi udaril in razbil z njimi krivico, ves oni sistem, ki ga je preklinjal iz dneva v dan, hoteč ustvariti novo, srečnejšo bodočnost. V mislih ga je usoda posadila na

Foto: Vitko Musek

prestol diktatorja, ki pesti peščico izkoriščevalcev, na čigar povelje teko potoki buržujske krvi, ki se ob njej opajajo ponižani, teptani, v bedo in smrt obsojeni.

Zvonec je odjeknil v poslopju. Vidno iznenaden je profesor umolknil in naglo velel: »Molimo!« Potem je odšel iz razreda. Trenutek nato se je usula množica dijaštva skozi gimnazijska vrata na ulico, se pomikala najpreje v gostem curku po pločnikih na obeh straneh in se polagoma porazgubila. V zvoniku je udarilo eno.

Tine ni krenil proti stanovanju. Bili so zadnji šolski dnevi, ko je že mislil na sklep svojih računov. Neštetokrat so mu rojili po glavi med šolskimi urami, ko je računal vedno znova dohodke, ki mu jih bodo dale inštrukcije. Brez njih zanj ni bilo kruha. Že dolgo ni sprejemal od doma nobene podpore. Radi svojega mišljenja, ki je bilo sumljivo rdečkarsko, tudi ni mogel najti mecena, ki bi se bil zanj zavzel in mu vsaj nekoliko olajšal študij. — Kakor v sanjah je krenil po stranski ulici in preudarjal, koliko mu preostane, ko poplača vse dolgove, ki jih je bil naredil pri nakupu knjig ali česar koli. Posebno zadnji čas se je radi mnogih načrtov za bodočnost predal poučevanju, čeprav se mu je do dna gnusilo laziti okrog bogatinov in sprejemati denar iz rok ljudi, v katerih je gledal svoje sovražnike in zatiralce. Njim, ki bi jim bil najraje vrgel vso bridko resnico v zabrekli, rejeni obraz, v topi, malomarni obraz malomeščana, ki se zaveda svoje moči, se je moral udinjati, da konča študije in da se tako povzpne do položaja, v katerem je upal, da bo mogel odločilno poseči v potek dogodkov ter odpomoči bedi izkoriščanih trpinov. Sicer se je ob misli na pretekla leta, polna hlapčevanja zasovraženim buržujem, zgrozil, če je pogledal v bodočnost in premeril, koliko let bo še trajalo njegovo hlapčevanje. Sam sebi se je čudil, kje je imel toliko poguma za tako življenje, ki je bilo zastrupljeno od silnega sovraštva in polno želje po maščevanju. Ni se zgodilo redko, da se je priplazila ob temnih večerih

skrita misel, da se mu je zajedla v dušo, ga grizla, da je hropel in se že ves utrujen boril proti izkušnji, ki ga je vabila, naj naredi konec temu trpljenju, češ, saj je vse nesmisel, in se mu rogala objestno v obraz: »Kaj sanjaš, slabič!? Kdo pa si? Nikoli ne boš dosegel svojih sanj, nikoli!« V takih trenutkih obupa se je rodilo v njem vselej nekaj velikega in silnega, raslo je v njem z neznanско močjo, da je ves odločen zatrl siloma skrivno šepetajočo misel in našel moči za nadaljevanja tega nevrednega žitja.

Zunaj mesta se je zleknil v travo, si podložil roke in mežikal v smejoče se sonce. Že misel sama na skorajšnji konec pouka je oživila njegovega duha, ki je bil v samih inštrukcijah že otopel, da se je strahoma zavedel vse izgubljene, zapravljenepote lepote pomladi. V sonce je gledal in računal. A nikakor ni mogel priti do ugodnega zaključka. Vedel je samo eno: da je zapravljaj vse popoldneve pozno v noč in da bi mu šlo po vsej pravici plačilo, ki bi zadostovalo njegovim potrebam. A ni ga bilo, ni ga hotelo biti! Nič več ni videl smejočega se sonca; preklinjajoč ves svoj trud, ki dobiva zanj tako beraško miloščino, da mora stradati ob njej kljub tolikemu delu in trpljenju, medtem ko se drugim, tem prokletim buržujem, sam od sebe kopiči denar, da ne vedo, kam z njim, je krenil v mesto, zavil v ulico, kjer je stanoval, in izginil v svoji sobi, ne da bi se menil za zmerjanje gospodinje, ker je zamudil obed. Ves zbit kakor po trudapolnem delu se je vrgel na posteljo in siloma zaspal.

II.

Tine je bil srednje, prej majhne rasti. Kuštravi, malo negovani lasje so dajali njegovemu širokemu obrazu z naprej štrlečimi ličnicami neki čuden izraz, ki je znal zbuditi v mimoidočem na ulici vtis spoštovanja, celo groze. Srednje visoko čelo z mogočnimi, sršečimi obrvmi

je bilo vse razbrazdano, dolge, ravne črte so tekle počez in dajale njegovemu obrazu izraz resnega, prerano zrelega človeka. Videti je bil nekoliko starejši, nego je bil v resnici; kar odrasel se je počutil med svojimi sošolci, ki jih je sam imenoval nedorasle otroke. Sam šibak je zaničeval telesno moč, govoril z vidnim omalovaževanjem o športnih prireditvah, imajoč smisel le za duhovne sile posameznika. Njegovo z gospodarskega vidika materialistično naziranje je bilo na čudovit način idealistično, da so ga imenovali materialističnega idealista. To njegovo za tovariše dvoumno stališče, ki se je radi njega zavzemal za idejni svet in se krčevito oklepal misli o večnem bitju, medtem ko je istočasno ljuto napadal ob vsaki priliki verske fanatike — tudi takih ni manjkalo v razredu — je bilo kamen spotike marsikomu. A Tine se za javno mnenje ni menil. Kaj govore ljudje o njem, mu je bila deveta briga. Slišal je nekoč, da je človek, ki se ne meni za ljudske govornice, ali visoko nraven ali skrajno pokvarjen. To spoznanje ga niti malo ni spravilo v zadrego. Ravnajoč se vedno po glasu notranjosti, ki ga je neomajno priznaval, je bil trdno prepričan o upravičenosti svojega stališča. V mlajših letih je bil globoko veren. Začuda dolgo se ni pojavil v njegovi duši noben dvom in čudno se mu je zdelo vedenje mlajših tovarišev, ki so se postavljali s svojim brezboštvom in zasmehovali vse, kar je bilo v kakršnikoli zvezi s Cerkvijo in z vero. Ostal je neomajno pri svojem prepričanju. Tem hitreje se je izvršila izpremema v njem samem, ko je prišel v višje razrede in spoznal neizmerno bedo svoje okolice. Ves zmeden in bolan je bil ob prvem spoznanju, ki je ugovarjalo njegovemu dotedanjemu naziranju. Zgrozil se je, ko je videl, kako se ruši njegovo najsvetejše, ne da bi bil sam mogel kakorkoli poseči vmes v to razdejanje, ki se ni ustavilo, nego se je nemoteno nadaljevalo, dokler ni dokončno zavrzel vsega in se v vsem zaupal samo svojemu razumu. Idealističnemu materializmu njegovega na-

ziranja se je pridružil racionalizem, ki je dobival nanj vedno večji vpliv in ki mu je obetal nadomestiti izgubljeno božanstvo. Z nikomer ni govoril o vseh teh silovitih bojih, ki so razburkali do dna njegovega duha; vročično je iskal rešitve iz neznosnega položaja. Njegova osamljenost, ki se je stopnjevala do mrzke odljudnosti, je le še povečala njegove boje. Po daljšem času se je zdelo, da se je umirila njegova duša in da je zapadla v neke vrste mrtvilo, ki je našla v njem začasno pomirjenje.

Proti večeru se je Tine zbudil iz nemirnega spanja. Utrujen od prevelikega napora zadnjih dni, ko je bedel pozno v noč in čital z vnemo dela nemških revolucionarnih socialistov, se je ves omamljen opotekel k oknu, ga silovito odprl in vdihaval z naslado razblaženi zrak junijskega večera. Hiša, ki je v njej stanoval, je gledala s pročeljem na reko; onstran nje so se razprostirala obsežna polja, dolga, valovita črta gričevja, ki je zapiralo ravan, se je odražala na že mračnem obzorju. Ob takih tihih večerih si je njegova fantazija neovirano krčila pot in poletela na nevidnih krilih daleč v neskončnost. Neredko se je moral siloma otresti čustvenosti, ki se je hotela polastiti njegovega duha; sramoval se je in strahoma si je očital, da so ga za trenutek prevzela čustva, da je pozabil na vrhovno vodilo svojega življenja, na vsemu vladajoči razum. Tema se je spuščala na zemljo, že se je prikazal na obzorju blede mesec, ki je v njegovem lesku trepetala vsa nemirna pokrajina prav do gričevja. Omamni duh španskega bezga in pomladanskih sokov je prihajal v njegovo borno sobo ter jo napolnjeval s težkim, od prekipevajočega življenja napolnjenim vzduhom. Ni mogel strpeti v tesnem prostoru, kjer se je zdel kot uklenjen. Mehanično je segel po klobuku, tipaje je stopal po ozkih, zavitih stopnicah in že je izginil skozi vrata v temó.

Dan, poln čudnih, najglobljih doživljajev! Že v šoli je bil nekam vznemirjen, nič se ni mogel prav znajti v

tem svetu, ki se mu je zdel takó čudno daleč; kakor iztrgane iz njega so se njegove misli sprostile vsega telesnega, izginilo je vse materielno, da je ostal samo še duh. Spomin na otroška leta, popoldansko nemirno spanje in tišina večera so zbudili v njem že tolikokrat doživeta čustva nemira in nerazumljive nezadovoljnosti, da bi bil ubežal samemu sebi, da bi bil šel kamorkoli in delal kar koli, da bi ne čutil več svojega telesa, da bi se otresel vsega zemeljskega in se utopil v neskončnost, v nič. Neobčutljiv za telesnost je ob takih prilikah imel samo eno misel, ki ga je prevzela vsega, ki se je, kakor bi se bala, oblikovala, dokler se ni izlila v eno samo vprašanje: Čemu Bog in življenje? Kolikokrat se je mučil ob misli, v čem naj odlikuje človeka pred živaljo njegova nesmrtnost. Vanjo je veroval, ves prežet božje misli se ni mogel otresti vsenavzočnosti Boga, radi katere Ga je včasih sovražil, da se je zgrozil nad samim seboj. Molčeč kakor je bil, je krotil pod vtisom ne vem česa v globini duše spečo žival, ki se je od časa do časa vzdramila v njem z vso silo in vpila po uživanju, po nebrzdanem življenju. Ko se je prvič zbudila ta zver, je strmел kakor otrok, ki ga s prevaro pridobiš za zlo dejanje. V njegovih modrih očeh je vstajalo grenko spoznanje. Otrok-starec se je zavedel nepremostljivega prepada med telesnostjo in duševnostjo, ki terjata vsaka svoje silno, neodjenljivo. Spoznanje tega večnega boja, ki ne preneha niti za trenutek, mu je zagrenilo življenje, kajti navdalo ga je s strahom pred to neprestano borbo, ki bi se je bil izognil vsaj za trenutek, če bi bil mogel opravičiti to dejanje pred samim seboj. Baš tega večera se ga je ponovno polastila sla huje kot kdaj prej, da je ječal kot otrok, ki gleda strahove. V mislih je trgal obleko raz ženska telesa, prodiral v njih najskrivnejše tajne, se naslajal ob sladkogrenki razburjenosti vsega telesnega in se trenutek nato vračal na to zemljo, k samemu sebi, poln sramote, kakor omamljen od grehov, ki jih je bil počel v mislih, a so se

mu zdeli hujši, kakor če bi jih bil počel v resnici. Ne da bi se zavedal, so se vlačile njegove misli po beznicah, poljubovale dekleta, šepetale zaljubljene besede in se opijale ob sladostrastju, da so se takoj nato zavedle samih sebe, da so se vrstile v realni svet, kjer so izginili fantomi, ustvarjeni od razgrete domišljije.

Pozno ponoči se je vrnil Tine ves truden in izmučen domov.

III.

V študiju je minilo Tinetu vroče poletje. Takoj po končanem šolskem letu se je odpeljal domov, v majhno podeželsko mesto, kjer ni bilo neprijetnega šuma, ki mu ni dal miru v velikem mestu. Tu, pod košatimi hrasti senčnatega gozda, ki se je nedaleč mesteca razprostiral po pobočjih gora, je čital svetovne veličine: občudoval je Schillerja in Goetheja, naslajal se je ob strastni, nemira polni poeziji Alfreda de Musseta in Hugoja; globina Dostojevskega ga je priklepala z neodoljivo silo. Užival je ob pogledu na prepade človekove duše, ki je tako skrivnostna, svetla in podla, angel in satan obenem. V vsaki črki, v vsaki besedi je iskal samega sebe; neredko je v pesnikovem junaku odkril svojo podobo, ne da bi bil mogel najti dokončno izklesano sliko svoje duše. Vedno manj je razumel samega sebe; njegova domišljija je dobivala v tem povsem drugačnem, z naravo v ožji zvezi živečem okolju vedno več hraniva, da ni bilo mej, ki bi bile mogle ustaviti polet njegovega duha. Ni se dvigal samo v višave, še mnogo pogosteje se je spuščal v temne globine, v močvirja, kjer so se mu spakovale krastače kot utelešeni grehi, ki jih je bil počel v mislih in ki jih je skrival pred drugimi, da, pred samim seboj, kakor da bi njih odkritje njega samega strmoglavilo v prepad. Na zunanjih dogodkih revno življenje je našlo tem več razočaranj in porazov, a tudi zmag v bujnem razvoju duha, ki ga je telo siloma priklepalo na ta svet, na vso

bedo okolice, ki se ni brigala za duhovnost in za njena nerešljiva vprašanja.

Istočasno so se mu v tem zatišju porajali veliki načrti. Kljub vsej svoji usmerjenosti v lastni jaz je imel odprte oči za vse dogodke okoli sebe in ponovno je bil priča socialnih krivic, oderuštva in potvarjanja, ki si je nadevalo masko pobožnosti in krščanske ljubezni. Stisnjenih pesti je hodil mimo zabuhlega, z modrimi žilicami prepreženega obraza, ki bi bil najraje udaril vanj z vso močjo, da bi se razlezla ta kepa mesa, kakor se razleze vosek na peči. Zahajal je med delavstvo, med zidarje in kopače, ki so v službi kapitala omagovali od lakote. Nehote se mu je vsiljevala misel na maščevanje, prevzemala ga je omamna strast, da so se mu zalivale oči s krvjo in da bi bil razbil vse, slep in gluhi za pametne nasvete, češ, še ni čas, počakati je treba, le počasi zori revolucija. Kar z enim samim udarcem, z zamahom roke bi bil preobrnil ta svet, ga ustvaril lepšega in boljšega, nego ga je bil naredil Bog. V takih trenutkih je valil na Boga samega vso odgovornost za vnebovpijoče krivice, nanj, ki dopušča izkoriščanje slabotnih, da stokajo v neznosnih bolečinah in preklinjajo dan, ko so ugledali ta svet. Zaman si je dokazoval nesmiselnost takega ravnanja, vsa njegova volja ni mogla ničesar proti razumu, ki je govoril srcu razumljiv jezik. Kolikor bolj si je prizadeval, da bi pozabil na vse to, tem bolj živo je stopala pred njegovo dušo vsa beda in lakota otrok, žrtev nesramnega nasilja nad njihovimi očeti. Taka razmišljanja, ki so se ga polasčala neredko proti njegovi volji, so terjala od njega dejanj, so ga silila v požig in umor, ki se jim je le težko ustavljal. Kljub silnosti čustev je vendarle vedno zmagal razum, da ni storil usodnega dejanja, ki bi ga bilo oropalo vsega in ga pahnilo v temó. Svobodoljubje mu ni dalo, da bi se le za trenutek ustavil ob taki misli, saj je že vso mestno civilizacijo občutil kot težko breme, ki pritiska nanj z vso pezo svoje teže in mu ne

da, da bi svobodno zadihal. Gnusili so se mu sladki obrazi »boljše« družbe pri čajankah in sprejemih, ko si vsakdo nadene najbolj primerno masko, da bi kar najbolje odigral zaupano mu vlogo. Svetohlinsko zavijajo oči in se drug drugemu sladko smehljajo, za hrbtom pa se obrekujejo, da so vsi pokriti s sluzavo, ogabno skorjo nečistosti in zakonske nezvestobe. Resda se je večina sprijaznila s temi navadami, čeprav dobro vedo, kako je v resnici. A Tine ni mogel. Vse to pretvarjanje se mu je zdelo nevredno človeka, ustvarjenega po božji podobi. Le malo je še ostalo na človeku božjega; v tisočletjih se je tako izmaličil, da bi ga njegov Stvarnik sam ne spoznal več. Vrh vsega pa še tako naduto, resnično ali hlinjeno poveličanje kulture in civilizacije, ki ji dajejo pečat milijoni brezposelnih, stotisoči, ki umirajo od lakote in preklinjajo svet ter usodo. — Sama vprašanja, ki jim Tine ni vedel odgovora. Kolikor se je trudil, dejanskega položaja ni mogel spraviti v sklad s svojim razumom, ki mu je vse preglasno govoril o pravi kulturi in o pravici, ki ji današnja ni niti senca.

V takem razpoloženju se je vrnil Tine jeseni v mesto. Srečaval je sošolce, a ni se mnogo zmenil zanje; kakor da bi jih ne bilo. Zaprt ves v svoj svet ni nikoli imel prijatelja, še tovariša ne; tudi ni čutil potrebe, da bi komurkoli razodeval samega sebe, svojo notranjost, ki jo je še samemu sebi odkrival le narahlo in strahoma, ki se je bal pogledati vanjo, da bi mu samospoznanje ne ubilo duha, samospoznanje zlega in dobrega, da bi ga ne oropalo življenjskega poguma in vere vase. Te vere ni smel zgubiti. Jasno se je zavedal, da bi nje izguba pomenila propast njega samega, saj ga je samo ona držala na površju, na poti, ki bi ga naj privedla do sanjane gloriije. Brez te vere bi bil izgubil oblast nad zverjo, ki drema na dnu srca, nad živaljo, ki je v njej videl utelešenega samega sebe, svojo mesenost, svojo poltenost in poželjivost.

Zadnjič se je vračal v mesto. Bil je pred vstopom

v življenje, prosto disciplinskih pravil in vse druge Boga zakaj izmišljene navlake. Ni mu povzročala skrbi šola sama; druge so bile misli, ki so tedaj odločilno vplivale nanj in ki so obetale iztrgati ga iz njegove odljudnosti ter obrniti njegov pogled v to življenje. On, ki se je čutil poklicanega, ukreniti nekaj velikega, poseči s težko, železno roko v neznosne razmere, se je upiral vsakemu fizičnemu dejanju, ki bi ga bilo moglo privedi bliže temu cilju, kakor da bi bil čutil, da mu mora tako dejanje ugrabiti njegov svet idej, oni svet, ki bi ga ne bil zamenjal za vse bogastvo. O! Vedel je Tine, da bivajo na svetu bogataši, poznal je čudežno moč prekletega mamona, nobena tajna ni bila zanj nizkotnost kruhoborstva, ki se radi njega izpreminjajo ljudje kakor kameleoni. Ali njegov idealizem je bil nadnaraven; ne od tega sveta, od nekod drugje se ga je navzela njegova duša; kakor da so mu ga poslala nebesa sama. Idealističen, kakor je bil, je ugovarjal načelno dokazom, ki jih je prinašala dnevna podlost, od idealizma v večnost oddaljena vsakdanjost. Tak idealist ni maral za vsa bogastva; njegova ravnodušnost do tega in malomarnost, ki je z njo govoril o materiji sploh, sta bili v nemalo spotiko sošolcem. Tinetovo resda mnogolično, navidezno protislovno naziranje je zbudilo v njih splošen odpor, ki je naletel pri njem samem na gluha ušesa; vse to in še marsikaj je samo še poglobljalo že itak globoki prepad med njimi in Tinetom, a tudi med Tinetovim idejnim in realnim svetom, ki vanj ni veroval, ker ni mogel verovati radi njegovega nereda, ki je ugovarjal razumu. Tako je nevede nadaljeval pot, ki je nanjo stopil kot otrok, ko je v daljni daljavi zagledal čudežni, pravljični svet, kakor mu ga je bila ustvarila domišljija. Vztrajno je hodil za tem ciljem; niti za ped se mu ni približal. V globini duše je čutil obupnost tega romanja, ki mu ne bo konca nikoli. Vendar je bila njegova vera tako trdna, da ni niti za čas izgubil zaupanja in je šel naprej po svoji poti s trdno vero, da se

bodo izpolnile nekje in nekoč sanjane sanje. Srce mu je govorilo, da se mora zgoditi, kar se mu je prikazalo otroku; temu govoru je veroval. Šel je vedno naprej svoji gloriји naproti.

IV.

Čemerno jesensko jutro se je bilo rodilo iz meglene noči. Prišlo je, kakor da bi deževalo skozi fino sito. Tu in tam se je zbirala dežnica v mlakah in odtekala v kanale. Kakor izumrlo je bilo mesto. Redki uradniki so hiteli v pisarne, zaspani dijaki so nekam leno stopali v šolo. Bilo je po nedelji.

Tudi Tine Vrtačnik se je napotil proti gimnaziji. Visoko si je zavihal ovratnik, nizko je poveznil klobuk, prav do oči, da bi ga kdo ne spoznal in ogovoril. Duševnost mu je bila vse preveč neuravnovešena, da bi bil mogel začeti pogovor s komerkoli.

»Vrtačnik, počak' no!«

Nevoljno se je okrenil. V nadi, da se reši nezaželenega sopotnika, mu je kaj malomarno odzdravil. A kakor da ni opazil Tinetove zlovolje, mu je Milan — bil je njegov sošolec — že hotel pripovedovati svojo najnovejšo dogodivščino z dekleti, ko mu je segel Tine suho v besedo: »Milan, prizanesi mi s svojim gobeždanjem! Kaj bi, saj se pozna.« Na ta nepričakovani izpad nevolje je oni umolknil in tako sta molče nadaljevala pot.

V razredu je bila zbrana že večina učencev. Ni bilo kot navadno. Že dan prej se je razvedelo, da dobi osma novo dijakinjo. Nestrpno so čakali, kdaj se bo prikazala v razredu. Tu, tam je padla groba opazka, črnelasi Milan je bil že ves vznemirjen. Bog vedi, kje je zvedel to in ono. Po vsem njegovem pripovedovanju, ki je bilo polno hvale, se je dalo sklepati, da je dekle čedna, nebeška stvarca. Oči vseh so bile uprte v vrata, usta so bila pripravljena, sprejeti novinko s kar največjim hrupom, ki

bôdi izraz njihove prav posebne naklonjenosti. V naglici so si popravljali kravate, s skrbjo ogledovali umazane čevlje in marsikdo je bridko obžaloval, da ni bil vzel boljše obleke. Šola kakor da je izginila iz njihovih misli, vsi so mislili le nanjo, ki jo je čakalo toliko burno utripajočih src. Sošolke, ki je zanje imel vendarle ta ali oni lep pogled, včasih celo nedolžen poljub — tako se je izražal Milan — so izginile v tem splošnem pričakovanju. Hitreje kot sicer se je pomikal kazalec na 15, samo tri minute so še manjkale do zvonjenja. Že so se bali, da jim bodo prevarani upi, ko so se nenadoma odprla vrata in ... Ni bilo krika, nič vpitja; kakor da jih je kdo stisnil za grlo. Le tih šepet. Vse oči so bile uprte v njo in so jo spremljale od vrat do klopi. Ni vedela zanjo, ali oči vseh so ji bile kažipot. Milan se je zamaknil, v mislih je prešel galerijo deklet, plavolasih, črnookih, belopoltnih in rdečeličnih, ki jim je prisegal zvestobo in ljubezen od pete sèm, a ni mogel najti enake tej, ki je stopala proti svojemu mestu kakor angel iz nebes; tako se je izrazil pozneje. — Le eden je ostal malomaren kot vedno. Brez posebnega zanimanja za nenavadno razburjenje v razredu niti ni vprašal za vzrok. Kot navadno je molče stal ob svoji klopi, gledal nemo predse in mislil — Bog ve na kaj. Bili so to zanj trenutki počitka, ko je miže, s pogledom uprtim v tla, pričakoval profesorjevega prihoda. Ali ob tihem šepetu, ki je šel skozi razred, je vendarle dvignil glavo. Vendar samo za hip. Značilna poteza njegovega značaja, odločno nežnemu spolu v splošnem nasprotno stališče, mu ni dalo, da bi le trenutek posvetil ženski ničemurnosti, in tako se je vrnil na pota, ki so mu misli hodile po njih, tam nekje v deželi sonca, v deželi, kjer ni megle ne mraza ne bede, kjer je večna pomlad.

»Sedite!« Profesor je bil že v razredu. Njegova beseda ga je zbudila iz zasanjanosti, da se je sunkoma in kakor mučno zavedel razreda. Monotona razlaga ga ni mogla pritegniti nase in nevedoč kaj se je začel razgledo-

vati naokoli. Tedaj mu je pogled nehote obstal na novinki, ki je pač ni bil vajen videti tam in je zato sama ob sebi zbudila pozornost; nekako tako, kakor nas preseneti vaza cvetic na sicer samo pogrnnjeni mizi. Kot mehanična priprava potres, tako je registriral njegov pogled navzočnost nekogar, ki ga še malo preje ni bilo. Pri tem pa ji je, kakor je pozneje samemu sebi priznal, posvetil več pozornosti, nego bi to bila v navadnih prilikah sicer zaslužila. Večkrat pozneje je samega sebe izpraševal za vzrok, a nikdar si ni mogel prav razložiti tega dejstva! Čutil je, da je tako; zakaj, tega ni vedel. Nekaj novega, neprijetnega in sladko-skrivnostnega se je polastilo njegove razumarske duše. Kakor da je slutil porajanje velikega, zanj usodnega dogajanja, je iztegoval v duhu roké predse, da bi se obranil tega neznanega, ki se je dvigalo v njem. Kolikor se je trudil, ni mu uspelo; zopet in zopet so našli njegovi pogledi sami pot tja, kjer je sedela ona, ki ga je takoj v prvem trenutku tako nemilo zbudila iz njegovih idealističnih sanj in ga opozorila s silo nadzemske lepote, da je na tem svetu še kaj drugega razen golih idej, da to življenje ni samo neplodno poglabljanje v onostranost, ki je skrita človeški radovednosti. Prestrašil se je lastnih misli. Zdelo se mu je, da mu zli duh sam šepetaje tuje, njemu dotlej neznane besede o življenju, da mu z zlobno porogljivim nasmehom kaže njega sladkosti, kakršnih še ni užil in ki so v primeri z njimi njegove fantazije le blede sence, ki se izgubljaajo v neskončnosti. Čuti so ga obvladali popolnoma: ni slišal profesorjevega glasu, ni videl pomenljivih pogledov sošolcev, ki so si pomežikovali drug drugemu in se skrivnostno nasmihali. Njegovo uho je bilo gluho za vse, njegovo oko ni videlo drugega razen nje, ki je gledal v njej utelešenje svojih sanj, nedosanjanih, le zaslučenih. Čutil je kakor pogubno moč, ki se ga je polaščala vsega, mu vezala ude, ga stiskala za grlo, da ni mogel zavpiti na pomoč; ves izčrpan in obupan radi neuspešnega boja se je

končno vdal nepremagljivi sili. Samega sebe ni več čutil: kakor blazen je poljubljal njeno lice, se vsesal v njene ustnice, da so krvavele njemu in njej. Nežni, dišeči kodri ogljeno črnih las so ga opijanili vsega: skozi polpriprte trepalnice je gledal smehljajočo se pokrajino, studenci so žuboreli veselo po kamnitnih strugah, pomladni veter jima je pel melodijo, neminljivo, hrepenenja polno. Kot boginjo jo je oboževal, poklekoval pred njo, pokrival s poljubi njene snežnobeke roké, tako nežne in lepe, da bi si jih v sanjah ne mogel misliti lepših. Pozabil je nase, ves je utonil v divji, brezumni radosti. Sanje so izginile, uresničile so se. On je bil kralj tega davno sanjanega sveta, njegova izvoljenka mu je bila kraljica...

Ko se je Tine zbudil iz zanesenosti, je čutil, da so njegove sanje opljuvane, zavržene in onečaščene. Kakor z grozno, mrzlo roko je seglo to spoznanje v srce. Poseglo je in iztrgalo najdražje in najlepše. Čutil se je razgaljenega pred vsemi v vsej bedi človeškega bitja. Kakor da je bil odprl skrivna vrata svojega srca in pokazal ljudem s prešernim, brezsravnim smehom svojo skrivnost, svoj edini zaklad, ki ga je imel, a ga je tako nenadoma, nesmiselno zaigral. Resda se ni zgodilo v fizičnem svetu, ali zanj je bilo to še huje: telo umiješ in je čisto. Ne vrneš pa lepote zavestno zavrženim sanjam, ne vrneš čistosti duši, v najglobljih mislih omadeževani. Madež je na njej, črn, grd in ostuden ter pripoveduje o grehu; na duši je in ostane.

V.

Ni se zgodilo Tinetu takó prvič. Že večkrat je v duševni preutrujenosti okusil sladkost grešnih želja, ki so ga vsega prevzele. A čudno, njegovih sanj mu niso ukradle. Še nadalje je veroval vanje, jih negoval in pazil nanje, da na nič takó. Sedaj pa so nenadoma izginile, gol je stal pred samim seboj in videl svoj pogin. Saj ni imel ničesar,

Ptuj — Minoritska cerkev

Foto: I. Reich

s čimer bi se bil branil. Vero, filozofe in vso to sedaj zanj že nesmiselno navlako je zavrzel kakor otrok igračo, ki jo z jokom izsili, a se je kaj kmalu naveliča. Vse je izginilo, kakor da ni bilo v njem nikoli donebesnih strem-ljenj, kakor da ni njegov duh nikoli vpil za nadsvetnim, njemu skritim. Sošolci so začetka z začudenjem, a kmalu z veseljem gledali to njegovo izpremembo: kar nenadoma je imel vse polno prijateljev. Kar je v strahu pred bodočnostjo od ust prištedil, je kopnelo kot sneg na pomladanskem solncu. Knjig še pogledal ni: nem je stal na katedru in ni vedel odgovora na stavljeno vprašanje. V rafiniranosti, ki je značilna za take, protislovij polne narave, je spretno skrival svoje dvojno življenje, da so se profesorji čudoma spraševali, odkod ta nenavadna, nerazložljiva izprememba. Obzirni opomini razrednika in ravnatelja samega so šli mimo njegove duše. Nebrižen je ostal za vse prošnje matere, ki je zvedela za vse njegove neuspehe. Prišla je v mesto. Tiho, ob času, ko je vedela, da bo doma, se je splazila v njegovo stanovanje in ga na kolenih prosila, naj pomisli nanjo, naj ji ne dela sramote. Surovo jo je sunil od sebe in brez besede pustil v sobi, da je jokala in kopnela od žalosti in obupa. Kakor v blaznem plesu se je pogrezal v blato, da je bil ves obrizgan od nesnage. Kmalu so mu začeli radi nemarnosti odpovedovati inštrukcije, drugo za drugo. Dolgo ni trajalo in sledila je izključitev iz gimnazije. Tine se ni zmenil za to; v neprestani pijanosti se niti ni utegnil zavesti vse dalekosežnosti izključitve.

A dolgo ni mogel zdržati takega življenja. Že po naravi je bil šibak; radi mnovega dela omajano zdravje se je v ponočevanju še poslabšalo. Že preje je čutil včasih bolečine v prsih, vendar ni šel k zdravniku, ker je slutil, da se ga loteva jetika, in se je bal, da bi moral prekiniti študij. Ta kal bolezní se je širila kakor plamen; pijančevanje jo je podpihovalo s silovito močjo, da se je po kratkem času takega življenja čutil starca, bolnika. Ne-

kega februarskega jutra se je vrnil po noči, prebiti v blaznem deliriju, domov ves zmučen, kakor mrtev. Dolgo je spal; ves dan in vso noč. Ko se je zbudil, se je zavedel svoje strahote. Z grenkobo je spoznal svoj konec, z žalostjo in kesanjem se je spomnil žalosti in bridkosti, ki jih je bil povzročil materi; nanjo je najprej pomislil. Odkar je bila zadnjič pri njem, ni dobil zdoma nobenega pisma. Živa ljubezen do nje se je silno zbudila v njem, da bi bil vstal, šel na kolenih k njej kakor k svetnici in se razjokal v njenem krilu. A niti premakniti se ni mogel. Silen kašelj mu je stresel telo, vse suho in bedno. Ličnice so še bolj strmele iz mrtvaškega obraza, ustnice so bile nabrekle, oči so vročično sijale in jasno kazale na bolezen, ki mu je žrla pljuča in uničevala življenje, da je pojemalo kakor večna luč pred oltarjem v cerkvi, ki ji zmanjka olja. Jasneje kot kdaj prej se je zavedel svoje bede, pred oči mu je stopilo strašno, razvratnosti polno ponočevanje, da se je zastudil samemu sebi. V duhu je videl svojo dušo, pohojeno, uničeno in omadeževano. Zopet, a ne več jasno, so mu vstale sanje, v megli se je porajal nov svet, ki je v njem gledal skozi meglo obličje božje; miloba je sijala iz oči, nič ni bilo jeze v njem. Tine je gledal... Natančno je videl: Boga, ki ga je bila polna njegova duša, je teptal in preklinjal. Zatajil ga je, javno, pred vlačugami v beznicah, ki jim je bil dal dušo in telo. Nič se ni sramoval opljuvati ga, ga izzivati k maščevanju. Ta Bog, od njega opljuvan in zasramovan, se mu je prikazal, mil in z blagim smehljajem, ki z njim sprejema oče izgubljenega sina. Tinetu se je odprla duša; s široko odprtimi očmi je sam ves bolan gledal nebeško prikazen in božjo glorio. Nemo je jecjal: »Gospod, odpusti!« Samo to in nič več. Ali vsa njegova duša je bila v teh besedah, pela je in se radovala: izginile so grde misli, razbežali so se grozni spomini kakor megla pred poljubi jutranjega solnca. Nebeška svetloba je obsijala njegovo dušo, ki jo je videl vso čisto, kakor bi ne bila

nikoli okusila najmanjšega greha. V božjih očeh ni bilo sodbe ne obsodbe; smehljale so se in govorile: »Zasedi sedež, ki ti je pripravljen od vekomaj.« Govorile so, da je jedva slišal njih glas; vedno tišji je postajal in utihnil...

Tine je nagnil trudno glavo in izdihnil.

France Jeza:

Pesem o pingvinih.

Da, bratje!

Mi smo kot pingvini,
v vrstah stoječi na temni skali
v megleni sivini...

In sanjamo in hrepenimo preko morja,
kjer v zlatem sončnem ognju plamené obzorja,
kjer krožijo pod silnim nebom orli
in njih svobodni krik nad širnimi zemljami
zmagovit doni.

V naših krilih pa ni moči,
v naših srcih vere ni,
ni orlov med nami,
ki bi se, svesti svojih sil,
z zamahom silnim svojih kril
iztrgali iz sivine
in se kot jeklene strelice pognali v svobodne višine...
Med nami jih ni, med nami pingvini
na skali v sivini...

Elekova pot.

»Elek, že greš?« ga je boječe vprašala Ema, njegovo dekle. Oklenila se je njegovega vratu.

»Ne hodi več čez mejo! Ko se poročiva, greva raje v Francijo in se tako prebijeja.« Ema se je zelo bala zanj.

»Ne hodi! Ni še minil teden, kar so v Kobilju enega ustrelili in ti hodiš prav tam, po isti poti.« Tako je govorila, moledovala in prosila Ema Eleka, naj ne hodi več; saj ima doma zemljo, polje, ki ga željno pričakuje. Kaj mu je treba tihotapiti tobak?

»V Francijo, na težko delo! Misliš, da sem padel na glavo, da bi vsako jutro zgodaj vstajal, potem pa žel ali okopal ves dan, teden za tednom, na pripeki. Kadar se mi posreči, zaslužim s tihotapstvom v eni noči več kakor drugače ves teden.«

»Mene si se naveličal? Nočeš me več! Druge so ti ljubše!«

»Saj pravijo, da je tuj kruh boljši.«

»Da! Madžarke te bolj vlečejo, kakor pa zaslužek. Saj vem, po kateri se ti skomina... In jaz...?«

»Zbogom!« je presekal besedo Elek.

Ljubezen, tega on ne pozna. Zaman se je včasih trudil, da bi spoznal skrivnost te besede, ki jo je tako pogosto bral v romanih. Alica, Madžarka, mu je nekoč v jezi zabrusila: »Ti ne veš, kaj je ljubezen! Star otrok si.« Takrat je mnogo razmišljal o tej skrivnosti, danes je že pozabljeno, Elek pozna samo strasti nagona.

»Ali mi obljubiš, da ostaneš, da ne greš več čez mejo...? Tvoja sem, za vedno..., grem v svet s teboj,

da si brez tega ustvariva dom, življenje, boljše od kočarskega životarjenja.«

»Ema! Ti še tega ne razumeš! Jaz grem . . . , moram, to mi je že v krvi, da moram iti. Ti tako nisi marala zame. Samo sedaj, ko ni več onega študenta, me loviš,« ji je vrgel v obraz.

»Naznanim te . . . !« se ji je iztrgalo iz prsi v mrak za njim.

Mrak je počasi polnil kote, prostore med drevjem; pritiskal je na strehe, ki se niso dale več razločiti. Nekje daleč je zvonil zakasneli zvon. Kako je udarjal glas zvona v tišino, na njeno razgreto dušo. S ceste je bilo slišati ropotanje voza in od časa do časa je razumela kako besedo, toda danes je ni zanimalo, kaj govore ljudje. Zazrla se je v daljavo; tam se je srečala z razsvetljenimi okni, ki so žarela kakor mačje oči. Zdelo se ji je, da so kakor Elekove. Čim bolj je strmela v svetle lise, tem tesneje ji je bilo pri srcu.

Znova se je zamislila. »Kaj za to, če sem plesala na novi maši z Gregorjevim študentom ,čindarajso'! Duhovniki so tudi plesali. Mar ne hodi on z drugimi, s tisto vročekrvno Madžarko . . . z Alico?« Vse te misli so udarjale nekje v njeni notranjosti ob trd zid, se odbijale in slišala je Elekove očitke: Ti pa z Gregorjevim študentom! Skrčila je pesti, jih zopet razširila. Zamižala je in se obrnila vstran od razsvetljenih oken. Obraz si je zakrila z rokami in je zajokala, ker jo je Elek porazil, ker ni uslišal njene največje, vroče prošnje. Že je videla tovarišice, kako se ji posmehujejo; često jim je pripovedovala o njegovi zvesti ljubezni in kako izpolni njeno najmanjšo željo.

In zdaj? Zdaj pa ta sramota, da hodi čez mejo k drugi. Njo ima, ko je tukaj, Alico pa, ko je tam na letovišču. Če bi bil sam, bi se ne izvedelo, a tudi njen brat gre včasih z njim, da se potem lahko ob nedeljah zabava po gostilnah.

Gosta tema jo je zavila v svoj plašč in čutila je roso, ki je legala na zemljo. Obrnila se je nazaj, da se sreča z razsvetljenimi okni, Elekovimi očmi. Tam je bila že tema, samo po dvorišču se je počasi zibala luč proti hlevu. Hlapec je šel počivat.

Na spodnjem koncu, pri zadnjih hišah, so zalajali psi. Ema je slišala samo medlo lajanje. Predramila se je, ko so fantje zaukali, in spet se je spomnila z bolestjo nanj, ki odhaja. Ljubim ga... samo njega, je govorila v noč. Še enkrat so se oglasili in glas je počasi zamiral, se gubil med mladim, cvetočim žitom. Kmalu so utihnili psi. To je bilo znamenje, da je Elek že na stezi proti drugi vasi. Koliko bilk se bo še upognilo pod njegovimi nogami, preden bo v Kobilju in potem na meji. Ema je čula vrisk, čeprav se je slišalo samo rahlo šumenje drevja in brenčanje hroščev, ki so objedali kostonje. Ta vrisk je bil za njo klic spoznanja; naj misli o Eleku tako ali drugače, vendar ji je dosti bližji, kakor tisti študent. Gregorjev Andrej ji je hotel izpiti vso kri iz rdečih ustnic. Ko mu je dovolila prvi poljub, jo je hotel objemati, še dalje poljubovati in se igrati z njenimi trdimi, žuljavimi prsti. Kar jezna je bila na Andreja, ker ji je vedno zmečkal robec, tako da se je bala z njim podnevi na cesto. Elek jo je redkokdaj objel. S svojimi od tobaka razpokanimi ustnicami se je bal dotakniti njenega belega čela.

»Ema, Ema, kje pa tičiš?« jo je klicala mati.

S predpasnikom si je obrisala oči in stekla med drevjem proti domu.

»Ali ne veš, da je čas za večerjo?« In že je odšla s praga nazaj v hišo.

»S kom pa si čenčala tam pod orehom?« je vprašala s skrbi polnim glasom, ko je Ema vsa zardela stopila v sobo.

»Kaj vprašujete, ko dobro veste! Danes je sobota. Ali ne veste, kam hodi Bela ob sobotah? No, Elek je bil

in moj brat ter nekaj onih iz spodnjega Gresa,« ji je dopovedovala Ema.

»Če imaš poštene razgovore, zakaj ga potem ne povabiš v sobo?«

»Ni imel časa, ker morajo biti še nocoj na oni strani,« je zaskrbljeno odgovorila Ema in napenjala oči v okno, mimo katerega je šinila senca.

»Saj nisem gluha, da tako vreščiš. Saj lahko slišijo drugi.« Še ni končala, ko je nekdo zunaj odpiral vrata in s palico ropotal po ilovnatem podu, kakor bi iskal prag.

»Dober večer vam Bog daj, zlata mati!«

»Ciganica!« je zakričala nejevoljno Ema.

Oče je prenehal kresati vžigalnik, ki se ni hotel vžgati, in je samo malomarno pogledal na to pozno prikazen. Takih gostov so pri njih vajeni, ker je hiša tik ceste in je vsakemu popotniku takoj pri roki. Psa nimajo. »Vrag te vzemi!« je zamrmral skozi zobe, ko se vžigalnik le ni hotel vžgati. Moral se je dvigniti s klopi in si s tresko prižgati tobak.

Bila je že pomlad. Ceste so se belile med poljem, a vendar je bilo ponoči še mrzlo. Emin oče ni hotel dati iz sobe gašperčka, na katerem so pozimi kuhali, da ni bilo treba kuriti na dveh straneh.

»Zlata, draga, ljubezniva, sladka mati, dajte mi malo mleka. Moja hčerka je porodila na travniku, pa mi dajte malo mleka, da ga ji skuham. Lepo vas prosim!« je prosila ciganica.

»Kaj, tako pozno se lazi po hišah? Prsti vas srbijo, ne pa hčerkin porod. Ogledujete si, kje bi se dalo kaj odnesti! Delajte, saj moramo mi tudi, če hočemo piti mleko!« se je spravila Ema nad njo. Zdaj je imela nekoga, nad katerim si je lahko ohladila jezo. Njena stara mati si tega ni upala, ker je verovala ciganskim vračelijam.

»Mi ne krademo. No, dajte mi, zlata mati; mi ne

moremo delati, saj nimamo njiv in nas tudi nihče ne prosi na delo. Naši možje pa itak delajo korita.«

»Kaj mi je mar vaših laži!« se je obregnila Ema ob ciganico, ki ji je hotela prerokovati na karte, in je odšla za materjo v kuhinjo. Tam sta se nekaj časa prepirali; stara je hotela dati ciganici sveže mleko, Ema pa se je protivila, češ, za Bog plati je tudi z vodo pomešano dobro. In ko se je tako sklanjala v kuhinji nad lonce, se je spomnila Eleka. Iz gole radovednosti se je odločila, ker ji še nikoli ni nihče prerokoval. In odšla je v sobo k ciganici.

»O Jezus! Ema, ne veš, da je to greh? Kaj pa bodo rekli gospod, če izvedo!« je opominjala mati hčerko, ko je opazila, kaj dela ciganica.

»To ni nič hudega, zlata mati. Saj sem že tudi takim metala karte, ki so pozneje postali župniki.« Razdelila je karte na tri kupe, rekoč: »To je za vas, to za vašo hišo, to pa za fanta.«

Ema je gledala suhe, koščene prste, ki so obračali karte. Ko se je pokazal križ v tretjem kupu, je ciganici potemnel obraz in glas ji je postal globlji, bolj preroški. Družini je napovedovala bogastvo in veliko dediščino po nekem gospodu. Stara je pokimala z glavo in se z nasmehom obrnila proti možu.

»Kaj, ali ni Viktor v Ameriki bolan?«

»Je,« je odgovoril stari in se ves zamislil v svojo pipo, iz katere so se sukali vedno gostejši kolobarčki, ki jih je bila že polna izba. Za ciganske laži pa se ni brigal.

Ema je drhtela, ko je ciganica dvignila križ iz tretjega kupa.

»Vi imate lepega, pa strašno nemirnega fanta, ki ga bo kmalu doletela nesreča.« Pomislila je in hitro obrnila naslednjo karto. »Ne bojte se zanj, vse bo zopet dobro, ker pade na križ srčni fant.«

Ema se je zamislila. Kaj če ga ustrelijo? Če ga pa ujamejo, bo mislil, da sem ga jaz naznanila. Ne, on ne

sme umreti! In natihem je začela moliti, da bi prišel srečno nazaj. Njena mati je tudi nekaj časa premišljevala o Eleku, potem pa je dejala: »Kaj me to briga! Mojega blagoslova še ni dobil.« Pa kaj bi se ona mučila z njegovo usodo, če ima več lepših sanj, da bo nekoč bogata... In je sanjala o novi hiši, o vsem, samo ne o trpljenju.

»Pazite, če še niste bili okradeni, boste kmalu.«

Ema je preslišala to napoved. Za njo je bil važen samo črni križ, ki se je še komaj videl na zamazani karti. Elekova nesreča je že bila določena, čeprav nekje daleč, o njej se je dalo še samo sanjati s težkimi sanjami.

»Zato pa se mi poberi iz hiše, da me ne okradeš, če me že nisi!« jo je pozdravil stari iz svojega kota pri peči.

Ciganica je počasi zlivala mleko v zeleno slatinsko steklenico, ki je bila škrbasta.

»Še nisi odšla?«

S ceste je bilo že precej časa slišati zateglo žvižganje, ki je sedaj utihnilo.

»Bog vam plati! Daj vam Bog srečo, zdravje, veselje in po srečni smrti večno kraljestvo na drugem svetu!« se je zahvaljevala in si zavezovala culo pod vratom.

»Ti pa tvoja mati bi dali za laži tudi polovico grunta!« se je obregnil oče ob Emo, ki je polagala žlice na mizo. Mati pa je odšla za ciganico in jo vprašala, če se rade izpolnijo njene prerokbe. Ciganica ji je zatrjevala, da ji še nobena nikoli na izpodletela. Mater je težilo, kaj če pride z Elekom tudi njen sin v nesrečo, in strah, da bodo okradeni. Dolgo se ni umirila. Ema in oče sta že začela z večerjo.

Po večerji je šel oče pogledat v hlev k živini. Spotoma se je hotel prepričati, če so kokoši dobro zaprte. Vrata so bila s silo odprta na stežaj. Posvetil je z lučjo in opazil, da manjka petelina...

»Prekleti cigani! Če še niste, pa še boste okradeni!«

se je razburjal stari. Povedal je ženi in hčerki, da petelina ni. Prva prerokba se je že izpolnila. Tekali in iskali so po vseh poteh cigane, katerih pa ni bilo več. Izginili so v gozd, ki je tesno oklepal vas. Tje si nihče ni upal za njimi. Končno so se spravili spat. Ema, mati in oče, vsi so z nemirom v srcih gledali v strop in premišljevali o drugi prerokbi. Ema je sanjarila o bodočnosti. Ne bodo ji ga ubili, če se bo vrnil. Križ, ujeli ga bodo, on se bo rešil. Mogoče ga bodo zaprli. A saj se bo rešil, če pa je padel na križ srčni fant...

— — — — —

Tema je ležala nad mejo. Elek se je mudil pri svoji Madžarki samo toliko, da je izpil močan vinski čaj in že je moral odriniti s težko obloženimi tovariši. Samo nekaj korakov predse so videli. Pri kmetu ob meji so počivali v skednju in čakali, kdaj se bo oblačno nebo zjasnilo. Bili so v negotovosti. Lahko pridejo po nesreči ravno pred stražnico, ki jih je tod precej. Na kobiljskem ozemlju so štiri, tako da ima vsak graničar dva kilometra meje, na mestih, kjer je gozd, pa še manj. Na tej meji je že marsikdo našel svoj mir in tudi marsikdo srečno ušel. Vsi so vrtali z očmi temo in vsak se je nehote spomnil na svoje drage.

Elek je poskusil zadremati na slami. Komaj je zaprl oči, že je vstal, ker so se mu podile v glavi strašne misli. »Naznanim te!« Ob tej grožnji se je ustavil in premišljeval o svoji tvegani igri z življenjem. In zopet je zagledal Emo, kako ga roti, nato pa one, ki so šli, pa se niso nikoli več vrnili. Ostali so na meji s prestreljenimi prsmi ali z razbito glavo.

»Ne.«

»Nikoli!« je zavzdihnil drugi. Nobeden ni upal ničesar vprašati, ker so vsi dobro razumeli vsako besedo.

»Nikoli!« je ponovil Elek tiho in se zbal svojega glasu. Boljše je iti v Francijo orat na žgoče sonce, kakor tukaj čakati na srečo. Elek se ni bal, danes pa mu je

čudno pri srcu. Prisluhnil je slavcu, ki je začel drobiti pesem v grmovju. Zdelo se mu je, da ga kliče zemlja, da terja od njega svoje plačilo. Megle na vzhodu so postale svetlejše. Bledi odtenki oddaljene zarje so se plazili po oblakih, ped za pedjo. Slavec je še pel in pritegnili so mu vaški petelini.

Elek se je odločil, da ne gre več. Kaj bo tukaj? Še enkrat je ponovil Madžarkine besede. »Ti si berač; k nam hodiš po kruh. Tebe, ki ne poznaš ljubezni, naj bi sprejemala...? Niti za hlapca te ne maram, ker si lenuh.«

»Alica!« Ni še izgovoril imena, že je začel kleti. Trudil se je, da potlači svoj gnev. Danes sta se sprla. Toda besede, ki so bile resnica, so ga začele glodati.

»Ne grem več!«

»Elek, hodi bolj desno!« mu je zaklical tovariš, ker ni pazil na pot in je že zašel v drugo smer.

»Ti, jaz ne grem več tako kmalu,« je govoril drugi.

»Meni se zdi čudna ta tišina. Sem čisto brez misli. To ni dobro, fantje,« je pripomnil Bela, Emin brat.

»Fantje, narazen in tiho! Dobimo se v gozdu na starem mestu. Znak je žvižg.«

»Na starem mestu?«

»Da.«

— — — — —
»Bog pomagaj!« je vzdihnil Elek, ko je začel lesti po vseh štirih na ono stran. Tovariši so bili že daleč pred njim.

»Rešen,« se mu je kakor po navadi iztrgalo iz prsi. Tako je rekel vedno, ko je prelezal mejo. Prejšnjih besed ga je postalo sram. Naglo se je dvignil in začel bežati. Kar je zaslišal korake in tiho prepevanje, ki se mu je bližalo, da je že lahko razumel: »A ti češ doči!« Naredil je še en korak in hotel leči med novo zorane ogone.

»Stoj! Stoj!« mu je zaklical graničar.

Elek se je šele zdaj zavedel, kaj se godi okrog njega. Da bi bežal, sploh ni bilo misliti, ker je prišel graničar

že skoraj do njega. Bili bi zelo tvegani koraki. Vdal se je, da ga je nezvezanega gnal proti Kobilju. Na vzhodu je že vstalo sonce in s prvimi žarki božalo krone dreves.

Ko je prignal graničar Eleka do cerkve, so iz nje vreli ljudje, ki so bili pri zgodnji maši. Elek še pred dobro minuto ni sanjal o begu. Sedaj pa je hitro strgal nahrbtnik z ramen in izginil med valujočo množico.

»Stoj! Stoj!...«

Nikdo ni zastavil Eleku poti. Nagel strel je zbudil ljudi iz otopenosti, da so kar pobesneli.

»Jezus! Padel je!«

Ljudje so se zbirali okrog umirajočega Eleka.

»Ema! Emaaa — — — aa!« Skremžil je ustnice in kmalu mu jih je zalila kri. Z motnimi očmi je iskal med ljudmi, dokler jih ni uprl v nebo. Še enkrat je hotel odpreti usta, da bi zakričal v svet, kako težko je umreti; boljše je v svetu na težkem delu. S krvjo zalite oči so še naprej iskale, kakor bi hotele najti njo, ki mu je zagrozila: »Naznanim te!«

Malo potem so zaplakali kobiljski zvonovi nad poljem. Plakali so za mladim človekom, katerega je sever prehitro odtrgal in ga vrgel v lužo na cesti v pozabo.

— — — — —
»Ema, kaj ti je, da si zajokana?«

»Nič.« Kaj, če je padel? Ona mu je grozila, da ga naznani, in kako žalostno se je poslovil...

»Ali še ni prišel Elek k nam?«

Ema se je zdrznila, ko je zaslišala stopinje. In zdaj mesto njega brat. Zakaj jo je vprašal po njem? Tiho je lupila krompir na klopi pred hišo, da jo je moral brat znova vprašati.

»Ne!«

Brat se je obrnil in izginil za oglom v vas.

»Kdo je bil?« jo je vprašala mati, ki je prišla iz hleva.

»Bela.«

Njega torej ni. Križ se je zvalil nadenj. Torej mu že delajo črni križ, da mu ga pri glavi zasadijo v zemljo; njemu, ki ga ni mogel premagati. Ema je šla s težkim srcem spat in tudi ostali domači, ker se Bela še ni vrnil.

Elekovi tovariši pa so šli proti Kobilju in se ustavili pred mrtvašnico. Bili so prepričani, da je mrtev, ker še nikoli ni izostal tako dolgo. Bela se je končno opogumil in odprl mrtvašnico, ki ni bila zaklenjena. Znotraj je bila tema in skozi razbita okna so brenče letali hrošči. Včasih je zablodil notri netopir, ki je dolgo plahutal med pajčevino, preden je prišel na zrak.

Bela je prižgal vžigalico, ki pa mu je ugasnila, preden se je razgledal po mrtvašnici.

»Tukaj leži!« so vzkliknili tovariši, ki so zagledali v svetlobi vžigalice mirno ležečega Eleka. Od zunaj je padel žarek na tla. Počasi je lezel po krvavem Elekovem obrazu. Odšli so, ker je bilo že pozno. Vsak je nosil v srcu sklep in žalost.

— — — — —

»Življenje je določena pot, ki se ne da s srčnim fantom premakniti niti za sekundo. Teče samo... preko žrtev, preko tebe Elek, Elek!« je premišljevala Ema, ko so ji fantje povedali o njegovi smrti.

F. Jeza:

D-Zug Karlsruhe-München.

V enakomernem ritmu drvi
brzovlak v globino noči...

Šipe so motne
od ledenih curkov,
ki bijejo vanje.
Truden naslanjam čelo nanje

in iščem za lučmi,
ki bežno pozdravljajo iz noči samotne.

Morda bedi še plavolaso dekle
nad svojimi sanjami ...
Mogoče
sloni mlad človek
z glavo nad dlanmi,
posluša škropot jesenskega dežja
in vrisk drvečega brzovlaka in
— joče ...

Kupé
je z rahlo svetlobo oblit
od ene same rdeče žarnice.
V poltemi
sedita ob meni
mož in žena,
morda mladoporočena,
morda se šele na poročno potovanje
peljeta ...

Trudne, žalostne so oči mlade žene.
Roké,
ki leže
onemoglo v naročju sklenjene,
oklepajo šopek rdečih,
venečih rož ...

Kako dobro je čutiti
ob sebi tople, žive ljudi
sredi tuje dežele
in črne, meglene noči!

Mehka trudnost mi lega na oči.
Rad bi po otročje

naslonil glavo v naročje
mlade žene
in vdihavajoč vonj rdečih rož
zaspal ...

V enakomernem ritmu drvi
brzovlak v globino noči ...
Jesenski dež šumi ob naša okna.
Roj zlatih isker trka na šipe
in tiho ugaša ...

F. Jeza:

Jesen v Münchenu.

Kako je letos žalostna jesen ...

— — — — —

Nekje v temi igra radio.
»An einem Tag im Frühling,
da war's so schön ...«
Trudno, razočarano poje ženski glas.
Počasi se izgublja refren
v temino in mraz,
v šum dežja,
ki trka kot s prstom na staro pločevino.

Težke mi bijejo kaplje v obraz,
ob vsaki me zazebe,
kot bi mi kanila v kri,
da se stresem in zašklepetam z zobmi.
Motno mežikajo v temi luči,
kot žalostne, trudne dekliške oči.
Odsevi trepetajo iz mokrega asfalta.

Ljudje
mračni in tihi svojo pot hite.
Črne sence za njimi beže,
se v kolobarju okrog njih lové
in rastejo v neskončnost ...
Počasi, počasi zagrinjajo vse ...

S plakata pod kinom »Central«
se reži obraz.
Kaj? Se dela norca sam iz sebe
ali iz nas?

Ne vem.
Jaz sam blodim po temini
in spremljajo me le spomini ...

Mislim na pomlad v domovini
in na cvetoče kostanje v parku
in na dekle pod njimi ...
... Sladko šumijo čebele,
kostanjevi cveti plavajo
v pomladnem vetru in sedajo
na njene črne lase kot
beli metulji ...

Z zaprtimi očmi čaka ona
in se smehlja.
Jaz pa sedim tam in si je ne upam
poljubiti ...
A kje je zdaj to daleč proč!
Zdaj je jesen.
»Es war einmal so schön ...«
poje nekdo v noč ...

In jaz bežim v dno temin
in hočem skriti

svojo žalost sam pred seboj.
Zastonj!
Klic fantovske duše po
njej
in po naši pomladi
se v mrzli jeseni in temi
ne da, ne da utopiti...

Musek Vitko:

Tila.

Dobro se spominjam petega razreda ljudske šole. V prvem nadstropju smo bili in v razredu nas je sedelo nekaj nad trideset. Skoraj na pol smo se delili — pri oknih so sedela dekleta, ob zidu pa fantje.

Sedel sem v peti kolpi, nasproti meni je sedela Tila. Ne vem kako to, da se je še danes tako dobro spominjam, medtem ko se ostalih svojih sošolcev ne morem več.

Prav takšna je bila, kakor vsi haloški otroci: slabotna, blede — skratka otrok. Tudi uši je nekajkrat prinesla v šolo. Nič hudega, saj so haloški otroci često ušivi, ko se pa nihče ne more mnogo z njimi pečati. Treba je delati, služiti kruh....

Nekaj je bilo na njej, morda bolj v njeni duši, kar me je privlačevalo; tako sama zase je bila rada in vedno je molčala. Morda mi jo je prav to vtisnilo najbolj v spomin. Vem, da sem jo večkrat občudoval tudi v njeni potrpežljivosti. Učiteljica jo je naklestila s šibo po prstih, kolikor je le mogla, toda Tila je molčala in niti solza ji ni zdrknila po licu. Za življenje v šoli se ni zmenila.

živela je nekje drugje. Zdelo se mi je, da sanja o nekem drugem, bolj resničnem življenju, kakor pa je bilo to, ki smo ga živeli v šoli. Tudi z dekleti se ni mnogo družila; v odmorih je sedela sama zase v klopi in buljila predse ali pa v tla, kakor da bi tam bilo kaj bolj zanimivega in lepšega ...

Proti koncu petega šolskega leta je tudi Tila odšla, kakor je šlo mnogo drugih. Štirinajst let je bila stara in doma v goricah so jo bolj potrebovali kakor v šoli, kjer je sedela in zabijala čas, ni pa imela ne ona ne njeni doma od tega nobene koristi.

Kruha je treba! Kje ga dobiti? Treba je iti na dêro. Seveda je tem več zaslužka, čim več delavcev je pri hiši, ki lahko gredo okoli in služijo na »taberhu« za denar ali pa odslužujejo zemljo. Stari in stara morata delati doma v gospodovih goricah. Kar jima preostane časa, opravita najnujnejše delo na tistem malem koščku zemlje, ki je povešena v laz u pod gorico.

Dêra! Dêre se boji vsak mlad Haložan, kajti vse prerano jo mora okusiti. Kopati ali pa prekopavati ves božji dan na vročem soncu težko ilovico ali razbijati grude ... marsikomu ne diši. Kaj pa naj stori? Ali naj doma vsi pomrejo od gladu? — Osem dinarjev vsak dan — oh, to je v tednu že osemindirideset dinarjev in s tem se že dá nekako preriti ob koruzni »župi« ali pa morda ob prežganki. Tudi soli si lahko privoščiš — in to je dovolj. Na zabelo ni treba misliti — saj je bila ta še tedaj, ko so bili boljši časi, samo ob posebnih prilikah, meso pa ob veliki noči in božiču. Sedaj pa je drugače ... sedaj je sedaj in človek ne sme sanjati!

Počasi pa ti pride tudi dêra v kri, da te potem žene vse leto od gorice do gorice, kjer udarjaš s težko motiko in sekaš in drobiš težko, mastno ilovico, ki se ti zaje v roke in noge, da postane koža črna in žuljava. Kmalu ne čutiš več napora in težav, saj so okoli tebe drugi, ki kop-

ljejo in hodijo na dêro že leta, morda deset, petnajst... nekateri celo dvajset ali pa še več let. Vsi so veseli in pri delu pojo, takó, veste, po haloško:

»Dekle, kaj tajiš...«

Da hitreje mine čas in da se srce malo sprostí...

Na dêri so mladi in stari, fantje in dekleta. Fantje vedo mnogo povedati. Hanzek pripoveduje o vojaki, ki jih je služil nekje v južni Srbiji, Lojzek je bil v Ameriki, pa ga je privleklo domov, Jurek je služil nekje na Hrvatskem... vsi pogrevajo svoje zgodbe. Vsak dan jih povedo, vsak dan zvene drugače...

Tudi Tila je morala prijeti za motiko, doma jih je bilo deset in pet jih je še tako malih, da nosijo »kikle«.

Ščasoma je postala bolj močna, no, saj je bila že v petnajstem letu, celo nekam lepa je bila videti.

Tu pa tam je včasih zardela ob vročem pogledu fanta, ko je pri delu počivala in se ozirala po drugih, pa se je kmalu tega navadila, tako da ji je bilo ob tem popolnoma vsakdanje... Proti jeseni si je izbrala fanta, ki je silil vanjo vsak večer, ko so šli z dêre. Ni se mogla več braniti. Pograbilo jo je in zaljubila se je... Ljubezen je tako lepa... Vsaj za Haložana je lepa; vse pozabiš, ko ti fant skozi okno boža roko in te gladi s svojo raskavo dlanjo po laseh in ti — drhtiš in koprneš... Tako omamljivo je vse to, da pozabiš na vse, na vse...

Potem pade sneg na haloške gričke. Ko bi videli tedaj Haloze, kako so lepe! Vse je belo in povsod je vse tiho, le tu pa tam zaškriplje v hosti drevo pod snegom ali pa zalaja pes.

Tedaj so noči lepe. To so naše bele noči. Nikjer ni lepših, kakor so v Halozah.

Ko fantje zapojejo ono:

»... odpiraj dekle kamrico...«

Večer ob Dravi

Foto: Jože Krivec

se čuje daleč, daleč in vsaka, ki si je poleti na dêri izbrala »svojega«, čaka ob oknu in prisluškuje, kdaj bo zaškripal sneg ... Tedaj je v izbi toplo, saj kurijo veliko peč in tudi vina je nekaj ... In če te »tvoj« objame in poljubi ... pozabiš na vse ... na vse ... prav na vse ... !

Tako je pozabila tudi Tila ...

Morda se je kasneje kesala, pa je bilo prepozno. Nič ni pomagalo! Stari se je sicer nekaj časa drl, celo pretepel jo je in za psico jo je imel, a sčasoma se je umiril in tako je proti jeseni zajokal enajsti: to je bil Tilin ...

Prvi dan je ležala v vročici in bledla. Babe so ji kuhale čaj — pozneje ji je nekoliko odleglo; že čez teden dni je vstala in se vlačila okoli kakor senca. Stari jo je gledal po strani, in če se je dete oglasilo, je klet. To je Tilo bolelo. Saj je bila mati in ona je to še bolj čutila v svoji duši. Bolelo jo je, da bi kričala od boli in zavesti, da je odslej odveč.

Stari je sitnaril ob večerih po koči:

»Zdaj nas bo enajst pri skledi! Enajst! Trije pa naj služimo! Vraga, deklina, je tega bilo treba?«

Tako je šlo iz dneva v dan. Stari in stara sta neprestano sitnarila in stresala svojo jezo nad Tilo in večkrat tudi nad detetom.

Tilo je vse to prerekanje peklo in bolelo. Sedaj se je gnala pri delu še bolj, kakor kdaj preje. Delala je na dêri in doma, kolikor je mogla. Pokašljevanje in godrnjanje starega jo je gnalo od hiše. Večkrat se je zgodilo, da otroka po ves dan ni vzela k sebi. Zmučena in zbita se je vračala z dêre domov, kjer je še do trde teme plela koruzo doli pod gorico, ogrebala krompir ali pa prekopavala. Ko ni več videla, je odšla v koč, se zvalila v hiški na svojo posteljo in zaspala kakor ubita.

Potem je zbolelo še dete. Stara je rekla, da ima gliste. Zdaj vso noč ni spala, kajti dete se je neprestano drlo in cmerilo. Kmalu so se ji pod očmi začeli delati

črni kolobarji. Ko je zjutraj stopala med goricami z motiko na rami na delo, se ji je kar vrtelo v glavi in črno ji je postajalo pred očmi.

Sedaj so bili dnevi za njo le ena sama muka in trpljenje. Vse to jo je vedno bolj bolelo in težilo. Nikomur ni mogla svoje bolečine zaupati! Tudi njega ni bilo več blizu. Njemu bi morda povedala in razodela, kako je. Toda ni ga bilo, čeprav je Geri naročila, naj mu pove, da ga čaka zvečer doma. Tudi za otroka se ni nič brigal. Stari jo je med kletvami silil, naj toži. Vsako večerjo je spremljala silnejša in silnejša zahteva starega, naj toži fanta, da bo vsaj nekaj dobila za otroka!

Ponoči je jokala, ko je otrok začel znova vekati in se cmeriti. Po glavi so se ji podile misli. Popolnoma neurejene misli — vedela je le, da je sedaj sama, da je dete bolno, da stari kolne in preklinja, da se ji ljudje posmehujejo, ko po treh mesecih še ni vložila proti »njemu« tožbe... In »on«! Aj! »On« se vlači že z drugo, so jo dražile babe na dêri... Vpraševala se je: »Kam? Kam... kam?« In nihče ji ni odgovoril, le dete je jokalo in otepalo z vsemi štirimi okoli sebe.

Počasi, prav počasi je postala čudna, nič več prejšnja Tila. Včasih je blazno pograbila jokajoče dete in ga stiskala k sebi; potem ga je zopet zagnala od sebe v zibelko, se vrgla na posteljo in jokala.

Vse to njeno neumno počenjanje je starega še bolj jezilo. Sedaj na zimo, ko ni bilo nikjer več dela, je postal še osornejši. Pogosto se je drl in preklinjal. Nekega večera jo je udaril in ji zagrozil, da jo bo s »fačekom« vrgel iz hiše. Tila je odšla v hiško in topo zrla v dete, to njeno, samo njeno dete! Sedaj šele je spoznala, da sploh ne pozna tega svojega otroka, ki ga je bila spočela v svoji prvi ljubezni. Saj ni okusila ob tem detetu, malem in nedolžnem črvičku, materinske ljubezni, kakor so jo občutile druge, ki so tudi rodile. Ničesar lepega in vselega se ni spominjala, odkar ima dete, svoje dete. Samo

bolečine! Ob porodu, potem stari, »on«, ki je šel z drugo in je ona tudi že baje noseča, otrokova bolezen, ljudje in... Sama ni vedela, kje je. Prešla je v nekakšno omo-tico, v kateri ni vedela, kaj dela. Zdelo se ji je, da mora dete proč, da mora tudi ona proč — sploh bi bilo boljše, da bi ne bilo ne nje ne deteta.

Zgrabila je cmeravo in napol mrtvo dete in odšla kakor prikazen v sami srajci v zimsko noč... Tedaj se je zgodilo tisto... Drugo jutro so našli dete pred hišo v snegu mrtvo...

Tila ni bilo nikjer. Nekam je izginila. Stara Gera je celo mislila, da je šla v vodo.

Tila je nekaj časa po onem večeru, ko se je tisto strašno zgodilo, blodila okoli po Halozah in potem so jo našli nekje pri Trojici orožniki. V mestu so jo zaprli in jo po dveh tednih postavili pred sodišče.

»Ste zadušili svoje dete?« jo je vprašal osorno sodnik.

»Da!«

»Zakaj?«

»Ne vem!«

In potem ni Tila nič več govorila, samo blazno se je smejala.

Obsodili so jo na dve leti. In tudi tedaj, ko so jo orožniki odpeljali mimo starega in stare, ni rekla nič, prav nič, le oči je uprla v tla, kakor je imela navado v šoli, in šla je mirno s stisnjenimi ustnicami, kakor vedno. Spominjam se, da sem jo tedaj občudoval kakor preje v ljudski šoli, ko jo je učiteljica natolkla po prstih in ni zinila ničesar, temveč je šla v klop in uprla pogled v tla in se nekam zamislila.

Remec Vera:

Brezdomci.

Dolga vrsta stopa mimo,
mimo lepih, belih hiš.
Trudni so pogledi njih oči,
vdrtih in ugaslih;
v trudnih, težkih dneh
so pogledi vsi jim otrdeli
in v trpljenju grenkem
bedni vsi so onemeli.
Tiho stopajo po cesti beli ...
Veter oster biča jim obraze;
skozi čevlje, suknje jih pretresa.
Ni mogoče, da kanila solza,
gorka, vroča solza bi z očesa.
Kaplje jim ledene padajo po licih.
Tu se loči kdo od trume
in potrka plašno na gosposka vrata.
Dekla, ki nevoljna mu odpira,
niti ne posluša, kaj jo prosi;
trdo zaloputne z vrati
in brezdomec gre za brati;
v srcu srd in bolečino nosi.
Tiho dalje stopajo brezdomci,
vedno dalje trudni bijejo koraki ...
In človeka v topli sobi,
misel nehote prešine:
Morda bom na isti poti
predno leto mine.
Takrat tudi meni hiše, duri bodo
zapirali, preden bom zaprosil kruha.
In potem, ko mimo so brezdomci,
vstane v srcu kes in človek gre na prag,
da pokliče jih nazaj

in jim toplo da besedo.
Pa ne more govoriti,
tiho tam stoji in gleda:
tone v daljo mu za bratom brat.

France Jeza:

To sem jaz ...

To sem jaz, večni sanjač,
veliki potepuh in nemirni lovec
fatamorgan zemeljske puščave ...

Z drzno mislijo segam
iz dna močvar do zvezd
in blazno žejen Lepote odkrivam izgubljene daljave ...

Moje srce je gnezdo nemira
in moja kri zveni v omamni, divje sproščeni
pesmi upora vsem zakonom Vsemira.
V viharjih vesoljne noči, vse Stvarstvo težeče,
plapola moj duh kot zubelj plamenice
goreče ...

Hrepeneče išče poti skozi temó,
da se združi z večnomirno, sladko Lučjo
Resnice ...

... To sem jaz, Človek ...

V domovino.

Bilo je zadnje dni januarja. Nad Hamburgom je ležala gosta megla, iz nje so se nedoločno odražale visoke, iz rdeče opeke zgrajene hiše. Avtomobili so neslišno drseli po mokrem, spranem asfaltu, le včasih so glasno zaškripale zavore. Tramvaji so se ropotaje zarivali v megleno morje in tonili v njem. Odnekod iz megle se je slišal zategel pisk ladij na Elbi.

Bilo je mrzlo. Zrak je bil oster in svež, vonjal je po dimu in morju. Že nekaj dni je leno rosilo iz megle; obleka, zidovje, zrak, vse je bilo prepojeno z vlago.

Počasi se je mračilo. V trgovinah so prižigali luči. Mrtve, surove morske ribe v izložbah so v svetlobi žarnic srebrno zablestele. Ulične svetilke so mrzlo in zaspano pomežikovale iz megle. Svetlobne reklame barov in kinematografov so zažarele v rdečih, zelenih, modrih, rumenih napisih, ki so vabili in sugestivno omamljali izmučene oči.

Mirko Jazbinšek je počasi pohajkoval po širokih pločnikih. Ovratnik tenke poletne suknje si je privihal navzgor, kakor da bi mu bilo tako res kaj topleje. Roke je zatlačil v žepe in v desni pesti je tiščal vse svoje premoženje, pet in trideset pfenigov.

Na razsvetljenih ulicah je zavalovalo veselo življenje, toda od njega se je odbijalo brez odmeva in ga ni zajelo v svoj vrtinec. Pločniki so bili polni veselih ljudi, smejočih se deklet in razposajenih fantov, ki so jih vodili za roke. Širokopleči, zagoreli mornarji so se bahaško zibali pred razsvetljenimi vhodi kinematografov in se postav-

ljali pred mimoidočimi dekleti s svojo glasno, tujo govorico. Vse je govorilo, se smejala in se zabavalo.

Mirko Jazbinšek se je počasi prerival med veselo množico. Dekleta so se ozirala za njim, kajti bil je visok fant, orjaških ramen in plavolas. On pa ni opazil ničesar.

Stiskal je zobe, da bi mu ne šklepetali od mraza, in razmišljal, kam naj gre prenočevati.

Pravkar so ga bili zavrnili na Wohlfahrtsamtu (dobrodelnem uradu). Prosil je za karto, s katero bi mogel dobiti prenočišče v mestnem azilu za brezposelne. Toda mali, debeli Holsteinec, ki je sedel v uradu, mu jo je odbil.

»Ne morem vam je dati!« je rekel. »Vi ste inozemec, mi smo pa zato tu, da pomagamo najprej Nemcem in že teh je preveč. Že za dve noči sem vam dal izkaznico, zdaj vam je ne morem več.«

»Oh, kaj!« je rekel Mirko. »Saj tudi jaz nisem včeraj dospel v Nemčijo. Že petnajst let sem tukaj in šest let sem delal v nemških tovarnah, dokler me niso pred dve-ma letoma postavili na cesto. Moj oče pa je našel smrt pri delu v vestfalskih rudnikih.«

Mali Holsteinec je zmajal z rameni:

»Mi je prav žal,« je dejal. »Toda tukaj v legitimaciji vidim zapisano, da ste inozemec in mi imamo svoje predpise, katerih se moramo držati. Na svidenje!«

In Mirko ni dobil izkaznice.

Zdaj je šklepetajoč z zobmi blodil po večernih ulicah, ne vedoč, kam.

Šel bi prenočevati v gostilno, toda prenočišče v najbolj umazanem mornarskem brlogu je stalo petdeset pfenigov, on pa jih je imel vsega skupaj pet in trideset.

Zavijal je iz ulice v ulico, na slepo, kamor so ga nesle noge. Saj mu je bilo itak vseeno. Slednjič, v široki, slabo razsvetljeni aleji, se je šele zavedel, da koraka proti Pik-asu, proti mestnemu azilu za popotne brezposelne.

Nasmehnil se je. Kaj bo tam? Saj nima izkaznice

in niti govora ni, da bi se dali policisti in uradniki omečiti ob pogledu na inozemca brez denarja. Toda šel je dalje, ni se mu dalo, da bi spremenil smer. Za blodečega brezdomca je ta ulica prav tako dobra ko vse druge.

Vzdolž ceste je tekel širok prekop, v katerem je bilo zasidranih nekaj težkih rečnih bark. Ob robu ceste nad prekopom pod golimi lipami so bile razmeščene klopi.

Mirka so bolele noge od celodnevnege tekanja za delom, žulji na nogah so ga pekli ko vrag, bil je utrujen in lačen, in zahotelo se mu je, da bi se za trenutek odpočil. Sedel je na prazno klop in stegnil noge od sebe. Moj Bog, kako dobro mu je del trenutek miru.

Na cesti je bilo mnogo ljudi. Le zdaj pa zdaj je prišel mimo truden potepuh, včasih dva ali trije skupaj. Vsi so šli v isto smer, proti zavetišču za brezposelne. Oblečeni so bili fantastično in čevljev se jim je držalo blato in prah vse Nemčije.

»Servus, kamerad!« so ga pozdravljali mimogrede.

»Servus!« je odzdravljaj.

In s toplim čustvom je zrl za njimi. Bog ve, kaki možje so bili! Toda v vsem mestu mu ni bil nihče tako blizu ko ti tovariši s ceste. Polagoma pa ga je začelo zebsti. Preko kanala je vel leden veter in poganjal drobne ledene plošče ob strmo steno prekopa. Klop je bila mokra in iz črnega, nizkega zimskega neba je še vedno rosilo. Zavijal se je v suknjo, tiščal glavo med ramena in cepetal z nogami, toda pomagalo ni nič in čisto premrl je vstal in šel naprej, da bi se ogrel.

Tristo metrov dalje je zagledal v medlem soju luči drugo, vase sključeno postavo na klopi ob prekopu.

»Kako je, kamerad?« je rekel in stopil bliže.

Pred njim na klopi je ždel starec v raztrganem dolgem plašču in drgetal od mraza. Dvignil je svoj suhi obraz z dolgo brado k Mirku in šklepetajoč z zobmi zajecjal:

»Ich ... ich ... nix deutsch ... Ich Rus ...«

Mirko je obstal. Pa se je spomnil, da se je že z mnogimi Slovani sporazumel s svojo slovenščino in je rekel slovenski:

»Rus si, batjuška?«

Starec je vztrepetal od veselja.

»Pa ti? Si ti tudi?«

Mirko je povedal, da ni. Da je Slovenec. In starec se je megleno spominjal, da je nekoč, menda v Argentini, že slišal o Slovencih in govoril z njimi.

»Pa kaj počenjaš tukaj v Hamburgu, batjuška?« je vprašal Mirko in sedel k njemu na klop.

In stari Rus mu je v počasni, pojoči ruščini pravil svojo zgodbo...

Doma je bil nekje blizu Vitebska. Njegov oče je bil reven muzik, toda sin Pjotr je imel srečo in je dobil službo pri bogati gospe grofici, ki je bila omožena z generalom. Postal je lakaj in ni se mu slabo godilo. Pa je prišla svetovna vojna in za njo boljševiška revolucija. Brezbožni ljudje so ubili carja in njegove generale, med katerimi je bil tudi Pavel Pavlovič Pajsov, mož njegove gospodarice. Škoda generala, bil je dober človek. Nikoli ni kričal nad služabniki, bil je dober z njimi in vedno se je smehljaj. Vsi so ga ljubili... Gospe grofici pa se je posrečilo, da je pobegnila v inozemstvo in svojega lakaja je vzela s seboj. Blodila sta od prestolnice do prestolnice, slednjič sta se ustavila v Parizu. Tam je bilo že mnogo Rusov, ki so se nekdaž vsi vozili v kočijah in si kupovali avtomobile, zdaj so bili pa veseli, če so jih marali vzeti za šoferje. Mnogo teh ljudi se je zgrnilo okrog grofice, ker so mislili, da je bogata ko nekdaž. Toda njeno bogastvo je ostalo v Rusiji in kmalu je bila prav tako revna ko drugi emigranti. Prodajala je svoje dragocenosti, drugo za drugo, samo svojih oblek ni marala prodati. Še vedno se je oblačila kot grofica, celo takrat, ko so jo metali iz stanovanja in je stradala črnega kruha. Bila je ponosna ženska, ki ni marala prosjačiti. Njen lakaj je

bil tisti, ki je skrbel, da nista poginila od lakote. Slednjič je vendarle dobila službo kot družabnica bogate francoske plemkinje. Toda od svojega lakaja se je morala tedaj ločiti. In Pjotr je stal sam sredi Pariza, brez denarja, brez službe, brez domovine... Takrat so nameravali ustanoviti pobegli Rusi nekako rusko naselbino v Argentini in Pjotr se jim je pridružil. Odšel je z njimi in je petnajst let preživel v argentinskih pampah...! Ne, stradati mu ni bilo treba, ker Argentina je bogata zemlja. Toda Argentina ni Rusija in tople argentinske pampe niso ruska stepa...! Petnajst let je dolga doba in v teh petnajstih letih je postal Pjotr starec. In čim bolj so siveli njegovi lasje, tem bolj je hrepenel po svoji stari domovini. Mnogokrat je odšel proč od ljudi v žitno polje in tam legel na zemljo, zakopal obraz v toplo argentinsko prst in jokal od hrepenenja po snežnih, ledenih ruskih poljanah... Kaj je bila njemu krasna argentinska narava! Njegova duša je plavala s snežnimi viharji nad njegovo belo severno domovino in se opajala ob šumenju ledenih vetrov... Sanjal je o nekdanjih vožnjah s sanmi v mrzlih zimskih nočeh, ko je spremljal gospodo na lov... Vse naokoli je bilo tako tiho in mirno, sama srebrna belina pod nočnim nebom, le tam v dalji se je odražala od snega črna črta borovih gozdov... In sani so plavale skozi noč kot ptica, le kraguljčki na konjski opremi so zveneli v tišino... In stari mož je nastavljal uho dalji in prisluškoval, kot bi hotel ujeti to tako domače zvenenje kraguljčkov iz davne preteklosti... Ko pa se je zavedel, je zajokal kot otrok... Tako se mu je godilo, dokler ni zbolel. Vsi so bili prepričani, da bo kmalu umrl. Pa ni. Ko pa se mu je obrnilo nekoliko na bolje, je bilo prvo, kar je storil, da je povezal tisto malo, kar je imel, v culo in se odpravil na pot v domovino. Peš je romal preko pamp in po nekaj tednih je došel v Buenos Aires. Tam so mu v neki mornariški krčmi ukradli vse, kar je imel. Vendar se mu je končno posrečilo, da je

prišel na neko norveško ladjo za strežaja. Tako je došel v Hamburg. Tu ga je kapitan na njegovo prošnjo skrivaj postavil na suho, kajti imel ni nobenih veljavnih dokumentov in nemška policija bi mu bila prepovedala izkrcanje. Denarja ni dobil nič, delo so mu zaračunali za prevoz. To se je zgodilo danes zjutraj in zdaj že ves dan blodi po tem velikem mestu lačen in nebogljen. Izgubil se je v tem vrvežu ulic, parkov in kanalov, pa ga ni bilo človeka, ki bi razumel rusko besedo in mu povedal, kod gre pot v domovino, v Rusijo... Zdaj, slednjič...

In starec je ginjeno grabil Mirka za roko.

»Toda batjuška, ne veš, da vladata v Rusiji še vedno boljšeвики, pred katerimi si pobegnil?« je rekel Mirko.

Starec je zamahnil z roko.

»Nič za to! Kdo bi kratil ubogemu starcu košček domače zemlje, na katerem hoče v miru umreti?«

Mirko je molčal. Nekaj čudnega ga je obšlo. Naposled je privlekel iz žepa svojih pet in trideset pfenigov ter jih stisnil starcu v roko.

»Na, batjuška!« je rekel. »Tu imaš denar za tramvaj. Plačal boš pet in dvajset pfenigov, toliko, poglej, in tramvaj te bo odložil daleč zunaj mesta, kjer ni več toliko hiš in kjer so že kmetje. Tudi nemški kmetje so dobri ljudje, dali ti bodo jesti in prenočišče, samo pokaži jim, kaj bi rad. In pot v Rusijo ti bodo pokazali. Ti samo reči: Russland! Russland! in pokaži, da bi rad tja, pa te bodo že razumeli. Si si zapomnil, batjuška?«

»Zapomnil, zapomnil, sinko!« je rekel Rus. »Bog ti plačaj!« In njegov globoki mirni glas je drhtel od hvaležnosti.

Mirko je molčal. Zdaj ni imel niti pfeniga v žepu, toda v duši mu je bilo dobro in čutil se je mirnega, kot že dolgo ne.

Starec pa je spet začel trepetati od mraza. Mirko je premišljal, kam bi z njim. Da ga nocoj ne more spraviti na tramvaj in poslati na negotovo pot, je jasno. Toda

kaj naj počne drugega? Odvedel bi ga na policijo, naj tam prenoči. Toda starec je brez dokumentov in bi ga morda še pridržali v zaporu. Kaj se policija briga za starčevske sentimentalnosti! Vendar pa bi navsezadnje morda lahko prenočil v mestnem azilu, v Pik-asu. Sicer je tudi tam policija, toda za prvo noč ni treba izkaznice in policija pazi tam predvsem na ljudi, ki jih že zasleduje radi kakih zločinov. Zato bodo gotovo pustili slabotnega starca pri miru. Da, tako bo najbolje, se je odločil. In je prijel starca pod pazduho.

»Halo, batjuška, vstani, greva iskat prenočišča!«

Stari Rus se je opotekaje postavil na noge. Mirko ga je skoro nesel tistih nekaj sto korakov do Neustädter-strasse, kjer je bilo zavetišče. Pod obokanim hodnikom pred vrati azila je že čakalo nekaj desetih novodošlih potepuhov, da jim odprejo vrata. Čepeli so v krogu in igrali na karte. Radi te razvade svojih gostov je dobil Pik-as tudi svoje ime.

Komaj da so se ozrli, ko je privedel Mirko starega Rusa. Samo črnolasec v blatnih gamašah, ki je sedel ob strani na svoji culici in otepal velik kos kruha z maslom, je vprašal:

»Halo, kamerad, je stari tvoj oče?«

»Ne,« je dejal Mirko in povedal, kako je s starcem. Zdaj so se začeli zanimati za Rusa tudi ostali. Spravili so karte v žep in ga obstopili.

»Pogumen dečko ta stari, da upa nesti svoje trhle kosti na tako dolgo pot,« je dejal nekdo. In črnolasec je prenehal jesti svoj »buterbrot« in ga je ponudil starcu.

»Na, očka stari, gotovo si lačen!«

Starec jih ni razumel, toda videl je, da mu hočejo dobro, in je bil ginjen.

»Dobri mladci so to!« je dejal Mirku.

Potepuhi so hoteli vedeti, kaj je rekel starec. Mirko jim je prevedel. Razveselili so se in začeli vlačiti iz žepov v zamaščeni papir zavite koščke priberačenih klobas in

kruha ter jih tlačiti starcu v žepe. Nekdo mu je phal v pipo svoj tobak.

Bili so sami reveži, toda kraljevsko so uživali, da so mogli pomagati nekomu, ki je bil še revnejši od njih.

Mirko je poklical črnolasca na stran in mu zaupal starca, naj pazi nanj in ga spravi jutri na pravo tramvajsko progo. In črnolasec mu je dal roko, da bo storil vse to in še več.

Tedaj so odprli vrata in Mirko se je poslovil. Starec mu je stiskal roko in ga blagoslavljal. Mirka je prevzelo, ko da se poslovlja od očeta.

»Na svidenje, batjuška!« je dejal in odšel.

Spet je močnejše rosilo. Mirko je potegnil čepico na oči in potisnil roke v hlačne žepe. Počasi je korakal po ulicah in mislil na starega Rusa, ki se vrača v domovino umirat.

V domovino ...

Čudne misli so ga obšle.

Na nekem mostu se je ustavil. Ura v bližnjem stolpu je žvenketaje odbila osem. Ulice so bile še polne ljudi in v mokrih asfaltnih cestah so odsevale neštete luči. On pa se je nenadoma začutil sredi tega tako tujega kot še nikoli. Med vsemi temi ljudmi in med njim ni bilo tajnih vezi, ki vežejo duše in voljo mnogih v celoto, ni ga spajala z njimi sveta, nerazdružna vez krvi. Nocoj je začutil, da je res tujec med njimi.

In tedaj se je vzbudilo v njegovi duši hrepenenje po domovini. Šel je dalje, zamišljeno žvižgajoč sam zase. Šele čez nekaj časa se je zavedel, da žvižga neko čudno, daljno melodijo, ki pa se mu je zazdela vendar tako domača! Spominjala ga je na šum gozdov, ko se sklanjajo smreke v vetru, na počasni ritem večerne molitve v kmečki koči, na izzivalni fantovski vrisk v pomladni noči, na jasni dekliški smeh in na njegovo lastno daljno mladost. Da ...! Ni se mogel spomniti besed, toda že

pozabljena melodija se je bila vzbudila v njem in mu vzvalovala dušo.

Topli spomini so vstajali v njegovi podzavesti. Na daljno domovino, na koče v snegu, na razposajene dečke, ki so bili nekdanj njegovi tovariši, preden ga je vzel oče s seboj v tujino, na plavolase deklice, ki so kričale, ko so jih obsipali s snežnimi kepami...

Ob teh slikah je rastlo njegovo hrepenenje po nekdanji domovini.

In nenadoma se je odločil.

Vlaga mu je začela siliti skozi obleko, zeblo ga je, on pa ni mislil na to. Pozabil je, da že od jutra ni jedel. Korakal je dalje, vedno v isti smeri.

Vračal se je v domovino.

Krivec Jože:

V življenje.

Rumena, od ilovice umazana voda je tekla po klanecu mimo Mrakove hiše. Ves klanec je bil poln blata, da so se ljudje ogibali in hodili rajši po gorici. Malo više ob klanecu je stala hiša. Nič posebnega ni bilo na njej. Nizka, s slamo krita koča, tu pa tam že z razdrapano streho, da je ob nalivih teklo na podstrešje in od tam skozi špranje iz desk zbitega stropa v hišo. Na podstrešju so postavili stare na pol polomljene lonce, da je kapljalo vanje. Dvoje majhnih štirioglatih oken je gledalo na klanec. Na njih so bile od zgodnje pomladi do pozne jeseni rože. Z umazano zeleno barvo napol prepleskane naoknice niso bile nikoli zaprte, tudi ob največji vročini ne. Najbrže so bile na

oknih samo za okras in se jih že dolga leta ni nihče dotaknil. Koča sama je bila lesena; bog ve koliko let je že stala. Hrastova bruna so bila tako nerodno položena drugo na drugo, da je tu pa tam katero molelo iz stene kakor brazda na njivi. Ta bruna so bila zmazana z ilovico in povrhu z apnom pobeljena. Take so bile običajno koče vse okrog.

Na drugi strani se je koča podaljševala v svinjake ter malo, v zemljo izkopano shrambo za krompir in repo, nad njo pa je bila stiskalnica, majhna, kakršne je pač treba za gorico, kjer se pridelava štiri sto do šest sto litrov vina in nekaj jabolčnika.

Hišo so zakrivale brajde, pod njimi je stala lesena miza. Na vrhu je bila gorica, pod njo pa se je vlekel v sivo grabo laz, zasajen s sadnim drevjem.

Bilo je v marcu, v tisti prehodni dobi med zimo in pomladjo, ko zapihajo južni vetrovi in prineso nekaj svežega, ko se neha zimska dolgočasnost in se pokažejo ljudje na soncu. Na prisojnih pobočjih poženo prve trobentice in sveža, spočita zemlja iztisne iz sebe prve kali.

Stari Mrak je hodil na podstenju pred kočo in popravljal z nogami luknje, ki jih je napravil jesenski in pomladni dež. Od stene na oglu je odpadel velik kos zmazi, da se je pokazalo rjavo bruno.

Mrak je kupil to hišo z vinogradom in lazom prejšnjo jesen in se že v začetju zime preselil vanjo. Tedaj je bilo prepozno, da bi bil kaj popravljal. Vesel je bil, da je spal pod svojo streho. Poprej sta se z ženo klatila po viničarijah, od gospoda h gospodu, in stiskala krvavo prislužene dinarje, da sta spravila za kočo. Vsega pa še nista izplačala. Oba sta bila skrbna in delavna, zato sta upala, da bosta poravnala ta dolg in popravila kočo. Čez nekaj let bi si spravila mogoče še za hlev in kravico, če bo dovolj krme. Mleko bi jima prišlo prav, če bi ga imela. Ko sta služila kot viničarja, sta imela v reji eno ali pa dve gospodarjevi kravi in tako je bilo mleka vedno

Pod gradom

Foto: I. Reich

dovolj. Otroka, triletni Jožek in šestletni Tinek, sta ga tudi najbolj ljubila. Trezika pa je hodila že zadnje leto v šolo.

Ilovica v gorici je bila mehka, saj je šele ponoči skopnel sneg.

Po grabah je zamolklo šumela umazana voda.

»Ti,« je dejal Mrak svoji ženi, ko je prišla na prag, »ko bo malo topleje, moraš zmazati oni ogel in popraviti ter prebeliti steno. Za veliko noč moramo imeti lepo!«

»Bom že!« je odgovorila malomarno, kakor bi ji to ne bilo nič mar. Njene misli so bile druge.

»Velika noč bo!« je ponovila sama pri sebi. »Kaj nam pomaga bela koča, če bodo želodci lačni. Saj morda niti dovolj črnega kruha ne bo. In trije otroci?«

Zadnje dinarje sta izdala za kočo, drva sta že vzela za delo. Posodil pa zdaj nihče ne bo ničesar. In to premišljevanje jo je kot skrbno mater mučilo. Nikjer ni našla miru. Kako neumno je mislila poprej, ko je bila še v viničariji, da bo v svoji koči prosta, brez skrbi in življenje bo teklo kar samo naprej.

Vso zimo ni bilo nikakega zaslužka. Kje bi se vendar dobil? Gorice je pokrival sneg in po trgatvi se ni delalo v njih nič več. Pred leti, ko sta bila Mrak in njegova žena še mlada in sta hodila v šolo, je gospoda nudila vso zimo zaslužek. Njunih očetov ni bilo nikoli doma. Dobro sta se spominjala, da so z materjo sedeli ves dan ob veliki kmetski peči, v kateri je tlel štor, in bili veseli. Zvečer pa, ko se je oče vrnil in tožil o mrazu in snegu, so se otroci stisnili v kot, ker so se ga vedno bali. Že njegov glas, debel in hripav, jih je plašil.

Po trgatvi so izkopavali po lazuh stara, suha in sprhnela drevesa, ki jih je gospoda dajala viničarjem, da so pozimi z njimi kurili, včasih pa so jih dali tudi revnejšim kočarjem, ki so hodili poleti k njim na delo. Potem so kopali nove jame, da so vanje spomladi sadili mlada drevesa. Dela ni zmanjkalo. Ženske so grabljale

staro, preperelo listje, moški pa so ga nosili v koših na kup in delali kompost. Ena plast listja, druga zemlje, potem gnoj in zopet znova. Vse to je čakalo in trohnelo do druge jeseni. Potem so ga raznosili po gorici ali k novo izkopanim jamam na lazu, da so spomladi založili vsajeno drevje.

Nato je navadno nastopilo jesensko deževje, ki je prisililo ljudi v koče. Le redkokatero leto ga ni bilo. To deževje je pomenilo za haloške ljudi konec glavnega dela. Ženske potem niso več hodile na delo, ostajale so doma, mazale napol podrte in razpokane viničarske bajte in skrbele za dom. Ko pa je zemlja zmrznila in je zapadel sneg, tisti pravi, suhi, ki obleži in ne skopni pred pomladjo, so moški oprtali na ramo sekire, vzeli žage, kije in železne kline ter odšli v gozd podirati stoletne bukve, hraste in kostanje. Tedaj so pele od jutra do večera po gosposkih gozdovih sekire prav do Novega leta ali Treh kraljev. Stari ljudje so trdili, da je najboljše podirati les okrog božiča, zato so se navzeli tega tudi mladi in so tako delali. Tudi najhujši mraz jih ni motil. Delo samo jih je že grelo, pa tudi gospoda jim je privoščila pekočega žganja. To je bilo nekaj za moške. Res, takrat se jim je dobro godilo. Naj je še tako snežilo, vendar niso odnehali. Na glavo so si poveznili stare klobuke s poveznjenimi krajci ali kape iz sukna in zunaj prevlečene s polhovimi ali dihurjevimi kožami ter delali naprej. Saj so morali izrabiti vsako uro belega dne. Noči okrog božiča so tako grozno dolge, da skoraj nič ne preostane za dan. Pozno se zdani, nekaj ur in v grabah ter lesu se že jame mračiti. In čim marljivejši so bili, tem več so zaslužili. Plačila niso prejemale od dneva, temveč od dela, ki ga je kdo opravil. Tako so oni, ki so podirali bukve, dobili plačilo od metra narejenih polen, pri hrastovju od kosa obtesanega lesa, pripravnega za sodarja, pri kostanjevju pa od števila kolov, ki jih je kdo obdelal.

Da, takrat se je zaslužilo! Drugi časi so bili in drugi

ljudje. Daleč je to za nami, da se človek lahko še samo spominja. Mrak in njegova žena sta za vse to vedela. Saj so njuni očetje hodili na delo in onadva sta jim morala nesti včasih v gozd kake jedi. Tedaj so dobro živeli. Kruha ni nikoli manjkalo, tudi meso je bilo. Vsako leto so klali po dva prašiča, zdaj včasih niti enega ne morejo.

Po Novem letu, ko so prenehali v gozdu, pa so, če ni bilo snega, kopali za nov vinograd. Skoro vsako zimo so del starega trsja, ki ni več mnogo rodilo, posekali in prekopali vso zemljo čez en meter globoko. Včasih so prekopali tudi del laza in tako povečali gorico. Spomladi pa so v to zemljo posadili nove trse. Tako so vedno obnavljali in vina je bilo vsako leto več.

Če pa je držal sneg in niso mogli prekopavati, so pretakali vino, umivali sode, kuhali tropine in drože, da je vonj po presnem žganju in vinu silil daleč okrog zidanice. Vedno se je kaj našlo. Zaslužek je bil.

Danes je drugače. Gospoda ima svojo zemljo in jo drži kakor jastreb svoj plen. Na vrhu so zidanice, v njih gospoda, okrog pa napol podrte viničarske bajte. In nihče se vso zimo ne zmeni za ubogega viničarja. Gospode sploh ni na svetlo. Človek bi mislil, da je že davno pomrla od lenobe in dolgočasje. Le vsako jutro in večer neso viničarske žene ali otroci v zidanico mleka in jajc. Viničarji živijo in samotarijo, da jih nihče ne vpraša, kako. Če so poleti poleg dela na gospodovi zemlji kaj pridelali, so dobri, če pa ne, pa lahko mirno pomrjejo; gospoda se ne bo jokala. Tiste dinarje, ki jih poleti pri gospodu zaslužijo, pač lahko porabijo. Saj je treba za luč in sol; to sta dve vsakodnevni potrebščini, ki jih nihče ne dá zastonj.

Tudi Mrakovim se je godilo slabo. Poleti je delo sililo, da nista vedela, kje bi prijela. In na delo je bilo treba iti, ko je zaukazal gospod, četudi sta bila sredi najlepšega dela na svoji ložini. Svoje delo sta morala pustiti in včasih je pozneje motilo vreme, da ga sploh

nista mogla več opraviti. Tako nista dobila od zemlje niti tega, kar je nudila. Zahrepenela sta po svoji koči, da bi ne bila do smrti sužnja.

Zdaj jo imata, vinograd in še laz. Samo ložin ni; jih bosta pač najela v grabi pri premožnejših kmetih in odslužila z delom. Bo že šlo, samo da sta na svojem. To leto bodo še stradali. V jeseni ob selitvi sta pripeljala le malo vsega s seboj.

Čez nekaj dni je sonce osušilo zemljo, da se ni več vdiral in ne prijemala nog. Tedaj je Mrak obrezoval trsje. Najprej je začel pri brajdah. Vsako šibo je pogledal, enkrat, dvakrat, predno jo je odrezal. Zdaj je delal na svojem in treba je bilo večje skrbnosti in pazljivosti ko na gosposkem. Sklanjal se je od trsa do trsa, kakor bi vsakemu hotel nekaj povedati in mu odluščil staro skorjo s kocena.

Žena pa je nosila ilovico in mazala ogel, da ne bo njihova koča najgrša. Za veliko noč so ljudje prebelili skoraj vse koče.

Trezika je privlekla od nekod star, polomljen stol in zazijala v knjigo. Učila se je. Hotela se je v šoli izkazati, da vsaj nekaj ve. Prejšnja leta je bila dobra učenka, zadnje leto pa je morala pomagati doma pri delu in je mnogo dni zamudila. Zato je zaostajala tudi v učenju. Učitelj se je drl nad njo in grozil, da ne bo poleti oproščena, če bo pokazala slab uspeh. Pa saj bi ona rajši šla v šolo, kakor se parila ves dan na soncu in kopala težko ilovico ali delala kaj drugega. Težko je služiti za kruh.

Stara Mrakovka pa jo je po strani pogledala in govorila: »Letos pač ne boš hodila več v šolo. Še do aprila, potem pa se le poslovi! Saj si dovolj dolgo gulila klop in nama nisi bila v nobeno korist; zdaj bo menda dovolj. Precej velika in močna si že. Ljudje pravijo, da boš skoraj večja ko jaz. Poskušaj si sama služiti kruh. Na delo pojdeš. Odsluževala boš zemljo. Treba je, da tako

dekle začne delati, ker od pohajkovanja in knjig pri nas ni kruha.«

Treziki pa je bilo hudo pri srcu. Šolo in tovarišice bo morala pustiti in dati na ramo motiko ter hoditi v gorice in na ložine. Pozno bo legala vsa izmučena spat in z dnevom bo morala zjutraj vstajati. In pri delu jo bodo prezirali. Vedno bo kot otrok zapostavljena. Mogoče ji bodo odtrgali tudi od plačila, kakor se je to že zgodilo. Bala se je dne, ko bo stopala med drugimi ženskami in jo bodo gledale po strani: novinka. Dostikrat bo prišlo tudi delo, ki ga še ne bo zmogla, k mizi pa bo sedla kakor vse druge. Tedaj ji bo najteže.

Skrila je oči, da bi mati ne videla, kako joče. Pa saj ni jokala zato, ker bo pustila šolo, ampak zato, ker jo bodo sprva smatrali povsod za manjvredno. In nihče se ne bo oziral na to, da je še mlada, da je komaj pustila šolo, ampak delati bo treba ter krvavo zaslužiti tiste dinarje in kruh, ki si ga bo urezala.

Da, vsak začetek je težak!

★

Mrak je imel naslednje dni mnogo opravka na lazcu. Drevje je bilo zapuščeno, nekatero napol suho, s počesanimi vejami in obraslo z drevesnim hmeljem, čigar sluzaste bele jagode so žrli ptiči ter jih nosili in sejali z veje na vejo. Slab gospodar je imel poprej to drevje. Mrak se je pri gospodi precej naučil, ostalo pa je našel v knjigah. Vse suhe veje je Mrak požagal in postrgal z debel razpokano in z lišajem pokrito skorjo, tu pa tam pa celo kako drevo s koreninami vred izkopal. Njegova žena je grabljala staro, strohnelo listje in šibje, da se ne bi mešalo pozneje med seno. Vse to sta sežgala. Celó pepel je vso zimo grebla iz peči v stare zaboje in ga zdaj sejala po lazcu. Pravila je, da se s tem najboljše gnoji. Sosedje pa so se smejali po vrhovih in govorili: »Glejte

no, naš novi sosed pa dela, kakor bi mislil večno ostati na tej krpi zemlje!«

Mrak je vedel, da ga sosedje opazujejo, vendar se za to ni menil. »Saj jim ni nič mar, kaj delam. Ta zemlja je moja in naj rečejo drugi, kar hočejo!«

Naslednje dni Trezike nista več poslala v šolo. Ko je položila zvezke v staro skrinjo, je malo zajokala. Mati pa se je norčevala: »Ali te ni sram, da jokaš? Tako veliko in močno dekle, kakor si ti, se ne bi smelo cmeriti, če mora pustiti šolo. Saj so že ljudje menili, da si mati med otroci, ko greste v šolo.«

Mrak je Treziki kupil novo motiko, da bo z njo hodila kopat. Najprej so kopali doma. Mrak jo je učil, kako mora, da bo poštena delavka. Kazal ji je, kako je treba otresti trs, ko ga okoplje, kako obložiti z gnojem, postaviti k njemu kol in paziti, da mu ne poseka korenin. Trezika je molčala, poslušala je očeta.

Trezika bi še bila zadovoljna, če bi bilo povsod tako kakor doma. Delali so počasi in v redu, drugje pa bodo hiteli, da bodo čim več opravili. In Trezika se je bala, če bo zaostajala, da ji ne bodo dali kruha ali pa jo bodo spodili domov. Le zemlja jo je pikala in ji vzbuja la neprijetne občutke, ko se je je nekaj nabralo v čevljih. Morala se je sezuti in izčistiti čevlji.

Stari pa jo je kregal: »Tega pa drugje ne boš smela narediti! Le navadi se že doma nekaj strpeti, da bo drugje laže šlo.«

V mislih pa je bila Trezika še vedno v šoli. Doma niso imeli več kruha, ona pa ga je dobila od součenk, ki so bile doma na polju in so sedele v isti klopi. Tudi zdaj je postala lačna, pa kruha ni bilo. Mesto njega je goltala sline in očetove besede.

Ko so doma opravili, so se vsako jutro zglasili pri hiši dva ali trije, ki so prišli prosit Mrakove, da bi prišli na delo, kopat ali sadit.

Dela je bilo, le plačilo je bilo majhno. Pri dveh kmetih v grabi so najeli zemljo. Pri enem tri ogone za krompir, pri drugem pa štiri za koruzo. Več niso nikjer dobili. Za žito ni bilo zemlje. Prej so sanjali, da bodo jeseni imeli že kruh, pa jim je šlo po vodi. Med vse je legla neka težka zamišljenost. Stara dva sta prosila in prosila, pa nista dobila ničesar. Skrbelo ju je.

Trezika je začela hoditi po delu. Vsak dan je odšla in se vsa izmučena in izdelana vračala zvečer domov. Prve dni je tožila, kako jo vse boli, pozneje pa je tudi s tem tarnanjem prenehala. Saj bi ji to nič ne pomagalo. Hodila je odsluževat zemljo; tam je bila dobra. Onadva pa sta hodila drugam, da sta zaslužila kak dinar.

Treziko so imeli radi na delu. Dekle je bilo precej jezično in se je rado prepiralo s starimi ženami, da so se ji vsi smejali. Tudi delala je dobro. Vedno je delala kakor drugi. Proti večeru pa so jo rade vzele kmetice s seboj domov, da jim je pomagala opraviti doma. Saj je zvečer pri hiši največ dela. Kdo naj vse našteje? Nakrmi lačne svinje, ki te pozdravljajo z glasnim kruljenjem, ko se vrneš z ložine ali gorice, lačni otroci te čakajo na pragu in za delavce je treba pripraviti večerjo. Vodo je treba nanositi iz studenca, ki je kake četrte ure daleč v grabi. Dela na moč, da ga ena sama težko opravi. Trezika je bila mlada, urna; tekala je sem in tja, zato je vsak večer bila za nekakšno delo. Vse gospodinje so jo rade imele in vsem se je znala prikupiti. Ko so delavci po večerji odhajali, so gospodinje, če le niso pozabile, poklicale Treziko in ji stisnile v predpasnik velik kos kruha ali sírovih štrukljev: »To nesi malemu Jožeku in Tineku!«

S staro Mrakovko pa je bilo drugače. Zjutraj je bila prva na nogah, zvečer je zadnja legla. Garala je doma in drugje, da včasih od same utrujenosti ni mogla zaspati. Jožeku in Tineku je skuhala zjutraj fižola ali koruzne juhe brez zabele, jo postavila v peč na ognjišče in naročila: »Tam imata, Tinek, za opoldne. Pa le pridna bo-

dita; če pa kam gresta, pa dobro zaklenita! Ti pa pazi na Jožeka!«

To naročilo je ponovila vsako jutro, preden je odšla. Tinek je vselej vedel, kaj mu bo mati naročila izza ovinka.

Ves dan sta bila navadno otroka doma. Igrala sta se; star polomljen voziček z dvema kolesi sta vozila sem ter tja, za hišo v senci velike češnje pa sta po dežju mesila ilovico. Takrat je bila mlaka. Nekoč sta izlila nanjo pol škafa vode in packala, zvečer pa sta bila tepena, ker je bilo treba vodo nositi daleč iz črne grabe. Po dežju sta iz take ilovice zidala koče, podirala, gradila cerkve in obešala vanje mesto zvonov slakove cvete, čisto spredaj pa postavila oltar, na katerega sta položila podobo Marije, ki jo je Tinek odnesel materi iz molitvenika. Tako zgradbo sta imela kvečjemu dva dni; ko sta se je naveličala, sta jo svečano podrla in jo namenila pregraditi. Toda zemlja je bila že suha in ni šlo več. Čakala sta zopet dežja.

To leto pa sta se vsak večer vlekla za materjo, ki je bila na delu, saj sta vedela, kje je. Doma nista vzdržala. Še pri belem dnevu, ko so po grabah legle temne sence in je sonce obsevalo le še vrhove, sta se bala pogledati v grabo, ker sta pričakovala iz nje grdega tujega moža, kosmatega, kakor jima je pravil sosedov pastir. Temu pastirju sta verjela, saj je bil zanju že velik in pameten. To je otroka vsak večer vznemirjalo in plašilo. Tudi če sta se zaklenila v hišo, sta se tiščala v kot in si nista upala glasno dihati. Zdelo se jima je, da se vleče tisti grdi kosmati mož skozi okno v hišo in da ju bo brez usmiljenja ubil.

Ko sta ostala neki večer doma, sta se zaklenila v hišo in čakala. Mislila sta, da se mati kmalu vrne. Toda delala je do teme, potem so čakali še na večerjo in ni je bilo. Ko se je stemnilo in so izginile tudi svetle lise na zapadu, kjer je zašlo sonce, so šumele v vetru češ-

njeve veje in se drgnile ob rob strehe. Tinek, ki se je bolj bal ko mali Jožek, je začel kričati na vso moč ter skrivati obraz in oči, da bi ne videl moža, ki stoji pred njim ter ga hoče zgrabiti in požreti. Kričal je dolgo v noč. Šele ko je prišla mati, je nehal in ji govoril strašne stvari: da je bil tu grozen, črn in kosmat mož, da se je priplazil skozi okno v hišo — okno pa je bilo zaprto — in ju hotel oba z bratom ubiti. Od tistega večera sta hodila vedno za materjo. Tinek si je vsak dan pripravil palico in jo vzel s seboj. Če ju je kdo vprašal, kam gresta, sta odgovorila oba: »Materi naproti!« in sta šla naprej. Na druga vprašanja sploh nista odgovarjala.

Pri hiši, kjer je delala mati, sta šla samo do ograje. Dalje si nista upala. Tam sta navadno sedla in čakala. Strah ju ni bilo; samo doma sta se plašila. V travi, mokri od megle, ju je včasih zeblo. Če ju je kdo izmed domačih opazil, ju je povabil bližje. Tedaj sta brž šla, ker sta vedela, da dobita tudi večerjo. Ker sta pa hodila za materjo vsak večer, so začeli mater ponekod pisano gledati in od drugih ljudi je slišala, da hodijo jest trije, dela pa eden. Mater je to bolelo, pa kaj je hotela. Da bi ostajala doma, ju ni mogla prisiliti, ker vsak otrok rad gre za materjo. Za mater je bila to huda stvar. Saj vendar otroka nista toliko pojedla; kmetu se to pač skoraj nič ne pozna. Kos kruha ali krožnik večerje, to je malenkost, kjer se pripravlja večerja za več ljudi.

Poslej se je odpovedala večerji in šla kar z dela domov. Brez večerje, samo da je otroka nista čakala in jima ni bilo treba dati večerje. Včasih se je kdo spomnil in ji pred odhodom potisnil kruh, ki je ostal od južine, največkrat pa je šla brez njega.

Tinek ni vedel, zakaj prihaja mati zdaj bolj zgodaj domov. To mu ni bilo po volji. Prosil jo je, naj ostane pozno večer tam, da bo lahko prišel za njo, sicer mora iti lačen spat.

★

Ko so kosili zrelo travo, je nad vse Haloze legla otožnost in zapuščenost. Ljudi ni bilo videti skoraj nikjer. Ves dan so ždeli na lazih in sušili. Gorice so bile tedaj prazne. Ljudje so opravili najnujnejša dela in pustili trsje v miru, ker je cvetelo. Takrat, ko cvete trsje, morajo prenehati v goricah vsa dela. Pa saj ga tudi ni bilo več kaj. Povezali so, poškropili tudi, trava pa je bila še premala, da bi jo pulili ali podkašali. Vreme je bilo lepo, ves dan je žgalo, da so hodili mokri in umazani od senenega prahu. Povsod so v jutrih kosili in dekleta so pozneje raztepala zrelo travo. Popoldne pa so nosili seno na kup, ker povsod se po bregu ni dalo priti z vozom, da bi naložili. Treba ga je bilo znositi na mesto, ki je dostopno. To so delali večinoma moški, ženske pa so grabljale. Zvečer so ga metali na kolarnice ali v skedenj. Tedaj je bilo največ življenja. Tema je bila, da drug drugega niso videli, in suho seno je šelestelo ter se drobilo, da jih je suhi prah ščegetal v nosu in v grlu.

Nekega dne so sušili pri sosedu. Trezika je šla tja sušit. Doma so že spravili seno v kopico, ker niso imeli shrambe zanj. Stari bi ga bil zamenjal za žito, pa se nihče ni oglasil. Na sosednem bregu so obračali. Tinek in Jožek sta odšla počasi v grabo. Lačna sta bila. Tam gori na jablani pa sta videla v bel prt povit kruh. Sosedovi so pojužinali, in kar je ostalo, je dekla dala na jablano, da bi ne prišle do kruha mravlje. Tinek je cedil sline; vsaj en kos da bi ga imel! Dolgo sta sedela v grabi pri studencu in gledala zdaj kruh, zdaj ljudi, ki niso hoteli nikamor oditi. Končno so vendar odšli za ovinek in Tinek je izrabil priliko. Jožeku je zapovedal, naj ostane pri studencu, češ da se kmalu vrne. Kruha ni dosegel z rokami. Vzel je grablje in ga brcnil z drevesa. Pol kolača ga je bilo. Vsega ni upal odnesti. Odkrhnil ga je precejšen kos in izginil z njim k studencu. Ostali kos pa je kar pustil na tleh, še v prt ga ni zavil. Otroka sta ga jedla in sedela pri studencu. Dekla, ki je prišla po vodo, je

spoznala kruh in ju zatožila gospodinji. Otroka sta zbežala domov in se nista tega dne nikamor več ganila.

Takoj zvečer, ko se je stari Mrak vračal z dela mimo sosedove hiše, je soseda zatožila Tineka. Mraka je bilo sram, pa kaj si je hotel. Vedel je sicer, da sta bila otroka lačna, vendar ga je zgrabila jeza, da mu delata tako sramoto.

»Jima že pokažem! Prokleta paglavca, ušesa jima potrgam!« je dejal in debelo požrl besedo.

Takoj ko je prišel domov, je ošvignil otroka izpod namršenih obrvi, da sta vztrepetala. Tinek se ni upal premakniti. Bal se je.

Ko so Mraku zopet zazvene v mislih besede, ki jih je nametala nanj soseda, ga je zgrabila jeza in brez kake besede je počil Tineka za uho, da se mu je zvrtilo v glavi. Pri tem je začel kričati in preklinjati, da se je slišalo na sosednji vrh. Zgrabil ga je s koščenimi rokami, naslonil na koleno in bil s pestjo po hrbtu, da je otrokov jok v pretrganih presledkih uhajal iz grla. Končno ga je vrgel z vso silo ob tla, da je jeknilo.

»Kaj boš zdaj kričal, ko si požrl kruh in mi napravil sramoto!«

Fant je utihnil. Še z nogo ga je brcal, da ga je vrgel kar za cel meter od sebe. Ves divji je bil kakor že dolgo ne.

Ko se je fant zavedel, se je dvignil in zbežal po gorici proti studencu v grabo. Oče je preklinjal za njim in grozil, če se vrne, da ga raztrešči. Otrok je bežal v laz. V grabi pri studencu si je umil krvavi obraz in se božal po hrbtu, kjer ga je stari stolkel. Vedno huje ga je bolelo.

Tema je legla, Tinek pa je še vedno sedel v grabi in si ni upal domov. Nekje na zapadu so se zbirale črne megle in začelo se je bliskati. V neenakih presledkih je globoko in votlo grmelo. Drevje je šumelo v vedno večjem vetru. Tinek se je počasi vlekel po lazu proti kopici. Dalje

si ni upal. Oče mu je zagrozil s smrtjo. Kopica je bila podložena s štori, da ni seno pri zemlji prhnelo in ni podtekala voda. Tja pod kopico se je zavlekel in potem ni vedel nič več, kaj je bilo. Samo enkrat se je zbudil, ko je grozno treskalo. V staro drevo pri kopici je udarilo in njega je spreletelo groze po vsem telesu. Pa to je bilo že pozno ponoči. Potem je zopet spal, dokler ga niso drugi dan pri soncu potegnili izpod kopice. Tedaj je oče podiral oče od strele razklano drevo, mati pa je obvezovala Tinekovo krvavo roko. Sam ni vedel, kako da mu krvavi. Ko so ga vpraševali, kaj je bilo, ni mogel več povedati. Niti besedice ni spravil iz sebe. Od tega dne je bil nem, le ustnice je premikal in hotel govoriti, pa ni mogel. S prsti je kazal, kaj bi rad. Lačen je bil in bolelo ga je.

★

V začetku julija, ko je zorelo žito po grabah, je stari Mrak slišal, da bo šlo nekaj bajtarjev, ki niso imeli dovolj svoje zemlje, da bi pripravili žito, mlatit na polje. Na polju so kmetje imeli veliko žita, pšenice, ovsa in vsega drugega. Pri hiši pa je bilo mogoče samo nekaj delavnih ljudi. Delavcev ni bilo dobiti, delo pa bi moralo biti opravljeno. To je čas, ko je na polju največ dela. Žito se žanje, pšenica, kmalu nato pa že oves. Mlatiti je treba, pa celo s cepmi, da se napravi škop za streho. Vsa gospodarska poslopja so pokrita večinoma s slamo, zato je treba vsako leto nekaj na novo prekriti. In škop vzame največ časa. Najprej je treba vse žito stepsti, da se večji del klasja izprazni, sicer bi se pri rihlanju pretežko odtrgalo. In tak škop ni dosti vreden. Tudi rihlanje je zelo zamudno delo. Preden se očisti slama vsakega plevela, osata, slaka, grašice in drugega, mine nekaj časa.

Taki kmetje so jemali vsako leto mlatiče iz Haloz. Ti so bili najbolj pridni. Plačati pa jim tudi ni bilo treba

v denarju kakor domačinom. Zadovoljni so bili, če so se pogodili za plačilo v žitu. Doma je tem ubogim ljudem manjkalo žita in bili so jako zadovoljni, če so ga mogli zaslužiti, ne da bi bilo treba zanj šteti denar. Pogodili so se od kope in bili veseli ...

Mrak je imel letos čas; saj je bil v svoji koči in ga ni gospod tiral na delo, kadar bi se mu zljubilo. Kruha in žita pa je pri hiši manjkalo.

Brž ko je zvedel to novico, je dejal ženi: »Ti, oni bodo šli mlatit in zaslužijo žito. Jaz bi tudi lahko šel, saj ne bo ta čas nikakega nujnega dela. Poškropil pa bom, preden odidem.«

Žena ni nič dosti premišljala. Saj so bili lačni kruha in to je bila edina rešitev, da si ga pridobe, sicer ga pozimi zopet ne bodo imeli. »Če moreš, le pojdi! Bom že sama delala doma, če bo kaj treba. Saj bo zdaj čas. Zaslužil boš pa le!«

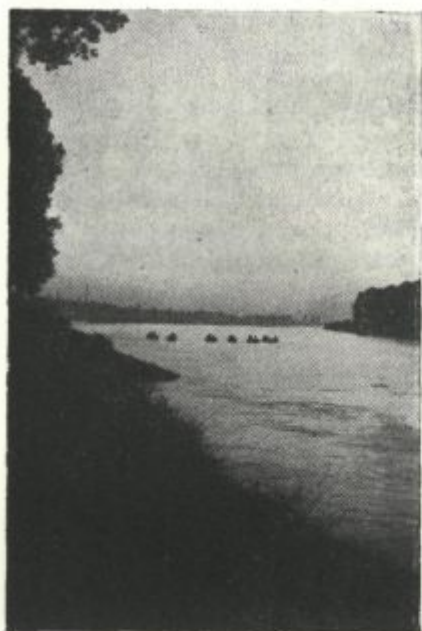
Mrak je stopil še na tretji vrh k bajtarju, ki jih je zbiral. Zdaj so bili štirje in javili so gospodarju, da so pripravljeni: kadar hoče, pa pridejo.

Naslednjega dne je Mrak škropil trsje. Treba je bilo, kajti na grozdju se je raznesla neka bolezen, da se je sušilo. Vse okrog so škropili, da bi ustavili nje širjenje.

Proti večeru in drugo jutro pa je navezoval cepe in pripravil nahrbtnik s potrebno obleko in perilom. Treba je bilo nekaj stvari vzeti s seboj, kajti dela bo najmanj za tri tedne, če ne za ves mesec. Vsi so že nestrpnost čakali, kdaj jim bo treba oditi.

V soboto večer je nenadoma prišel k Mraku oni bajtar s tretjega hriba. Treba je bilo iti. Spodaj na ravani jih je čakal voz; gospodarjev hlapec je prišel ponje.

Pred ovinkom se je Mrak še ozrl in videl ženo, ki je stala pri hiši in gledala Tineka, ki je kazal z rokami, naj prinese kruha — govoriti ni mogel — in Jožeka, ki se je držal materinega krila.

Noć ob Dravi

Foto: Branko Kolarič

Potem so se pozno v noč vozili po polju. Mrak ni vedel, kam jih pelje bajtar. Zadovoljen je dihal vonj po zrelem žitu, ki se je neprestano vrstilo ob cesti, eno že požeto, drugo pa je še stalo. Pri tem so ga obhajale čudne misli. Ob pogledu na toliko njiv žita, pšenice in vsega se mu je zdelo čudno, da morajo nekateri ljudje na svetu stradati. Sam si tega ni vedel razložiti. Čudno je življenje! Kam vendar dajo toliko vsega? Pa se mi za silo preživimo, ki nimamo niti polovice tega. Res, čudno je na svetu. Eni imajo preveč, drugi premalo. Brez tega žita bi tu sploh ne bilo življenja. Vedel je to samo on in njegovi tovariši na vozu, ki so stradali vse leto kruha. Ti ubogi haloški bajtarji stopijo v tir življenja tedaj, ko imajo kruh, v shrambi pa še nekaj krompirja in koruze. Če pa tega ni, životarijo z dneva v dan in živijo ob tem, kar jim kdo dá iz roke. In takih je mnogo, le onih ni, ki bi dajali.

Mogoče bo tudi v Mrakovi hiši stopilo čez prag življenje, ko se bo vrnil s prisluženim žitom. Vsaj za nekaj časa. In drugo leto bo skušal najeti zemljo za žito na polju, da ne bo odšlo življenje več iz hiše. Zdaj, ko ga bodo spravili enkrat čez prag, ga ne smejo pustiti iz hiše. Da, živel se bo, si je mislil Mrak.

Ko so pozno v noč dospeli na cilj, so legli na sveže dišeče seno. Mesec in zvezde so metali skozi špranje desk svetlobo, psi so nekje razdraženi lajali, fantje so peli po vasi; v soboto večer je bilo. Mrak dolgo ni zaspal. Mislil je neprestano na življenje, ki ga bo s kruhom prinesel domov; šele potem se je spomnil žene in otrok; Tineka ki ga bo lahko preklinjal vse življenje, ker ga je pohabil, da ne bo nikoli pravi človek, Trezike, ki jo je še kot otroka spodil od knjig na delo, da si zasluži kruh. Pa kaj bi! Z roko je potegnil preko čela, kakor bi si hotel zasenčiti oči, da bi zaspal. Zdaj ima dom, kmalu bo še kruh in z njim pravo življenje.

V ponedeljek zjutraj so začeli. Komaj se je zdanilo,

so že udrihali s težkimi snopi klenega žita po praznem sodu. Z glasnim prasketanjem je odmevalo po skednju, kakor bi metal drobne kamenčke. Ko so ga stepli dva voza, so udarili s cepmi in izmlatili poslednja zrna iz klasja. Nato so rihlali.

Tako je šlo vse dni. Ko ga ni bilo več doma, pa so sedli na voz in ga pripeljali z druge njive. »Koliko še ima?« so se vpraševali koncem tedna. Ni še bilo konca. Za ržjo je prišla pšenica, nato za konec še oves. Nekaj pšenice in oves so udarili kar na cepe. Škop so napravili dovolj iz ržene slame.

Mrakovka pa je delala doma. Po gorici je pulila in podkašala travo, povezovala mladike in še drugam hodila. Pritisnila je suša, da je hotelo vse zgoreti, in tedaj je največ trpela. Ponoči o polnoči, ob enih, dveh je morala vstajati, da je hitela v grabo po vodo. Povsod drugje je je že zmanjkalo. Nekateri so hiteli z vozom in sodi ponjo v Dravinjo, eno uro daleč ali še več. Po trije so včasih kar sredi noči stali v grabi in čakali, kdaj bo iz zemlje nateklo toliko, da je bodo natočili vsaj škaf. Živina, svinje in ljudje, vse je tiste dni trpelo grozno žejo. Ljudje od onemoglosti niso mogli več delati. Vročina je hotela vse uničiti. Trava se je posušila, listje na drevju je že rumenelo, jagode grozdja so ostale drobne. Dežja ni hotelo biti. Ljudje so molili zanj, hodili na božjo pot, pa nič. Včasih so se na večer zbrale tenke meglice, zjutraj pa je znova žgalo kakor v peklu. Svinje so bolehale in več jih je obležalo. Ni bilo pomoči. Mrtve so zakopavali globoko na njive, da bi ne predrl smrad na dan. Krave niso imele več mleka. Ves dan so mukale od žeje po soparnih hlevih.

»Kaj bo, če ne bo dežja?« so tarnali ljudje. Najbolj pa so se bali nevihte, ker bi bila z njo gotovo toča.

Mrakovka je dobila pri kmetici v grabi dva mala prašiča. Kmetico je tokrat obiskala sreča; stara svinja ji jih je skotila dvanajst, pa je vedela, da jih ne bo

mogla prehraniti. »Na, vzemi jih, če hočeš! Boš nam zato kdaj pomagala pri delu!«

Mrakovka ju je rada vzela. Vsa vesela je bila; pa mislila je, kako vesel bo mož, ko se vrne. Vse noči je letala po vodo in kupovala koruzno moko, da jima je kuhala župo. Samo da bi ostala! Enega bo lahko na zimo prodala, drugega pa bodo zaklali in imeli zabel in meso.

Pa tudi v grabah so želi, sicer malo pozneje ko na polju, ker so prej vsak dan legle sence vanje. Žito je bilo lepo.

Mrakovki so tako dolgo prigovarjali, da je slednjič dovolila hčerki, naj ostane pri kmetici v grabi. Ni ji bilo vredno hoditi vsak večer domov. Pozno so povečerjali in zgodaj zjutraj, dokler ni tako žgalo, so šli na delo. Zvečer pa je delala pri živini in svinjah, ker niso imeli deklet. Sprva je namenila ostati čez noč v grabi le nekaj dni, pozneje pa so jo vzeli v službo. Nič napačnega. Doma ni bilo sile, a tudi kruha ne; v grabi pa je bilo oboje.

Četrty teden se je vrnil Mrak. Do vznožja Haloz jih je pripeljal hlapec. Tam so shranili vreče žita, ki so ga zaslužili, od tam pa jih bodo morali znositi v košu domov. Samo da ga imajo. Mrak ga je zaslužil dve sto kilogramov in še nekaj slame za streho.

Najprej je popravil streho in zakrpal luknje, da jim ne bo več treba na podstrešju posod, v katere bi kapljala ob nalivih voda. Potem je spravil na varno žito in spekli so prvi kruh. Ves je spokal in se razlezel od vročine. »Bog pomagaj, je pač novo žito. Čez čas bo boljše!«

Tedaj je bilo spet življenje. Na podstrešju žito, v skrinji kruh, v svinjaku mala pujska, ki pa bosta že zrastle. Tinek je nosil okrog hiše velik kos rženega kruha, se gladil po prsih in trebuhu, kakor bi hotel povedati: »Dober je domači kruh!« Pa ni mogel izreči niti ene besede. Radi kruha bo večno nem, vse življenje revež. Proti sosedovemu laz, kjer so grabljali otavo, je zapičil

pogled in visoko vzdignil roko s kruhom, da ga je pokazal. Ženske so se ozrle, se spogledale in dekla je kričala: »Si pa lačen, ne? Le pridi krast kruha!«

Zdaj so ga imeli doma. Tudi za materjo ne bosta več z Jožetom to leto hodila. Doma ostaneta, da ne bodo ljudje toliko govorili. Trezika pa tudi ni lačna. Če bi se ji hudo godilo, so jo povabili domov. Za večjo potrebo bodo že imeli vsega dovolj. Saj še raste v grabi krompir, koruza in fižol. V gorici pa je grozdje. In kopica sena je naprodaj. Če ne denar, se bo vsaj žito dobilo zanj. Mrak se je že dogovoril radi nje, ko je bil v mlatvi.

Zdaj se je zdelo vsem, da so prišli v tir novega življenja, za katero je bilo treba garati, trpeti, stradati, prestati sramoto in zapostavljanje ter požreti marsikatero trdo besedo.

Ivan Šiftar:

Premog.

... Črna gruda premoga tli na žerjavici ...

Iz teme nekje rudniška sirena doni ...

Mlada žena pri ognju tiho ihti .

... Premog tli na žerjavici, a ne gori,
ne gori. Saj je še moker
od rudarjeve krvi.

Jokajoča žena v temo strmi.

— Morda ga je izkopal moj mož,
morda je vanj zadnjikrat svoj kramp zasadil,
morda je on to grudo s svojo krvjo prepojil
in mi jo podaril,
to zadnjo svojih rdečih rož —

Iz teme rudniška sirena doni.
Rdeča kri cvrči na žerjavici.
Mlada žena se nad ogenj sklanja in ječi...

Vera Remec:

Prodajalec kipov.

Nekega popoldne sem bila sama doma. Na vratih je pozvonilo. Šla sem odpirat. Pred vrati je stal mož, ki je imel polno kipov, večjih in manjših. Bil je še mlad. Prosil je, naj kupim kakšen kip.

Odklonila sem.

»Kaj naj naredim z njim? Res ga ne potrebujem!«

Mož se je nasmehnil.

»Pa vseeno. Vsaj pogledali bi.

Morda pa vam bo le ugajal.«

»No pa pokažite,« sem dejala.

Vstopil je in razložil nebroj kipov po mizi. Raznovrstne in raznobarvne deklice v vseh mogočih pozah so oživele pred menoj.

»Poglejte, gospodična, ali ni to lepo? Moj oče je bil tudi prodajalec kipov. Vso Slovenijo je prehodil. Jaz sem bil takrat majhen in sem po cele večere poslušal očeta, ki mi je pripovedoval o lepih krajih, ki jih je prehodil, in o ljudeh, ki jih je spoznal. Dostikrat mi je obljuboval, da me bo vzel s seboj. Potem je izbruhnila svetovna vojna. Oče je odšel z doma in ti kipi, ki jih je delal, so ostali v koči. Vsi zaprašeni so bili, ker se ni nikdo zanimal zanje. Mati je hodila svoja pota. Le redkokdaj sva se videla. Samo kadar mi je prinesla jesti. In v teh prostih

urah sem se igral s temi kipi. Počasi sem tudi jaz poskušal delati. Sprva je šlo težko in bilo je vse neokretno. Polagoma pa sem dobil bolj voljne roke in je šlo. Čez štiri leta se je oče vrnil domov. V koči je našel samo mene. Mati je bila odšla z nekim tujcem. Ni ji ugajala ne obala morja ne naša borna koča. Odšla je v svet iskat svojo srečo. Očeta je to popolnoma strlo. Česar ni storila vojna, je storila žalost po materi. Zelo rad jo je imel. Po cele dneve je posedal ob oknu in gledal na morje. Naša koča stoji tik ob obali. Majhna je, a zelo prijazna. In polna je življenja. Po mizah, omarah in skrinjah so razstavljeni kipi, ki čakajo, da jih ponesem v svet. Očetova in moja duša sta v njih. Očetova fantazija je neizmerna. Vsak obraz, ki ga je srečal v življenju, si je zapomnil in ga izklesal. Po vojni sem mu tudi jaz pomagal. Po cele dneve sva delala kipe. Oče mi je pripovedoval o vojni, kako je živel tam. Največ pa mi je pripovedoval o materi. Dobival je sive lase in vedno bolj sključen je postajal. In ko je bilo dovolj kipov narejenih, ni odšel z njimi v svet sam, ampak je poslal mene. Zdaj sem že tretjič na potu.«

Umolknil je in me je pogledal. V zadregi sem vzela v roko kip, ki je predstavljal golo deklico, ki se je zakrivala z veliko pahljačo. Sramežljivo je gledala navzdol, kakor bi hotela videti, ali je spodobno oblečena ali ne.

»Kdo je to naredil,« sem vprašala.

»Jaz, gospodična. Ta kip je bil narejen viharnege večera, ko je burja zavijala okoli oglov in se je morje zaganjalo na prod. Oče mi je pripovedoval o vodnih vilah in rusalkah, ki prebivajo v morju. In pod mojimi rokami je nastal ta kip. Lepa deklica je, kajne?« je z bleskom v očeh vprašal.

Odložila sem deklico in se ozrla na dekle, ki je nosilo vrč vode na ramenu.

»Tudi to je moje delo, gospodična. Vsak večer hodi

ta deklica mimo naše hiše z vrčem na ramenu. Tako silno je dobra in lepa. Morda jo kdaj poprosim za roko. Vsak večer jo čakam pri oknu in ne grem prej od njega, dokler je ne vidim. Ta kip je njena živa slika. In pogledajte tega fantka! To je njen bratec. Doma so ubogi. Oče je bil ribič, pa je nekega večera utonil v morju. Sedaj hodi ta fantek vsak dan na obrežje in strmi v morje. Išče očeta. Pogledajte njegov pričakujoči obraz! Vse na njem je napeto. Vsaka žilica trepeče od pričakovanja. Še vedno čaka svojega očeta. In ko bo velik, bo tudi on ribič in bo odšel na morje. Trdno veruje, da ga tam zunaj na morju čaka oče. Pogledajte to mestno gospodično! Bila je zelo lepa. Nekega dne je vstopila v našo revno bajto in naročila dva para rokoko kipa. Potrebovala ju je za poroko. Ne vem, če se je potem poročila ali ne. A na njenem obrazu je ležala tiha sreča in veliko pričakovanje. Veste, da sem ji zavidal. Tisto srečo sem ji zavidal, ki je sam nisem nikoli poznal.

Tu pogledajte jezdeca na konju! Kako zločinske črte so zarisane v njegovem obrazu! To je naredil moj oče. Ta jezdec je bil poveljnik njegovega polka. Nekega dne je dal ustreliti vojaka, ki se je puntal. Ta vojak je imel doma petero otrok in ženo. In tu zraven pogledajte! To so njegovi otroci, ki jočejo v materino krilo, potem ko so zvedeli za očetovo smrt.

Toda vse to ni nič za vas, gospodična. Vi ste še mladi in rabite mladosti in veselja. Vem, mladi ljudje ne marajo žalosti. Morda bi hoteli dve plesoči vili, morda ta par rokoko, kakršnega je naročila tista gospodična, da sta ji krasila spalnico za poročno noč? Tu sta še dva kipa. Pogledajte! Tu je dekle, pravo pristno primorsko dekle, kakor ga srečate v trgatvi. V predpasniku nosi grozdje in na ramenu vrč vina. In tu je njen par. Mlad fant, ki nosi polno košaro grozdja. To je slika s trgatve. Mlad fant in mlado dekle. Gotovo se imata rada. Zakaj bi se ne imela. To je moje delo, gospodična. To mlado

•

dekle je moja mati in ta mladenič je moj oče. Moja mati in oče sta se bila spoznala na trgatvi. Ravno tako sta si stala nasproti in si priznala ljubezen. Takrat sta bila mlada. Sedaj je moj oče sključen in mati je Bog ve kje. Ta kipa sta le nema slika, kako je bilo nekoč. Na očetovi mizi stojita dva prav taka. In oče ima vedno solzne oči, kadar jih gleda. Pa vas gotovo dolgočasim, gospodična. Vas to ne zanima. Motim vas. Ali boste vzeli kaj?« je vprašal boječe.

»Seveda. Ta dva kipa s trgatve bi vzela. Koliko pa staneta?«

»Drugemu bi jih ne dal. Vi pa ste dobri, gospodična. Dvajset dinarjev ne bo menda preveč.«

»Ne,« sem dejala in odšla po denar. Ko sem se vrnila, sem videla, kako je ta mladi mož nežno božal tista dva kipa. Ko sem vstopila, je v zadregi dejal:

»Veste, da mi je za vsakim kipom, ki ga oddam, žal. Kakor da prodajam samega sebe.«

Dala sem mu denar. Pogledal je in se mi tiho zahvalil. Pospravil je druge kipe. Še enkrat se je ozrl na kipa, ki sta stala na mizi, in se poslovil. Zaprla sem vrata za njim, vzela kipca in ju postavila na omaro.

Tisto noč dolgo nisem zaspala. Mesečina je sijala na omaro in blede osvetljevala stoječa kipa. In v polsnu je rahlo šumelo morje in udarjalo ob prod, kjer je stala hiša. Eno okno je bilo razsvetljeno in tam je bila sključena postava nad svetilko z dletom v roki in z mislimi pri sinu, ki je potoval po svetu, in pa pri ženi, ki je bila Bog ve kje.

Gilbert Keith Chesterton:

Saint Thomas Aquinas.

Iz poglavja: Udarec s pestjo na mizo.

»Mlada setev« ima namen, prikazati javnosti delo in strem-ljenja mladih ljudi. Isti namen ima tudi ta odlomek iz knjige ve-likega angleškega pesnika, politika in filozofa Chestertona, ki sem ga prevedel iz nemškega prevoda. Čeprav je ta odlomek kaj ne-popolna slika srednjeveškega filozofa in teologa, obravnava vendar-le kaj zgoščeno problem ustvarjanja materialnega in psihičnega sveta, problem, ki najde prej ali slej odmeva v vsakomer. Z je-drnatimi, nenavadno bistro izraženimi mislimi bodo nedvomno sozvanjale mnoge duše, ki jim je zbudil nemir časa dvome, ki pa vendarle hrepene po resnici.

Francè Melé.

Ta knjiga (namreč Saint Thomas Aquinas) ima samo ta namen, da prikaže skicirano sliko človeka, vendar moram pozneje omeniti vsaj mimogrede njegov nauk in njegovo metodo — današnji žurnalisti bi to dvojje na svoj neumni način imenovali njegovo poslanstvo. Vsaj nekaj ne predolgi strani moram posvetiti razmerju tega moža do njegove teologije in filozofije; vendar je to, na kar tukaj mislim, še mnogo bolj splošnega in obenem bolj osebnega značaja nego njegova filozofija. Ta raz-motrivanja omenjam na tem mestu, predno govorim do neke mere popolnoma tehnično o njegovi filozofiji. Pri tem gre za nekaj, kar bi mogli imenovati njegovo mo-ralno ravnanje ali nadarjenost njegovega temperamenta ali tudi njegov življenjski cilj, v kolikor ima kaj skup-nega s socialnim ali splošno človeškimi cilji: kajti bolje od večine nas je vedel, da je možen v življenju le en sam cilj in da je ta cilj izven zemeljskega življenja. Če pa hočemo sedaj v nazorni in preprosti obliki reči, kaj se je njemu samemu zdelo za svet nujno potrebno in katero je bilo njegovo posebno dejanje v zgodovini, ne oziraje se na njegova teoretska in teološka razglabljanja, tedaj mo-remo brez nadaljnjega trditi, da je bila njegova naloga

pravzaprav v tem, da z enim samim močnim udarcem opravi z manihejci.

Dalekosežnosti teh besed najbrže ne bodo jasno razumeli tisti, ki niso nikoli študirali cerkvene zgodovine; pa tudi takim, ki jo proučujejo, utegne ostati nerazumljiva, ker je na videz za zgodovino kakor tudi za teologijo brez pomena. V zgodovini sta namreč že sv. Dominik in Simon de Montfort premagala manihejstvo. Kar se pa tiče teologije, je popolnoma jasno, da je imel tak vsestranski učitelj kakor Tomaž opravka še s tisoč drugimi krivimi verami. Vendar je borba proti manihejstvu v Tomaževem življenju najvažnejša in označuje preobrat, ki ga je dal zgodovini krščanstva.

Zdi se mi potrebno vnesti to poglavje, čeprav je močnejše mnogo manj razumljivo nego vsa ostala. O sv. Tomažu in njegovem veroizpovedanju obstajajo namreč velike zmote, ki večini današnjih ljudi otežkočajo, da bi ga vsaj do neke mere razumeli. Vzrok za to moramo iskati najbrže v dejstvu, da je živel sv. Tomaž kakor drugi menihi in posebno še kakor drugi svetniki strogo življenje, polno odpovedi, in da je bil na pr. njegov post v ostrem nasprotju z obiljem, v katerem bi bil mogel živeti, če bi bil hotel. Ta moment igra v religiji, ki ji je pripadal, veliko vlogo kot pot, po kateri krepimo voljo s silo narave, se zahvaljujemo Odrešeniku s tem, da vzamemo nase del njegovega trpljenja in naredimo človeka zmožnega za to, da postane misijonar, mučenik ali kaj podobnega. Toda to je postalo dandanes v industrijskem svetu zapadnih dežel izven Cerkve redko in radi tega domnevajo, da je ves smisel te celokupnosti baš v tem samem. Ker ni običaj, da bi se kak mestni světnik postil, da bi storil politik zaobljubo molččnosti kakega trapista ali da bi živel meščan v celibatu, zato ni povprečni drugoverec prepričan samo o tem, da obstaja katolicizem le v askezi, temveč tudi o tem, da ni askeza nič drugega nego zanikanje sve-

t a. V svoji ljubeznivosti razlaga katoličanom, zakaj spoštujejo to junaško krepost, in je vedno pripravljen dokazati, da je filozofija, ki ji je prej omenjeno podlaga, orientalska mržnja do vsega naravnega in schopenhauer-ski stud pred voljo do življenja. Tako moremo najti v knjigah o sv. Avguštinu, ki so pisane z nekega »višjega« stališča, presenetljivo ugotovitev, da smatra katoliška Cerkev seksualno sfero za nekaj gnusnega. Kako je potem mogoče, da velja zakon za zakrament, ali zakaj pospešujejo katoličani rojstva, medtem ko nastopajo njihovi nasprotniki za njih omejitev, to prepuščam kritiki. Te strani spornega vprašanja ne morem obravnavati, ker mi je mnogo bolj do nečesa drugega.

Splošna moderna kritika, ki vidi ta asketični ideal utelešen v avtoritativni Cerkvi, medtem ko ne moremo opaziti pri ostalih prebivalcih Brixtona in Brightona sicer nič asketičnega, je vedno pripravljena reči: »To je baš posledica avtoritete; bilo bi bolje uvesti veroizpoved brez avtoritete.«

V resnici bi postala napaka jasna, če bi razširili krog raziskovanja preko Brixtona in Brightona. Sicer bi redko našli mestnega svétnika, ki se posti, ali politika, ki molči kakor trapist, vendar bi še redkeje naleteli na nune, ki vise na kavljih ali na koničastih žeblih.

Za govornika katoliške akcije je prav nenaravno, da bi se razmesaril pred začetkom svojega govora v Hyde parku z noži in gotovo se skoraj nikoli ne zgodi, da bi našel obiskovalec kakega župnišča župnika baš pri tem, kako leži na tleh na žarečem oglju in kako moli pri tem kratke molitvice. Vse te stvari pa izvršujejo na primer po vsej Aziji in sicer entuziasti, ki delajo edino iz silnega gona verskih motivov, ki jim jih prav gotovo ni vsilila kaka avtoriteta in še prav posebno ne toliko napadana avtoriteta katoliške Cerkve. Skratka, vsak pravi poznavatelj ljudi nam more reči, da je v verstvu resnično nekaj velikega, celo nekaj groznega, da je res podobno

uničujočemu plamenu in da je prav tako pogosto potrebna avtoriteta, ki naj ga navaja k zmernosti, kakor taka, ki naj ga zagovarja. Askeza ali bolje rečeno borba s strastmi je lahko zopet le neke vrste strast. Nikoli je ne bomo mogli izločiti iz »ekscentričnih« stremljenj človeštva. Vendar jo moremo držati pod pametnim nadzorstvom na pravi poti; pod katoliško avtoriteto pa ima mnogo bolj zdrave oblike nego v poganski ali puritanski anarhiji. Saj je askeza v splošnem le nekaj, kar je drugotnega značaja, čeprav predstavlja pri pravilnem razumevanju bistveni del katoliškega idealizma. Askeza ni bistveni del katoliške filozofije, temveč le ena stran katoliške etike. Če govorimo o temeljni filozofiji, pa bomo takoj spoznali dalekosežno in očitvidno nasprotje med menihom, ki se posti, in med fakirjem, ki visi na trnih.

Nihče ne more razumeti niti začetnih temeljev tomiščne, še manj katoliške filozofije, kdor ne razume, da je njen bistveni in temeljni del slavospev življenju, slavospev bivanju, slavospev Bogu kot stvarniku vsega vidnega. Šele v veliki razdalji sledi vse ostalo, do česar je prišlo radi različnih »komplikacij«, kakor radi prvega greha ali radi poklica svetnikov. Do zmede pride radi tega, ker se odraža katoliška miselnost na dveh ravninah, na ravnini ustvarjanja in na ravnini prvega padca v greh. Katoliška askeza je v vsakem slučaju, naj gre še tako daleč, več ali manj pameten ukrep proti zlim posledicam prvega greha. Nikoli pa ne pomeni dvoma nad popolnostjo stvarstva. Baš v tem se razlikuje v bistvu ne samo od pretirane ekscentričnosti moža, ki se obesi na klin, temveč predvsem od vsega njegovega svetovnonazorskega nauka, ki je v bistvu pravzaprav klin, na katerem obvisi. Pri mnogih orientalskih verstvih se dejansko dogaja, da je askeza pesimizem, da se muči asket do smrti iz neke nerazumljive mržnje do življenja, da hoče naravo ne samo obvladati, kar bi prav za prav naj hotel, temveč da jo hoče uničiti, kolikor

mu je le mogoče. Čeprav privzema to naziranje pri milijonih in milijonih Azijatov milejše oblike in ne vodi baš do tega, da bi se vsi obesili na klin, je vendar vse premalo znano dejstvo, da obvladuje dogma zanikavanja življenja popolnoma tako obsežno duhovno prostranstvo. Izmed raznih oblik, pod katerimi se je ta dogma pojavljala, je treba omeniti zagrizenega nasprotnika prakrščanstva — manihejstvo.

Takozvana manihejska filozofija je nastopila v mnogih oblikah; nesmrtno in neizpremenljivo je resno napadla v nenavadno trdi zmožnosti prilagoditve. Podobna je legendi o čarovniku, ki je samega sebe izpremenil v kačo ali v oblak, in vsa zadeva ima oni značaj neimenovanosti in neodgovornosti, ki ga prav pogosto nahajamo pri metafizičnih in moralnih naukah Azije, odkoder je manihejstvo prišlo. Vsekakor pa vsebuje vedno kakšno-koli trditev, da je narava slaba, ali vsaj, da temelji zlo v naravi. Bistvena točka tega nauka je trditev, da korenini zlo v naravi in da ima radi tega v njej tudi svoje pravice. Zlo ima prav toliko pravice do bivanja kakor dobro. Rekel sem že, da si je privzelo to naziranje številne, med seboj različne oblike. Včasih se je pojavljalo kot dualizem, ki vidi v zlu enako močnega nasprotnika dobrega, tako da ne moremo nobenega od obeh imenovati uzurpatorja. Še mnogo pogostejše smo srečavali naziranje, da sta bili telesnost in gmota ustvarjeni od demonov in da imajo opraviti dobri duhovi, če tudi eksistirajo, le z duševnim svetom. Še pozneje se je pojavila oblika kalvinizma, ki je zastopal naziranje, da je Bog sicer stvarnik sveta, da pa je ustvaril zlo prav tako kakor dobro, da je torej ustvaril tudi zlo voljo in slab svet. S tega stališča človek ne nasprotuje božji volji, temveč jo izpolnjuje, kadar nameni svoji duši v svojem življenju večno pogubljenje. V obeh oblikah gnosticizma in poznejšega kalvinizma vidimo pri manihejstvu različnost v zunanostih in enotnost v bistvenosti. Stari ma-

nihejci so učili, da je ustvaritev sveta, ki jo v splošnem pripisujemo Bogu, satanovo delo. Mlajši kalvinisti so učili, da je vse delo prekletstva, ki ga pripisujemo večinoma satanu, božje delo. Eni so se ozirali po onem prvem dnevu, ko je ravnal zli duh po njihovem verovanju kot Bog; drugi so gledali v bodočnosti oni zadnji dan, na katerega bo Bog dozdevno ravnal kakor zli duh. Obe stranki pa sta bili naziranja, da je bil stvarnik sveta prvotno tudi stvarnik zlega, ne oziraje se na to, zovemo li ga Boga ali zlega duha (hudiča).

Po vsem tem lahko ugotovimo, da je še dandanes mnogo manihejcev in da jih je mnogo takih, ki so tega naziranja; marsikdo se jim bo mogoče čudil, drugi pa se bo čudil le temu, da so vprašanja, v katerih jim hočemo ugovarjati. Za razumevanje spornih vprašanj srednjega veka je treba na kratko izpregovoriti o katoliškem nauku, ki je prav tako moderen kakor srednjeveški. V besedah: »Bog je videl vse stvari in bile so dobre«, je globok pomen, globoka resnica, ki povprečni človek vanjo ne prodre, saj se mu tako zelo mudi, da je ne more razumeti. Te besede povedo, da zlih stvari ni, temveč da obstaja le zloraba stvari. Ali, če vam je ljubše, ne stvari, temveč misli in še prav posebno nameni so tisti, ki so zli. Le kalvinci morejo res verovati, da je pot do peklá tlakovana z dobrimi nameni. Kajti baš s temi ne more biti pekel tlakovan na noben način. Pač pa je možno, da ima kdo pri dobrih stvareh slabe namene in možno je, da je nekaj, kar je samo po sebi dobro, radi usmeritve v zli smeri ali radi vmešavanja zlega duha samega prepadlo. Vendar ne more niti zli duh poslabšati stvari samih, one ostanejo vedno takšne, kakršne so bile prvega dne ustvaritve. Le ustvaritev neba (ustvaritev telesnega sveta) je bila materialna. Ustvaritev pekla pa je popolnoma duhovna.

Ta zmota se je torej pojavljala v številnih oblikah, predvsem pa v neki dvojni obliki, ki je za zmote večinoma

značilna. V prvem slučaju je bilo njeno vedenje zelo nasilno; bila je zunaj Cerkve in se je proti njej borila; v drugem slučaju pa je bila obzirnejša, je bila v Cerkvi sami in jo razdvajala. V vseh časih je grozila Cerkvi ta dvojna nevarnost, namreč nevarnost napadanja in izdaje. Takó je bilo na pr. v času Viktorije, kajti Darwinov eksistenčni boj — bodisi v gospodarstvu, bodisi v naravi — je bil v 19. stoletju prav tako ateističen, kakor je brezbožno boljševidno gibanje v 20. stoletju. Baha-nje z neumnim blagostanjem, občudovanje najbolj topoglavih milijonarjev, ki so si s prebrisano kretnjo zasu-gurali vse žito, in čvekanje o »neprimernosti«, vse to je prav tako protikrščansko kakor »črna maša«. Ali nekaj mlačnih in posvetnih katoličanov je zašlo na ista stran-pota in zagovarjalo kapitalizem v svojem prvem, prilično šibkem odporu proti socializmu. Hodili pa so ta pota tako dolgo, dokler ni vsega tega nesmisla prepovedala ve-lika papeževa enciklika o pravici delavcev. Zlo je vedno istočasno zunaj Cerkve in v njej, vendar je zunaj nje ne-varnejše nego v Cerkvi sami.

Isto moramo reči o 17. stoletju, ko je stal zunaj Cerkve kalvinizem in v njej janzenizem. Tudi v 13. sto-letju ni bil položaj nič drugačen. Zunanjo nevarnost so tedaj očitvidno predstavljali albižani, zelo pomembno no-tranjo nevarnost pa je pomenil dejansko tradicionalizem Avguštinovih učencev. Ti učenci so bili namreč le na-sledniki Avgušтина, slednji pa je izhajal deloma iz Pla-tona; resda je bil Platonov nauk pravilen, vendar ne po-polnoma in v vsem. Matematično dejstvo je, da se pre-mica, ki ni neposredno uperjena na eno točko, od nje vedno bolj oddaljuje, čim bolj se ji približuje. Po tisoč-letnem razvoju se je zmota v platonizmu zelo približala manihejstvu.

Na drugi strani pa je znano, da je vzrok zelo raz-širjene zmote skoraj vedno v kaki resnici. Zmota nam priča večinoma o neki končni resnici, glede katere pa se

nahajajo v zmoti celo tisti, ki se hočejo proti zmoti boriti. Značilno je, da je »platonska ljubezen« za nezobrazenca nekaj mnogo čistejšega in svetlejšega nego za učenjaka. Toda celo tisti, ki so si na jasnem glede velike grške zmote, bodo razumeli, da izhaja nasprotje včasih iz napačne vrste čistosti. Najgloblja laž manihejcev pa je v tem, da so čistost zamenjavali z neplodnostjo, v očitem nasprotju z govorjenjem in mnenjem sv. Tomaža, ki druží čistost vedno s plodnostjo, bodisi da je naravna ali nadnaravna. Toda v ljudski govorici, da je razmerje med Ivanom in Greto »popolnoma platonično«, ostane vedno, kakor rečeno, zrno resnice. Dejanjsko je živela v Platonu misel — pri tem ne upoštevam tedaj običajne izmaličenosti — da bi bili ljudje brez svojih teles boljši, da bi mogel njih duh poleteti v višave in skleniti v nebesih čisto duhovno poroko — tako kakor kerubini na svetih podobah. Zadnja faza te »platonske« filozofije je končno tako zelo navdušila ubogega D. H. Lawrence-a, da je govoril nesmisel, ne da bi se bil najbrže zavedel, da zastopa katoliški nauk o zakonu v mnogočem isto naziranje kakor on, samo brez vseh njegovih neumnosti. Vsekakor je zgodovinsko važna ugotovitev, da je pri raznih teologih misel platonske ljubezni do neke določene mere izmaličila sliko tako zemeljske kakor tudi nebeške ljubezni. Mnogi srednjeveški ljudje, ki bi bili z ogorčenjem zavrnilí albižansko teorijo o neplodnosti, so vendarle bili sorazmerno za to, da prepuste telo obupu, mnogi pa so bili celo pripravljeni, odpovedati se z obupom vsemu stvarstvu.

To osvetli prav posebno nazadnjaško neumnost onih, ki se zoperstavljajo takozvanim »veroizpovedanjem in dogmam«. Baš veroizpovedanja in dogme so rešile zdravje sveta. Ti ljudje nam hočejo priporočati večinoma religijo čustva in vdanosti. Če bi bila eksistirala v res mračnih časih religija čustva, tedaj bi bila to religija ostudnih in smrtonosnih čustev. Baš strogo veroizpovedanje pa se je

uprlo navalu morilnih čustev. Kritiki askeze imajo najbrže prav, če trde, da je marsikateri evropski puščavnik čutil enako kakor kak azijski fakir. Ni pa mogel misliti tako kakor fakir, kajti bil je strogo veren katoličan. Samo in edino dogma je bila tisto, kar je držalo njegove misli v stiku z bolj zdravimi in bolj človeškimi mislimi. On ni mogel zanikati, da je dobrotljiv Bog ustvaril običajni naravni svet, on ni mogel trditi, da je svet delo zlega duha, kajti on ni bil manihejec. Tisoči entuziastov bi bili mogoče imenovali v dneh velikega bega v puščave ali v samostane zakon za greh, če bi bili vprašali o tem le svoje osebne misli in svoja lastna neposredna čustva, kakor delamo običajno dandanes. K sreči so se morali podvreči avtoriteti Cerkve, ki je jasno izrekla, da zakon ni greh. Moderna religija čustva bi bila mogla izpremeniti katoličanstvo vsak čas v manihejstvo. Toda medtem ko bi bilo izgubilo človeštvo ob religiji čustva svoj razum, ga je vzdržala teologija zdravega.

Musek Vitko:

Bele misli.

Bele so poljane,
bele poti ...
Povsod vse tiho,
mirno —
tihe so gazi ...
Moje misli so pri tebi
in so bele
kot poti —
in so tihe
kot gazi ...
Povsod je sneg
in belo je vse.

Noči so temne,
svetle,
tihe
in samotne ...

Musek Vitko:

Prošnja.

Slike, kraji, ljudje
mimo oči mi hité —
spomini se v duši bude ...

Zakaj, Bože, spominov
ne vgasneš?
Zakaj me še misli
na lepe dni,
vesele ljudi —
bolé in težé?

Usmili se srca
in zbriši z mogočno roko
vse lepe in težke spomine!
Zagrni za večno
tisti lepi obraz —
vse lepe dni,
ki jih ni, več ni ... !

Tugomir Tory:

Čakanje.

Stojim na pločniku pred kavarno in čakam na tramvaj. Električna ura nad menoj kaže tri četrt na sedem. Drobno prši.

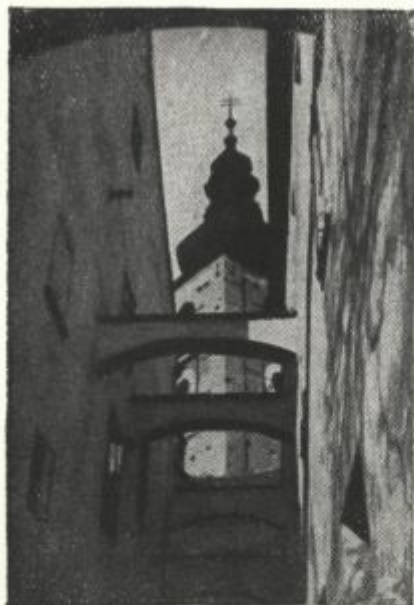
To je eden tistih žalostnih jesenskih večerov, ko človek otopi in si zaželi samote, da si v temi z rokami zakrije obraz in se tiho pogrezne vase. Vseh takih večerov se bojim. Ne morem razumeti, kako morejo ljudje brezbrizno sprejeti tako izpremembo. Saj

je bilo še pred nedavnim vse živo in toplo povsod, kamorkoli si pogledal. Sedaj pa je nenadoma prišlo tisto žalostno jesensko umiranje, ki potisne človeka v melanholijo in ga napravi otopelega.

Mimo mene hite ljudje. Nekateri obrazi temno in žalostno strme izza privihanih ovratnikov v moker tlak pred seboj, drugi so trdi in molčeči in imajo tiste vsakdanje oči, ki ne povedo ničesar.

Ob uri stoji dama v sivem, dolgem plašču s sivo baretko na temnih laseh. Nervozno primerja obe uri: svojo zapestno in električno. Bržkone koga čaka. Moj Bog, kako so nekateri ljudje čudni. Nekoliko minut jim je dovolj, da postanejo nestrpni, le nekoliko bednih minut čakanja. In nikdo ne pomisli, da je vse življenje čakanje, čakanje nečesa, kar preide včasih v tisto blazno beganje in iskanje, ki pelje pod velika kolesa ekspresne lokomotive. In potem čitaš pod debelimi naslovnimi črkami, da je nekdo skočil pod vlak. In vzrok? Beda, obup, nesrečna ljubezen... Da. Vsi tisti, ki so končali pod kolesi, so čakali, čakali dan za dnem in niso dočakali...

Na koncu Dunajske ceste so padle zapornice. Brzo-

Stari Ptuj

Foto: Vitko Musek

vlak je siknil med njimi. Iz Trsta je pripeljal; za njim so obvisale v vlažnem zraku bele grive dima, ki so se zvrtnile med seboj in se potem izgubile. Videl sem še, kako je šla preko njih rdeča lučka, ko je čuvaj dvignil zapornice. Od kolodvora sem je zategnil rezek žvižg lokomotive, eden tistih žvižgov, ki vedno zabole v srce, kadar stojiš ob vagonu in stisneš roko tistemu, ki ti je bil zelo drag in odhaja Bog ve kam. — Iz stranske ulice je odpeljal avtobus. Mrtvo sveti obločnica med neznano kam hiteče in Bog ve kaj čakajoče ljudi.

Dami v sivem plašču se je približal gospod. Odkril se je in smehoma sta si segla v roke. Potem mu je nekaj rekla. Gospod je v nizkem smehu odgovoril. Bržkone opravičilo. — Z roko pod roko gresta. In nič ne pomislita, da ne bo vedno tako, da bo morda že jutri drugače.

★

Stojim na ploščadi za voznikom. Razen njega in mene sloni ob strani še neka ženska, ki me je ob vstopu za hip pogledala in se potem igrala z vozovnico.

Sprevodnik potrka po šipi s kleščami za ščipanje kart.

— »Magistrat!« Plačam in spravim listek v žep. (Če pomislim, koliko listkov sem že takole spravil.) Ženska me je začudeno pogledala. Čemu — tega nisem razumel. Saj se mnogo ljudi vozi s tramvajem in često do iste postaje. In ne gledajo drug drugega. Morda takoj pri vstopu, če ni med njimi kakega znanca. Potem gleda vsak v progo pred seboj. Ne vem, če je tako ali ne, toda vedno se mi zdi, da so vsi ljudje v tramvajih nekam čudno izgubljeni in so jim obrazi tihi in resni.

Glavo stisnem med ramena. Ob šipe tolče že močnejši dež in kaplje se razbijajo ob njih v čudne podolgaste oblike. Na sebi čutim neznankin pogled, ki mi je neprijeten. Slutim ves njen napor, da bi se spomnila,

kje me je že nekoč videla. Zgodilo se mi je, da sem se z nekaterimi srečaval samo v tramvaju, kavarni, gledališču, sicer pa nikdar in nikjer drugod. — Prižgem cigareto in naveličano puham dim v vlažen zrak.

Mimogrede se spomnim Marije. Kako je včasih strmela vame! Velike žalostne oči je imela. In če je nisem pogledal in se ji nasmehnil, je povabila glavo in tiho vprašala predse: »Zakaj si tak?« In temu vprašanju sem se vedno nasmejal. Potem se je nasmejala tudi Marija. Pa je še vedno imela žalostne oči. In nekoč, nekoč je ona — pozno je že bilo — prepadena strmela vame, jaz pa sem se zlobno smejal v njen obraz ... Od takrat je nisem videl več.

Skrivoma se ozrem v neznanko. Moj Bog, saj ima prav take velike žalostne oči! Zakaj gleda neprestano vame?

Tramvaj vozi preko frančiškanskega mostu.

Ženska strmi.

Odvržem cigaretni ogorek.

— »Magistrat! — Za dolenski kolodvor prestopiti!«
To je kakor udarec v tihe misli.

Izstopim, ne da bi se ozrl. Čutim, da je izstopila in gre za menoj.

Dež mi bije v lice. Priviham ovratnik. Počasi grem, saj se mi nikamor ne mudi.

Na žensko za seboj pozabljam.

★

Begam iz ulice v ulico. Ne vem, kdaj in čemu se me je polastil takšen nemir. Od krajcev mi curlja. Iz zaščenega okna se meša med dež tango:

— Du schwarzer Zigeuner,

Du kennst meinen Schmerz ...

Ne, cigan, ti ne veš nič. Saj sem komaj nekaj trenutkov pod oknom. E, pazi, da ti struna ne počí in te ne udari

v lice! — Spominjam se, da sem nekoč nekje poslušal cigana, ki je tako divje igral na gosli, da so mu solze zalile oči. Potem pa mu je nenadoma počila struna. Visok in bled je obstal. Tiho in obžalujoče je rekel: »Sedaj je konec!« Preko obraza mu je tekla ozka rdeča proga...

— »Kam bežiš, Milan?« Ozki prsti so prijeli komolec. Obstanem trd in onemel.

— »Saj je vseeno, Milan. Ti me ne poznaš več. Saj ni nič čudnega. Dolgo se nisva videla, pa si pozabil name...«

Dvoje velikih žalostnih oči gleda vame. Marija. To je ona. Bleda je in oči so globlje. Da, te oči, to so njene velike žalostne oči! Moj Bog, saj sva se vozila skupaj in je nisem spoznal, ko sem pogledal vanjo.

In potem je govorila. Mirno in tiho in brez očitania. Vse mi je povedala, od začetka do konca. Občutil sem, kako me obseda zloba, prav taka, kakor tisto noč, ko je s sklenjenima rokama prepadena strmela vame, jaz pa sem se smejal... Sam nisem vedel, čemu in odkod ta zloba.

— »Saj nočem zadoščenja, samo dobro besedo mi daj, saj si mi včasih tako lepo govoril! V vseh teh letih je nisem slišala, pa sem jo čakala, tako željno čakala, ker sem čakala nate. Tako trdno sem vedela, da te bom nekoč še srečala!«

V meni je zmagala zloba. Občutil sem v sebi demon-sko radost, da bi se široko zakrohotal v blede obraz, ko sem videl pred seboj prosečo žensko. S strahotno muko sem potlačil smeh in samo bruhal:

— »Nočem, nočem! Pusti me, da grem, kamor gre pot!«

Preko širokih oči je spolzel trak svetlobe izza za-vešenega okna in obsvetil solzo. Rekel nisem ničesar več, samo okrenil sem se in jo pustil...

Naslednjega dne sem slišal, da so našli ob železniški progi proti Trstu razmesarjeno žensko. Nič me ni posebno vznemirilo, še manj udarilo.

Do nedavnega je bila v neki trgovini. Baje je za njo lazil šef in je službo pustila. V zadnjem času je bila brez posla in je postajala po mestu. Obdukcija je ugotovila, da je bila okužena ... Pri njej so našli nekaj drobiža in vozno karto za tramvaj od kolodvora do magistrata. Vzroka samomoru ni mogel ugotoviti nihče. Tako sem slišal govoriti. Marija mi je povedala vse drugače.

Za vzrok pa vem. Samo jaz vem. Čakala je, čakala dan za dnem dobre besede, pa je ni pričakala ...

★

Večeri so sedaj tihi in deževni. Ulice so prazne in v mokrem asfaltu se rišejo skrivenčene slike razsvetljenih izložb. Tramvaji vozijo še vedno tako, kakor so poprej.

Jaz pa mislim na Marijo. Marije ni več, vlaki pa še vedno bobne proti Trstu in tudi tisti visoki semafor ob progi še vedno stoji. Vsak večer trepeče na njem zelena in rdeča luč. —

Včasih čutim, da mi je hudo za Marijo, včasih pa strahovito udari vest: »Ti si jo pognal pod kolesa!« Takrat se vedno divje zasmejem, da preženem strah in obsodbo, ki reže in kljuje v možgane.

Potem otopim in ne mislim na nič več.

France Jeza:

Cerkev ob promenadi.

... Vrata mračne cerkve so odprta. Med žalostne molitve se vriva hupanje avtomobilov in goreče sveče pred oltarjem plapolajo v pomladnem vetru. Zlat solnčni žarek je našel pot skozi mrak in dim kadila. Zdaj ne-

mirno počiva na črni steni. Zunaj je pomlad in solnce sije, čujem vesel dekliški smeh s promenade in besede, ki govore o sreči in ljubezni ...

... Tukaj v mraku med kamnitnimi stebri pa je tako tiho. Pod oboki še trepeti glas duhovnika, ki je že odšel. Ljudje klečijo na kamnitnih tleh, trepetajoči starci, berači, invalidi z lesenimi nogami in grbavci. Njih žalostne, tlačene duše se vijejo v boli kot plameni sveč pred Tvojim oltarjem, Gospod. »K Tebi mi, uboge reve, zapuščeni vpijemo ...« pojejo stare ženske, ob steni pa tiho joče mlado, nelepo dekle ...

Francè Mele:

V novo življenje.

I.

»No, kaj praviš, ali nisem lepa?«

Polna ničemurnosti je stala pred ogledalom, si z nalahno upognjenimi prsti popravljala lase in se izpod trepalnic, dolgih, črnih, skrivaj ozirala nanj. On je sedel nemarno zleknjen v fotelju nedaleč od ogledala. Še vedno se ni mogel načuditi ženski iznajdljivosti. Vedno znova ga je katera presenetila z novo muhavostjo, njegovo razkošno urejeno stanovanje je bilo polno teh spreletavajočih se metuljev s pisanimi, prozornimi krili. Prihajali so in odhajali, včasih je sam stopil s katero v gledališče ali v kavarno; po plesnih prireditvah so se čudili lepoti in rafiniranosti, ki je znal z njo obdati svoje občudovalke. Vajen razkošnega, lahkomišelnega življenja je pil srečo kakor srka čebela nektar iz cvetlice: ni se še dodobra navžil ene, že ga je privlačeval omamni vonj druge, da se je opijanil ob njenih čarih. Kolikor je bil ponosen nase, brez tega priveska ni mogel biti; neprestano je moral imeti pri sebi kako dekle, lepo, polno zdravja, da ga je

dramila iz dolgočasje tega življenja. Grozno dolgočasno se mu je zdelo življenje, to je bilo edino čustvo, ki ga je napolnjevalo vsega in ki ga je skušal pregnati kakorkoli. Lahkoživ, kakor je bil, ni mnogo mislil na bodočnost. Čemu neki? Živel je samo za trenutek in tega si je hotel olepšati kolikor mogoče.

Ko se je ozrl, mu je ušel nehote vzdih začudenja. Njena oprava ni bila prisiljeno neokusna. Preprostost in smisel za harmonijo sta jo brez šminke in nepotrebnih lepotil naredila vso omamljivo; neka skrivnostna, nepremagljiva sila je dihala iz vsega njenega bitja. Vsa v zmagoslavju je stala pred njim, z onim krutim, vabečim smehlajem na ustnicah, z očmi, ki vabijo in uživajo ob strasti, ki jo je zbudila v njem, da je drhtel od koprnenja, padel na kolena in dvignil pogled k njej kakor k Bogu. Pozabil je samega sebe, premagala ga je nadzemska lepota demona.

»Pojdiva!«

Kakor otrok je ubogal. Rahlo ji je ogrnil plašč in jo varno peljal po širokem, z jarko lučjo razsvetljenem stopnišču. Tiho, kakor bi bil neviden, breztelesen, je služabnik odprl vrata in stopila sta na ulico. Izginila, zgubila sta se v vrvežu vlemesta, ki se zdrami pod večer iz svoje dnevne zaposlenosti, napolni kavarne in gledišča, navali na plesišča ter se vtopi v blato in smrad glasnih beznic. Mesto zaživi življenje civiliziranega sveta.

II.

On ni poznal življenja. Zanj je bilo polno lepote in bleska — in samo še dolgočasje —; neznane so mu bile skrbi vsakdanjosti, ki ubijajo; ni vedel za obup, ki gleda iz mračnih, lačnih oči uklenjenega, zaslužnjenga človeštva, ki živi neko drugo življenje, nekje drugje, ne na tem lepote polnem svetu; nikoli ni zaslutil groze in bede, ki žene tisoče v smrt, ki iščejo v njej utehe, odrešenja in pozabljenja. Kdo bi mu bil pripovedoval o bojih v nje-

govih tovarnah, ki se zanje nikoli ni zmenil, a so mu kljub oderuštvu oskrbnikov še vedno nudile možnost brezskrbnega življenja, kakršnega je bil vajen že iz mladih let. Živel je kakor pač živi gospoda, kakor pač zna živeti plutokracija: od žuljev izkoriščane množice.

★

Hrup ju je zajel od vseh strani. Divje je igrala godba, že omamljeni so se vrteli pari, telo se je prižemalo k telesu, da se je vse zlilo v en sam ritem strasti in poželenja. Nevidno se je dvigala proti stropu sopara potnih teles, v prerivanju je utonilo vse človeško, pred teboj so se vrtele divje, gole zveri, ki se tepo, grizejo, besne. Obrazi spačeni od ekstaze zahteve po življenju, po trepetu, po hotenju. Slika sveta, slika človeka, ki išče Boga, v sebi, izven sebe, ga ne najde nikjer in vpije po Njem, ker mu duša hrepeni po Njem. V grehu ga išče, v brozgi spoznava samega sebe; iz samospoznavanja vstaja hrepenenje, upanje, stremljenje: hrepenenje po višjem in lepšem, upanje v nedosegljivo in večno, stremljenje po Neskončnem. Človek je pogledal v ogledalo nehote; pogledal je in ni spoznal samega sebe, čudnega in tujega kakor je bil, da se je izpraševal po svojem pravem obrazu, po vsakdanji maski, ki vestno skriva njegov resnični obraz. Grozeči grohot sarkazma je prekinil njegova izpraševanja, da je zakril obraz z rokama v samospoznanju in zajokal...

★

Sedla sta v kot dvorane. Njej kakor da se je vsililo spoznanje nečesa davno sanjanega, nikjer doživetega. Kaj se ji je odkrilo v teh strastnih telesih? Je mar čitala v njih neutešljivo hrepenenje človeštva, ki trpi in pada, da ponovno vstaja, še veličastnejše in večje?...

★

»Ivan, ali se ti ne zdi dolgočasno? Glej, tako čudno je tukaj. Pojdiva, Ivan, slišiš; jaz ne ostanem, ne morem

•

ostati. Tako strašno mi je, kakor slutnja nesreče, velike, neizbežne... Pojdiva!«

Dalje ni mogla. Čudno jo je pogledal, kakor bi ne mogel razumeti njenih besed, tako nenavadne in čudne so bile. »Da ni kaprica,« je pomislil in že je rasel v njem odpor, da bi ne ugodil njeni zahtevi, da bi ji nalašč odrekel, naj vidi, koliko mu je do nje, da je prost in da stori, kar ga je volja. Zakaj naj bi šel? — Zlobno se je nasmehnil, vedoma jo je zaničljivo pogledal, da je vztrepetala kakor ranjena od sovraštva, ki je nerazumljivo vzplamtelo v njegovih očeh, v očeh krvi željne zveri, ne človeka. Vsa drugačna se mu je zdela: nič več ni imela na sebi obleke, vsa gola je bila pred njim, da jo je gledal kakor zver svojo žrtev, ki v slutnji trepeče in umira od bojazni...

Kje si, o Bog, kje tvoj sveti obraz, da se ozrem vanj in da spregledam!

★

Ivan je ostal.

Ni šel; zato ne, ker je ona želela.

Zanášaš ne!

Njej nasproti je sedel in jo gledal, kakor gleda zver svojo žrtev. Užival je ob njenem strahu, ki je zrl iz njenih oči, rasel v nedogled, dokler ni napolnil vse dvorane. Kakor v težkem olju so plavali zvoki, prepojeni od njenega strahu, težko hropenje omamljenih je postajalo še težje; vse se je izgubljalo nekje daleč, nekje drugje, kjer je pojemala godba, je prenehalo hropenje in utihnilo...

Rezki streli so jo prebudili iz hipnoze. Popustila je nevidna sila, ki ji je zamračila vse misli; videla je še, kako je Ivan omahnil s stola, dolga rdeča proga je tekla s čela proti vratu. Nato je vse izginilo in se zrušilo v temó.

III.

Dolgo časa je ležal v nezavesti. Ko se je zopet zavedel, je ugledal ob svoji postelji njo, bledega obraza, čudno vročično zročih oči, vso izmučeno od bedenja.

»Kje sem?, kaj se je zgodilo?« ...

Težko kakor utrujena mu je odgovarjala na vprašanja: da je streljal nanj neki delavec iz ene njegovih tovarn, ki se je preoblečen prikradel v zabavišče; da je ležal šest dni v nezavesti; da delavci stavkajo in da sta posegla vmes policija in vojaštvo, ki je napravilo red in mir ...

Ivan je poslušal kakor v sanjah. Streljanje, stavka, vojaštvo in kri ... To je življenje? Odkod? Čemu? —

Megla zmot in pregreh je obdajala njegovo dotedanje življenje, ki se on nikoli ni spraševal po njem, saj ni čutil potrebe. Misli ni bilo nobenih, skrbi še manj. Drugi so skrbeli zanj, da mu je teklo življenje kakor voz po gladki, ravni cesti; drugi so delali zanj. Nič ni bilo ovinikov, nobenih strmin na tej poti. Kakor v sama nebesa je vodila pot v neskončnost ...

Nato je bilo poti nenadoma konec.

Spoznanje je seglo v njegovo dušo, ki je ječala ob njem in se je branila onega groznega, morečega; zakrivala si je obraz pred človekom, ki je stal pred njim v vsem veličastju in mu očital, mu grozil, ga preklinjal. Njegov razum se je zaman upiral govoricu duše, ki je vpila po ljubezni, silni, vseodrešujoči. Žeja po lepoti in življenju je prevevala vse njegovo bitje, ki je bilo polno hrepenenja in kesanja; kesanja človeka nad izgubljeno mladostjo, nad pozabljeno lepoto, ki je bila nekoč in nekje. Kesanje nad izgubljeno srečo je dahnilo vanj kakor božji spomin, je odprlo vrata srca na stežaj in ga rešilo trpljenja ...

Ivan je zaživel novo življenje.

Musek Vitko:

Grob šte. 123.

Doma jih je osem, ki stradajo. Žena je v drugem stanu in kmalu bo devet lačnih ust vpilo: »Kruha, kruha!«

Žena je skoraj naga. Na cesto se sploh že leto dni ne prikaže več. Kaj hoče! Ve, da govore okrog, da je pri njih revščina — a pokazati noče, da je tako hudo. Zgrazali bi se, ako bi se prikazala v raztrganem krilu in jopici na cesti.

Janeza je vse to pretreslo, ko je prihajal proti večeru ves izmučen in izpit domov. Zinil ni nobene.

Snoči ga je hudo prišla ta revščina. Nekaj časa je topo gledal na kopico otrok, ki se je gnetla okoli njega in prosila: »Kruha! Kruha! Kruha!« Najmanjši, Franček, je iztezal svoje ročice in vpil z jokajočim glasom: »Tata, kruha — lačen!«

Solza mu je zdrknila po licu in odšel je iz bajte.

Ni ga bilo več nazaj.

Zjutraj so ga našli obešenega na podstrešju, vsega višnjevega v obraz...

Natihoma so ga zavlekli v mrtvašnico. Zdravnik ga je razrezal in zmetal brezoblično gmoto mesa v črno prepleskano, iz neobdelanih desk zbito krsto.

Krsto so zabili takoj, ko je zdravnik odšel. Grobar je prinesel od nekod majhen košček sveče in jo prižgal na krsti. Potem je odšel tudi on in zaklenil mrtvašnico.

Tako je Janez ležal sam — samo sveča je ugašala na njegovi krsti.

Popoldne je prišla žena, oblečena v staro in razcefrano žametasto krilo in rdečo bluzo, ki je že izgubljala barvo in ki si jo je izposodila od sorodnice. Deco je pripeljala s seboj. Čakati so morali grobarja, da jim je odklenil.

Mali so nekaj časa nemo zrl v stara, razbita, rjava vrata. Franček, ki ga je držala ona na rokah, je začel jokati in kričati: »Tata! Tata!« da se je razlegalo po tihem pokopališču tja do ponosnih granitnih spomenikov, ki so se dvigali nad grobnicami bogatašev.

Srednja dva otroka sta skozi priprto okno opazovala svečo, ki je v zadnjih utripih ugašala, in vosek, ki je v drobnih črtah polzel po črni krsti navzdol...

Prišel je grobar in pripeljal od nekod samokolnico, ki je cvilila in se mešala z jokom uboge žene in dece pred mrtvašnico.

Odprl je vrata. Žena je vstopila. Padla je na kolena in z deco zakričala: »Jezus — ata — tata!«

Grobar je odrinil ženo in vzdignil sam krsto. Odnesel jo je iz mrtvašnice in jo položil na samokolnico. Samokolnica je še bolj cvilila in preglašala jok deveterih, ki so stopali v tem žalostnem sprevodu.

Zapeljal je krsto mimo grobnic, kjer se je košatilo bogastvo: marmor, rože, rože, rože... tja v kot, kamor so pokopavali samomorilce.

Tam je čakal grobarjev sin.

Dvignila sta krsto in jo spustila v grob.

Žena je omahnila.

Otroci so zavpili: »Aata — taaataa!«

Na krsto so zamolklo padale grude trde, ilovnate prsti.

Ko se je žena zavedela, je bil grob že zasut.

Grobar je zasadil na grob križ s številko 123 in odšel s sinom...

Žena je pokleknila. Okrog nje so klečali otroci — pod srcem se je oglašal deveti — in molili ob grobu brez sveč — brez venca — brez rož...

Potem so odšli.

Janez je pa zopet ostal sam, sedaj celo brez sveče, ki bi ugašala nad njegovim grobom...

Ivan Šiftar:

Rudar.

Drugič že tuli sirena,
otrok je zadnjič vzdihnil — umrl je.
Sklonjen korakam z brlečo lučjo.
Zaman se vprašujem:

»Ali še dolgo bom hodil z nočjo?«

Kaj mi nismo enaki vam,
ki trgate življenje naše vsak dan?

Huuu — — — Huuu ...
Kriči sova — sirena.
»Saj kmalu pridem k vam;
očeta, delavca iztrgam.
Družino še bolj poteptam!«

Bratje mi črni, kam smo zašli,
komu prodali svojo smo kri?

Odgovora ni — ni ...!

Marija Urbas — drugošolka:

Iz sveta mojih dvanajstih let.

1. Kdaj bo že vendar zvonilo?

Šola je. Pravzaprav nič posebnega. A vseeno. Strašno dolge so ure. Pa prav danes! Seveda, že zopet spraševanje! Če bi ne bilo tega, bi v šoli še kar šlo. Tako pa... Ko bi se naprej učili, bi še bilo. Samo to spraševanje! Od sile dolgočasna reč, pa še strah, če nisi morda prav ti na vrsti. Zvonec pa se je danes zaklel, da se ne premakne. Prav nič ni bilo treba iti včeraj v mesto, danes pa si strgaj korenček, če ne znaš.

Sekunde so danes ure; kazalec se ne premakne nikamor. Zunaj pa zelena trata in prosti ljudje! Nič jim ni treba misliti na učenje, knjige so jim deveta briga. Ti pa se moraš ubijati z mislijo, da še ne znaš. Pravzaprav je nazadnje vseeno, če je ena »kljuka« več. A doma so drugačnih misli, saj ne morejo vedeti, kako je v šoli. In potem je šiba za inštruktorja. Je že tako. Če bi že zvonilo. Obupno.

Minute lezejo počasi druga za drugo. Strašen dolgčas, pa ogromen strah...

Tako, hvala Bogu! Zvonec je zapel svojo pesem. Dobri, dragi zvonec! Da je le šlo vse po sreči, brez vprašanja.

2. Mati, spominek ti bom kupila!

(Pismo)

Draga mamica!

Jesen je. Narava bo kmalu odeta s snegom. Tvoj obraz je tih in miren kakor vedno. Dvoje biserov

sije iz njega. In na Tvojih ustnicah se razkriva tih smehlaj.

Pri oknu stojiš in gledaš cvetice. Tako zelo so Ti drage. In vendar si žalostna. Morda se spominjaš svojih otroških let? Nikoli ne poveš. Kadar Te vprašam, se zalesketa solza v Tvojih očeh. Narediš vesel obraz, toda jaz vidim Tvojo bol.

Veš, draga mamica, kadar mislim nate, mi je hudo. Ne vem, s čim naj te razveselim. Ko gledam Tvoje cvetice, se mi zdi, da so mogočna drevesa, ki bodo rastla večno zate.

Kupila bom cvetico, ki bo rastla z drugimi. Tvoje roke jo bodo božale in Tvoje oči bodo bedele nad tem otroškim spominkom. Takrat bo Tvoj obraz vesel in Tvoje misli bodo pri meni.

Tvoja

Marija.

France Jeza:

Karantanija v pomladi 1934.

Počasi, leno dežuje. Že od jutra. Odnekod iz megel, ki se sive in težke vlačijo nad blatnimi cestami in golim, črnim poljem, zvoni. Menda k maši. Neenakomerno, sunkovito se zaganja glas zvonov čez polje, kakor kruljavec, ki hoče v silnem duševnem zanosu vzleteti.

Ves sem že premočen. Ko sem se plazil preko meje skozi grmovje in po strmih kozjih stezah, sem se ves obtolkel in pomazal. Mokra obleka se me neprijetno oprijemlje in krvaveče praske me žgo.

Pa kaj hočem? Sklonim glavo pred dežjem in si zažvižgam koračnico po taktu svojih opotekajočih se, po mastnem ilovnatem blatu tleskajočih nog. Kadar nerodno stopim, klecnem od bolečine, ki mi jo povzroča velik

krvav žulj na nogi, in koračnica se konča z visokim, odsekanim disakordom. Nič za to! Oh le naprej, oh le naprej...!

Zazdi se mi, da sem prišel v takt z zvonom. In kaj hočem drugega, kakor da se nasmehnem sam sebi in tej svoji kruljavi koračnici...

Iz vlažne, cunjaste megle vstajajo nedoločne, zabrisane sence ljudi. Mrmrja se pogovarjajo med seboj v čudnem, pojočem narečju. Radovedno vlečem na uho in naposled razločim slovensko besedo. Da, seveda. Saj so to vendar Slovenci, okoličani, ki gredo danes, na belo nedeljo, v Pliberk k maši.

Pozdravljam jih s slovenskim »dobro jutro«. In čudno, ob njihovem prijaznem, tihem slovenskem odzdravu mi je, kot bi se odprl v meni ventil in bi se odteklo vse ono težko, neprijetno občutje, ki mi je zalilo dušo, ko sem prejele v trgu čital na kašipotni deski: Bleiburg — namesto slovenskega Pliberka. Nekaj umazanega občuti človek ob takemle nemškem imenu slovenskega kraja. Neka nejasna predstava se mu porodi v duši, nekaj grdemu madežu na slovenskem telesu, na slovenski časti podobnega. In ko potem čuje slovensko besedo, jo posluša pobožno kot očenaš.

Ko se ozrem, vidim, da stoje ljudje v dežju sredi ceste in gledajo za menoj. Morda se jim čudno zdi, da jih takle tuj, »meščanski« človek slovenski pozdravlja.

Blatna, mastna ilovnata cesta, od mlak preprežena in od mnogih korakov pregnetena, se vije preko pustega, žalostnega polja, nad katerim se kričaje ziblje nekaj vran. Tu pa tam vstane ob cesti nekaj hiš, včasih se nagnete celo dvajset, trideset hiš skupaj in to je že vas. Pred vsakim naseljem stoji visok kol s tablo, na kateri je zapisano ime tiste vasi. Seveda nemško ime, iz katerega pa na vseh koncih in krajih kuka njegova slovenska vsebina. Kot belo platno iz raztrganih hlač. Smejal bi se človek, ko bi ne bilo v tem toliko naše slovenske tragike... Saj

so te table simbol ene tretjine slovenskega naroda ... Tile ostri, koničasti koli so osti nemškega »Drang nach Osten«, zapičeni v slovensko telo ... Čudno grenko mi je v duši, ko grem mimo. Najrajši bi jih izruval, jih treščil ob zemljo in kričal po pravici ... Pa kaj bi! Morda bi vzbudil smeh ... Morda pa je moja bol rana, ki peče v vsakem mladem slovenskem srcu. Vem le, da ni izbruh bolnega, sanjarskega nacionalizma ... Treba je pač stisniti zobe, mladi potepuh, se vdati v usodo in iti mimo. Toda to je tako težko ...!

Grem in si zažvižgam najbolj bedasto pesem, ki mi pride na misel. Treba je zadušiti tisto pekoče, težko, ki vstaja v mladem srcu ...

Včasih opazim na kaki hiši okroglo župansko tablo s strešico, na kateri stojita še slovensko in nemško ime občine drugo ob drugem. Spomin iz stare Avstrije ...

Vaške hiše so majhne, sključene k tlom kot pod bremenom skrbi in let ... Le tu pa tam se dviga iznad ostalih visoka dvonadstropna stavba s prešernimi, svetlimi okni in z velikim, kričečim napisom: Rehbauers Gasthaus ali pa Hafners Gemischtwarenhandlung. Zdi se mi podobna debelemu, bahatemu gruntarju, ki stoji tam s pipo v ustih in pozvanja z drobižem v hlačnem žepu ter pomilovalno gleda na kočarje pod seboj ...

Toda ne! Še stoje sredi vasi visoke, stoletne lipe, simbol slovenstva. Grozeče stresajo v vetru svoje gole črne veje nad ponosnimi novimi hišami. Kaj, so morda prerok, ki svari in grozi z maščevanjem, ali so okostnjak, ki hodi strašit? Ne vem, ne morem vedeti. Rad bi, da bi bile prerok, ne mrlič. Da, vse se mi tako zdi, da napovedujejo dan, ko bo vstalo slovenstvo iz grobov, mlado, močno in željno maščevanja, dan, ko bo završal preko slovenskih dežel pomladni vihar, raztapljajoč led in trgajoč vezi, glasnik slovenske Velike noči ... Daj Bog, da bi kmalu prišel ta dan, molim s stisnjenimi zobmi tam pod lipo in z menoj moli sto tisoč mladih slovenskih src ...

Potem pusti cesta še te vasi za seboj in se stisne med temne gozdnate gore in globoko, črno dravsko sotesko. Odkraja opazim še tu pa tam kako kočico, leseno, ponižno čepečo pod orjaškimi smrekami. Še me srečavajo ljudje. Včasih gruča fantov, včasih koleselj, na katerem se brhka, rdečelična kmetica nežno naslanja na svojega moža, ki si viha rumene brke in si popravlja zeleni klobuk z gamsovo brado, da se mu čim lepše poda. Seveda, ni je večje časti za kmetice, kot če jih takole v nedeljo zapelje mož z ogromnim, težkim konjem, vpreženim v lahek koleselj, tik do cerkvenih vrat. Potem stikajo sosede glave in šušljajo: »No, ta pa ta. Le pogledjte jo, kako se je pripeljala. On jo ima pa res grozno rad, da ji takole streže...«

Otroci, ki me srečujejo, me plašno pozdravljajo z »Guten Morgen« ali z »Grüß Gott«. Odzdravljam slovenski, nakar začudeno zazijajo za menoj s širokoodprtimi očmi. Da bi dobivali na nemški pozdrav slovenski odgovor, tega menda niso vajeni. Končno me že začenja jeziti. Obrnem se k dvema fantičema, ki me pozdravita nemški in ki se jima slovensko pokolenje že na nosu pozna, in ju pobaram:

»No, kaj je, dečka? Sta Slovenca?«

Preplašena me gledata in ne vesta, kaj bi odgovorila. Ob pogledu na te modre, preplašene otroške oči mi je skoro žal, da sem ju ustavil. Počasi pa se vendar sprijaznimo in tedaj mi povesta, da so njuni starši Slovenci, da pa je njima in vsem slovenskim otrokom iz šole zapovedano govoriti z vsakim tujcem samo nemški. Ne vem, kaj me nagne, da ju skušam nekoliko poučiti, kako je z vsem tem. Mogoče, da razumeta, mogoče tudi ne. Pa kaj pomaga, če tudi razumeta! V šoli slišita zasramovanje slovenskega jezika in slovenskega naroda morda tristo-krat na leto, slovenskega človeka, ki bi ju nekoliko poučil, pa srečata morda samo enkrat. Ni težko uganiti, kdo bo zmagal, kri ali vzgoja. Mislim, da vzgoja...

Od tam dalje se vije cesta tiha in samotna med gozdovi in med Dravo, ki šumi nekje v globoki dolini na levi. Smrtna tihota vlada tod, zamolkli, žalostni šum dežja jo le še podčrtava. Samo včasih jo rezko prekinе otožno, hripavo krakanje vran, skritih v mraku med stoletnimi smrekami... Lahko, da je videti ta pokrajina v žaru poletnega solnca vesela, toda danes je mračna kot hiša, v kateri umira človek... Da, in zakaj naj bi bila pokrajina, v kateri počasi umira velik narod, vesela...?

Toda polagoma vdira na cesto vedno več luči. Drava se v velikanskem loku požene od ceste na levo, gozd in gore se odmaknejo daleč na desno in pred menoj leži širono polje, zavešeno s cunjastimi meglami, kot oder, zastrt z umazanimi, raztrganimi zavesami. Čez čas se pokaže na levi sredi polja strma konica cerkvenega stolpa in potem se mi zazdi, kakor da bi se dimaste meglene zavesе odgrinjale ter razkrile scenerijo, kupček krog cerkve zbranih hiš. To je Žvabek, slovenska vas s slovensko župnijo.

Nenadoma se napolni blatna cesta z ljudmi. Od pozne maše gredo. Najprej kup plavolasih, lepo oblečenih otrok. Dirjajo po cesti, kot bi se jim Bog ve kam mudilo, in brezobzirno pljuska jo po rjavih mlakužah, da brizga voda na vse strani. Toda njihovo razposajeno kričanje vpliva tako prijetno, kajti kričanje je — slovensko...

Za njimi gre trop deklet s svilenimi rutami na glavi. Izpod rut zapeljivo kukajo svetli kodri. Zardevajoč skrivajo sinje oči ob opazkah zadaj idočih fantov, včasih pa jim vendarle uide smeh... Fantje so močni, v sivih, zelenobrobljenih štajerskih suknjičih in s postrani poveznjenimi klobuki na glavah. Večina jih pelje v roki kolo. S smehom vabijo dekleta, da bi prisedla in se peljala z njimi.

Ob cesti, nekaj sto metrov iz vasi, stoji visoka hiša. Nemška gostilna. Gasthaus. Zunaj vasi stoji, kot da bi je vaše hiše ne trpele med seboj, pritepenke. Na pragu stoji

bujno, črnolaso dekle z rokami oprtimi v bok. S smehljajem in besedo ustavlja fante in vabi v krčmo. Toda nikdo ne krene proti hiši. Ne vem, zakaj ne. Morda so tako zavedni ali pa je njihovemu trpkemu moškemu okusu zoprna ta sladka, plitva ženska...

Staro ženico, do nosu zavito v temno, z živimi rožami posuto hadro, pobaram, kje je tukaj kaka slovenska krčma. Starica me preplašena gleda, potem pa mi vneto dopoveduje, da moram zaviti z velike ceste po ozkem kolovozu v vas. Tam poleg cerkve pa je tudi slovenska gostilna.

»Odkod pa ste?« me vpraša, ko ne more več krotiti svoje starčevske radovednosti.

»Od tam. Od onkraj,« pokažem na gore, po katerih teče državna meja.

Babica začudeno maje z glavo.

»Iz Jugoslavije?«

»Da, iz Slovenije.«

»Ali vam ni bilo dobro tam?«

»Bog ve kako dobro ni ne tam ne tukaj,« pravim. »Denarja in dela ter še marsičesa nam manjka tam in vam tukaj v Avstriji. Povsod je dovolj slabo.«

»Da, da, povsod je slabo, potoženo bodi Bogu!« toži starka. »Hudo je na svetu. Kako pa tudi naj bo dobro, ko pa so ljudje hudobni. In vedno slabše bo, boste videli. Hvala Bogu, da sem že stara in ne bom več dolgo. A vi ste še mladi in boste še marsikaj dočakali. Pa dobrega menda ne dosti, ker bodo vedno večje nesreče prihajale nad ljudi. Da, da, vse dotlej, dokler se ljudje ne poboljšajo...« Šepetajoč sama s seboj je oddrsala dalje.

Nehote se nasmehnem starkinemu modrovanju. Toda potem, ko gazim po globokem blatu proti vasi, se mi zazdi, da je povedala starica vendarle nekaj resnice... Morda prakoren vse resnice... Res je, ogromne večine vsega zla na svetu so krivi ljudje sami. Iz občestva hu-

dobnih, slabih ljudi ne more nobena sila ne z bajoneti in ne z zakoni ustvariti idealno urejeno človeško družbo, ne pravičen socialni red, ne raj na zemlji... Ne. Treba je vzgojiti, treba je poboljšati vsakega posameznika in tako vso veliko človeško maso in šele na tem temelju bo treba graditi bodočo družbo. Ne pa na temelju surove državne sile ali pa po zakonih kakega povprečnega filozofa...

Prijetno sem presenečen, ko me pozdravi z lične, ne-visoke hiše tik pri cerkvi velik napis: Gostilna. Iz odprtih oken slišim živahno slovensko govorjenje in žvenketanje kozarcev. Ko stopim v gostilniško sobo, se v prvem hipu ne najdem sredi tobačnega dima. Potem vidim, da je vse zasedeno. Neodločno obstojim. Tedaj se mi odmakne mlad fant na klopi tik za vrati, kjer sedita z nekim starim možem, po vsem videzu beračem. Prisedem. Sosed me pogleduje od strani, jaz pa njega. Ima visoko čelo, nazaj počesane gladke plave lase in dobrodušne sive oči. Oblečen je ko drugi kmetski fantje, toda njegov izraz je inteligenčen. Star bo okrog dvajset let.

Počasi, nerodno začneva izmenjavati besede. Naročim četrto jabolčnika, kot je tukaj navada, ker je vino predrago. Prinese ga mlado, brhko dekle, ki ima za vsako nanjo namerjeno šalo dve v zalogi. Kadar ji kdo izmed mož v šali položi roko krog pasu, se je otresa kot mokra mačka. Tu pa tam prisluhnem v pogovor zbranih mož. Dolgi, koščeni možje svetlih las in z dolgimi rumenimi brki — take si na tihem predstavljam naše slovenske pradede, ki so v šestem stoletju vdrli v Karantanijo ter jo s hrastovimi kiji in uplenjenimi meči iztrgali umikajočim se Rimljanom, Keltom in Germanom — govore glasno, toda trezno in počasi v svojem prijetnem pojočem narečju. Pogovor se suče v glavnem okrog gospodarstva in politike. Zdi se mi, da simpatizirajo večinoma z Dollfussom... Govore lepo slovenščino, čisto, samo za pojme iz političnoupornega in uradniškega sveta rabi-

jo nemške izraze: Bezirkshauptmannschaft ... rihtar ... šribar ...

Počasi pijem kisli jabolčnik in se pogovarjam s sosedom. Nič več ne tipljemo tako mrzlo, neosebno drug drugega z besedami ... Mlajši se razgreva, njegov govor postaja toplejši, pristržnejši ... Govorimo o tem in onem, končno preidemo na lastne zadeve. Govori mi o sebi, o svoji mladosti, o svojem življenju iskreno, kot se pač govori iskreno v krčmi in takemu enournemu prijatelju. Njegova mati je vdova in bogata posestnica tukaj v Žvabeku. Njega so dali v gimnazijo v Celovec, toda šolskih klopi se je kmalu naveličal; in ko mu je umrl oče ter ga je poklicala mati nazaj na kmetijo, se je z veseljem vrnil. Sedaj se skuša sam dalje izobraževati, četudi je težko, ker ni časa in prilike. Knjige ga privlačujejo, a kaj, ko jih je tako malo v vasi ...

Vse to pripoveduje fant počasi in trdo, toda tudi iz teh počasnih besed spoznam, da ga nekaj boli ... Potem se mu morda zazdi, da je razodel že vse preveč, morda se mu ne da več govoriti o tem s tujim človekom, dasi sta si blizu po letih in mislih ... Umolkneva in pomočiva ustnice v kozarec. Starec naju gleda in si baše pipo.

»No, kako je kaj v Jugoslaviji?« vpraša potem.

»Tako, tako ...« pravim jaz. »In tukaj?«

»Hm, ni dobro, bilo bi pa lahko tudi slabše. Sicer je pa zame povsod tako, kakor drugi hočejo.«

»Kako pa je z vami Slovenci?«

»Slabo,« se vmeša fant žalostno. »V gospodarskem oziru nam ni dobro, a morda smo v marsičem še vendar na boljšem od onih onstran Karavank in Pece, kolikor vem. Toda v političnem, v narodnem oziru kaže slabo. Germanizacija po krivdi šole strašno naglo napreduje. Slovenskih časopisov prav za prav skoro nimamo, knjižnic tudi ne, ne odrov, ničesar ... Ker pa ljudje, zlasti mlajši, vendarle čutijo potrebo po vsem tem, zato pač segajo po nemških knjigah, po nemških časopisih, ki

so jim bolj pri roki, in hodijo gledat nemške igre... Tako se polagoma, neopazno zastrupljajo z nemško miselnostjo...«

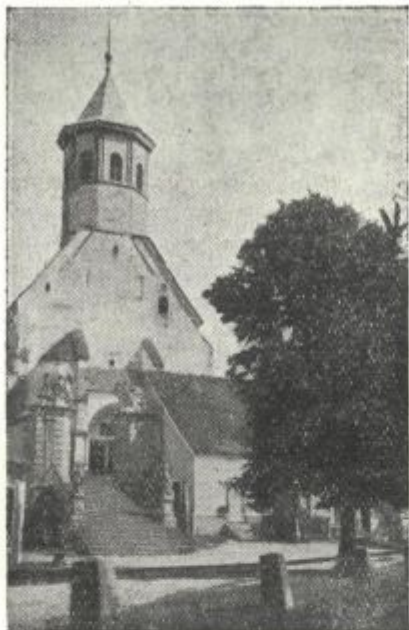
»Kaj je temu najbolj krivo, kaj mislite?«

»Največ šola! Ko izstopi slovenski otrok iz šole, ima že vcepljeno v sebi zavest, da je vse, kar je slovensko, manjvredno... Slovenska kultura, slovenski jezik, slovenska zgodovina, vse to se ne da primerjati z nemškim. Slovenski otrok ostane tako brez samozavesti, brez narodnega ponosa. In četudi še ljubi svojo slovensko domovino, jo ljubi na skrivaj, na zunaj pa se je sramuje, jo zataji... Taka je danes slovenska koroška mladina, ne vsa, a većinoma. —Vse te vplive nemške šole bi se pa še dalo kolikor tolikor uničiti z močno slovensko propagando, s trdno slovensko organizacijo, zlasti mladinsko, s slovenskimi športnimi klubi, s slovenskimi knjigami in časopisi, s predavanji, z igrami... Tega pa ni, ker ni mlade, podjetne slovenske inteligence, ki bi to vodila in organizirala. Naši stari koroški slovenski župniki in borci so občudovanja vredni, toda nimajo več dovolj razumevanja za te moderne probleme, za katere se mladina takrat, ko so bili še sami mladi, ni zanimala, ki pa pomenijo današnji mladini zelo mnogo. Ne podcenjujem raznih pevskih zborov, ki goje slovensko koroško pesem, a sami poznate mladino in mi boste priznali, da bi ena sama velika zmaga v športu prinesla koroškim Slovincem več ugleda in navdala našo mladino, ki je vedno nekoliko šovinistična in bojevita, z večjim narodnim ponosom ko deset koncertov. To sicer ni razveseljivo, toda taka je pač vsa moderna mladina, tudi pri nas na Koroškem. Sicer pa govorim iz izkušnje. Če je prišel za časa mojega študiranja gostovat v Celovec kak ljubljanski plavalni ali drugi klub in je zmagal nad domačim nemškim moštvom, so se naenkrat vsi moji mlačni tovariši na gimnaziji, ki prej niso hoteli več veljati za Slovence in so bili to le še po rodu, spremenili v goreče slovenske nacionali-

ste. Čudno, a je res. Treba je poznati psihologijo moderne mladine... Nam je nemška šola ubila čut za vrednotenje slovenstva, čut ljubezni do slovenske kulture. Zato bi bila zdaj vaša dolžnost, da nam ta čut vrnete, da priborite slovenstvu med Nemci ugled in nas tako prisilite, da bomo spet ponosni na svoj rod in da se bomo mogli počutiti med Nemci enakopravni ter da se bomo z notranjim zadoščenjem zavedali, da smo ud velike kulturne slovenske družine. Da, res je, imate prav, mladine ne boste priborili slovenstvu za vedno s samimi športnimi zmagami. A mladina se bo začela zanimati za slovenstvo, začela bo brati slovenske knjige, hodila bo poslušat slovenska predavanja. In tedaj bodo spoznali, da je laž trditev, da slovenske kulture ni, da je samo nemška... Videli bodo, da slovenska kultura je, da je velika in da morejo biti nanjo ponosni. Tako skrbe tudi Nemci za svojo propagando v inozemstvu in med svojimi nemškimi manjšinami v tujini. Zakaj bi še mi ne? Treba bi tudi bilo podpirati slovenske dijake na koroških gimnazijah, jih vabiti v Jugoslavijo, jih seznanjati s slovenskimi problemi, darovati jim knjig...»

»No, veste, mi smo majhen narod in ne moremo tek-movati v tem oziru z Nemci...« skušam nekaj reči.

»Oh kaj!« me zavrne on. »To je ravno naša slovenska bolezen. Premalo zaupamo sami vase. Premalo nas je, pravimo, nimamo industrije, naša dežela je majhna in revna, kaj bomo mi?... Tako govorjenje pa me spravlja v resnici v obup. Poglejte, saj smo med najkulturnejšimi narodi sveta! Ali celo vsem na čelu. Le izrežimo iz katere-koli države na svetu košček zemlje, enak naši Sloveniji, z enakim številom prebivalcev, pa bomo videli, da noben narod na svetu ni ustvaril na taki zemeljski površini, v takem podnebjju in v takih prilikah take kulture, kot smo jo mi. In to smo si ustvarili čisto sami. Vkljub temu, da smo se morali tisoč pet sto let bojevati za svojo svobodo in za svoj obstoj z močnimi sosedi. Osemdeset milijonov

Ptujska gora

Foto: Branko Kolarič

Nemcev je pritiskalo na nas s severa, štirideset milijonov Italijanov z jugozapada, desetim milijonom mongolskih Madžarov smo se morali upirati na vzhodu, tudi Turkom, zadnji čas pa še raznim prenapetežem na jugu. Vsak drug narod bi bil v teh narodnostnih bojih izginil s površja zemlje, kot so izginili Kelti, Huni, Avari, Langobardi in drugi, pred katerimi se je nekdanja stara Evropa. Mi Slovenci pa nismo izginili. Še smo tu, še držimo ta vetrovni košček, ki je izpostavljen takim viharjem, v rokah. To je dokaz naše rasne in zlasti duhovne, etične vrednosti. Pri tem pa smo dajali še svoje najboljše sinove tujini. Koliko slovenskih imen krasi strani nemške in italijanske pa tudi madžarske, hrvatske, srbske in celo bolgarske ter ameriške kulturne zgodovine. Vse smo si torej s trdim, poštenim delom ustvarili sami. Naša kultura ni zgrajena na krvi in svobodi tujih, tlačanih narodov. Nikomur nismo delali krivice, a tudi od nikogar nismo sprejemali nezasluženih darov. Zato moramo biti ponosni nase in na to, kar smo si ustvarili. In zaupati moramo vase. Kolikokrat je bil že naš narod v brezupnem položaju, nemočen kot otrok sredi bojujočih se mož! A še smo tu. In tudi sedanje ter bodoče nevarnosti bodo šle mimo. Sredi vseh teh viharjev pa napredujemo. Le pogledjmo za sto let nazaj! Komu se je tedaj sanjalo, kak vzpon bo doživela slovenska misel čez sto let. Takrat nismo imeli ne šol ne časnikov ne zavedne inteligence ne literature ne gledališč ne univerze ne slovenskih uradov. Danes vse to imamo, vsaj deloma. In Bog ve, kako bo čez prihodnjih sto let. Kdo si upa prerokovati? Jaz sem mnogo razmišljal o teh stvareh. Tudi kar zadeva raznarodovanje s strani naših sosedov, stvar ni tako zelo huda. Treba je pomisliti, da smo tudi mi poslovenili ogromno maso Nemcev in tudi drugih v stoletjih, morda celo več kot Nemci nas. Nemogoče, da bi nas bili Nemci toliko ponemčili, kot trde nekateri. Odkod bi se nas bilo toliko vzelo? Nemci so nas samo strnili in nam utesnili meje ter

pri tem preplavili majhne slovenske naselbine v današnjem nemškem ozemlju, mi smo pa obenem asimilirali številne nemške koloniste na našem današnjem ozemlju. Treba je gledati na te stvari trezno, brez sentimentalnih fraz. Sicer pa naj bo s tem, kakor hoče, mi ne bomo žalovali radi preteklosti, rajši bomo skrbeli za bodočnost. Najprej moramo spoznati svojo pravo vrednost, pravo vrednost optimističnega, trdoživega, pogumnega in delavnega slovenstva. Naučiti se moramo zaupati vase. Ne smemo tarnati, da nas je premalo za soodločanje v evropski in svetovni politiki. Koliko pa je bilo Grkov, in vendar je vsa kultura zapada postavljena na temeljih, ki so jih položili oni. Samozaupanje, zavest lastne moči je tista sila, ki dviga narode, ne pa orožje in število. Ne smemo biti malodušni in ne smemo preveč zaupati v pravičnost in naklonjenost večjih narodov. Ti dve napaki sta krivi, da po svetovni vojni nismo zasedli Koroške in Gradiščanske ter si tako ustvarili zveze z veliko slovansko državo v osrčju Evrope. Usoda je vrgla h krmilu naše ladje može bojazljivih duš, ki so zamudili vse priložnosti in nosijo zdaj velik del krivde na razkosanosti slovenskega naroda. Toda mi ne smemo obupavati. Politični položaj Evrope se menjava vsak trenotek in neumno bi bilo misliti, da se nam ne bodo ponudile spet priložnosti, da jih izrabimo. In tedaj bomo morali biti pogumni in pametni. Za to pa se moramo pripravljati s treznim delom. No, kaj mislite?» se nasmehne.

»To, kar vi. Čudim se vam...«

»No, da. Mi na slovenskih mejah imamo pač dovolj prilike, da si o marsikaterem slovenskem vprašanju ustvarimo pravo mnenje...«

»Dobro,« mu pravim. »Toda za vas Korošce sem vendarle v dvomih. Kako se boste mogli ohraniti, kako boste mogli vzdržati vi, ki ste pravzaprav odrezana veja slovenskega debla, do tedaj, ko se nam bo spet nudila prilika za združitev? Kako pravico bomo imeli tedaj do Ko-

roške, ko pa ne bo več Slovencev v njej? To vprašanje pri nas marsikoga skrbi, vsaj na dnu srca.«

Tedaj vzame stari berač, ki je dozda molče poslušal, pipo iz ust in potrka z njo po mizi.

»Čakajte, dragi moj, vam bom tudi jaz nekaj povedal,« pravi. »Lansko leto sem beračil tam okrog Brucka, pa so me prijeli ter me hoteli z odgonom poslati v domačo občino. Zaprli so me v odgonsko postajo, kjer sem stradal, da je bilo kaj. Tam pa so prenočevali tudi razni potepuhi, ki so potovali skozi mesto in so se lahko policiji legitimirali. Tako je spal neke noči v naši sobi mlad brezposelnik iz Slovenije, Ljubljčan, če se ne motim. Ostali potepuhi so bili sami Nemci. Seveda se me je razveselil, ko je čul, da sem Slovenec, in jaz sem se njega. Govorila sva to in ono, med drugim sem mu povedal, da nimam suknje, a to je bilo pozimi. On pa je imel dve, a obe tenki poletni suknji. Takoj je slekel vrhnjo, ki mu je služila za zimsko suknjo, in mi jo dal. Drugo jutro, ko so ga izpustili, pa je odšel v mesto, kjer je izdal svojih zadnjih šest šilingov, da mi je kupil nekaj tobaka, jestvin in časopisov. Vse to je storil zame, starega koroškega berača, ki ga ni bil srečal nikdar prej in tudi ne več pozneje. In jaz vam povem, da ne bo dolgo, ko bo zadnja ped slovenske zemlje svobodna, če boste vi vsi, da, če bomo mi vsi taki do svojih bratov na tej in na oni strani meje, pripravljeni na take žrtve. Ta človek je storil za svobodo Koroške več, kot vsi naši ministri. Ne z besedami ne s samimi sabljami, ampak z žrtvami boste zmagali... Zdaj pa sem si že odpočil. Moram iti, da ujamem kje kosilo. Z Bogom, gospoda! Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Bog z vami!«

Zavzeta gledava za njim.

»Čuden človek, ne?« meni mladi Mohor. »Že preden ste vi prišli, mi je marsikaj povedal. Sicer pa večkrat berači tod okoli...«

Zunaj v zvoniku zazvoni poldne in drug za drugim

kapljajo v sobo otroci. »Atej, mama so rekli, da bi prišli domov...« Može se počasi vzdigujejo in razhajajo. Soba se prazni. Vzdigneva se tudi midva.

»Ali hočete z menoj na obed?« me povabi Mohor.

»Da, zakaj ne. Človek na cesti mora hraniti denar za skrajno silo...«

V veliki, svetli kmetiški izbi naju že čakajo. Mati, dobrohotna, obilna kmetica, mi prijazno ponudi roko in me povabi k mizi, za katero se znajdeta še dve dekli in star hlapec. Najbrž zavzema mesto nekakega gospodarja ali starega očeta. Ko prinese ena izmed dekel juho na mizo, se počasi in resno postavi na noge, napravi tri velikanske križe na čelo, usta in prsi ter nam moli očenaš naprej z besedilom kot iz cerkvene knjige šestnajstega stoletja. Konča ga z vsemi mogočimi vzdihljaji in poklekovanjem, tako da mi Mohor pomežikne in se oba nasmehneva. Tedaj naju svareče pogleda. Saj res, zakaj bi se nasmihala? Morda bova midva čez petdeset let ravno tako molila, se križala s tresočimi se prsti ter pri tem preteče gledala na nemirne, suvajoče se vnučke...

Po obedu odnese dekla posodo v kuhinjo, mi drugi pa še nekoliko posedimo za mizo in kramljamo. Radovedni so, kako je v Jugoslaviji, in me prosijo, naj bi jim kaj povedal. Toda kaj? Slabega nočem, dobrega pa tudi nimam Bog ve kaj. »Povsod je zdaj dovolj slabo, da,« vzdihne nazadnje mati. »Zdi se mi, da je bilo nekdanj, za mojih mladih dni, boljše,« prikima stari hlapec.

Tako sedimo tam in klepečemo to in ono, dokler ne zazvoni k večernicam. Domači gredo v cerkev in jaz se poslovim. Mohor se mi ponudi, da me malo spremi.

Preje je bil dež nekoliko odnehal, zdaj pa spet prši in megle se vlačijo čisto pri tleh. Trudoma dvigam noge iz blatne, sluzave, lepljive ilovice, ki se v celih kepah prijemlje čevljev.

»Če hočete v Št. Pavel, imate tamle najbliže, tam čez tiste gore. Toda na vrhu je zdaj še sneg. Boljše bo,

da greste od tukaj proti Kraljmühle in se tam prepeljete čez Dravo, po glavni cesti v Labud in od tam v Št. Pavel pa je zelo daleč. V poldrugi uri ste od Kraljmühle v Št. Pavlu.«

»Se ni bati, da bi zašel?«

»Kje neki! Sicer pa ljudje dosti hodijo po tisti stezi in boste lahko vedno vprašali za pot,« mi odgovori. »V Kraljmühle vam bodo tudi pokazali pot. Posestnik je še Slovenec in vam bo radevolje ustregel... Torej z Bogom!«

»Na svidenje!«

»Pišite kaj! Veselilo me bo.«

»Bom.«

In potem sem spet sam sredi črnega, meglenega polja. Čudno čustvo tesnobe in samote me obide, kakor vselej, ko se poslovim od človeka, ki mi je ljub. Skušam ga potlačiti. Včasih se ozrem za Mohorjem, ki koraka preko polja globoko sklonjen, s klobukom potisnjenim na oči, da mu ne pljuska veter ledenomrzlega dežja naravnost v obraz. Tudi on se včasih ozre in pomaha z roko, potem pa utone v daljavi in megli... Pot je pa res grda. Desetkrat jo prekolnem, preden dospem do nizke, s slamo krite koč, čepeče ob robu globokega jarka. Tukaj nekje se mora začenjati steza, ki vodi v Kraljmühle. Ko hodim krog hiše in stikam za stezo, odkrijem na vratih lesenega svinjaka velik rdečebeli plakat z ogromno Dolfussovo glavo, vso izmaličeno od velikih, črnih, z mastnim kolo-mazom načrtanih kljukastih križev. Preko kričevega napisa: *Pristopite k Vaterländische Front!* je napisal nekdo: *Heil Hitler!* Tvegaj je s tem nekaj mesecev ječe in morda celo koncentracijsko taborišče. Toda orožniki najbrž ne stikajo dosti okoli te samotne koč sredi polja. Imajo po vaseh dovolj opravka, če hočejo vsak dan sproti prebeliti vse obcestne kamne, ostrgati z apnom narisane kljukarije z asfaltnih avtomobilskih cest in skedenjskih vrat ter pri tem še stikati za storilci. Sicer bi pa morali pozapreti dve

tretjini avstrijskega ljudstva in predvsem vso mladino, če bi hoteli v resnici iztrebiti to ideologijo, ki je ravno radi prepovedi in nevarnosti tako mikavna. Tako je pač vedno ...

Nazadnje vendar najdem pot, ki pelje po dnu jarka. Vedno globlje v tih, mračen gozd me vodi pot. Mokre smrekove veje se zahrbtno prožijo in me škropijo po obrazu z ledenimi kapljami. Nepremična tišina vlada tod, le tu pa tam slabotno, tožeče začivka droben ptiček.

Potem se pot nagne čisto navzdol med grmovje in močvirnate travnike, prerasle z mahom. Če stopim nanj, zacvrči voda pod čevljem in preko gležnja se pogreznem v črno, mastno blato. Treba je biti previden. Včasih se zablesti izmed obrežnega lesovja svetla gladina Drave, posejana s skalami. Slednjič zagledam med drevjem nizko, k tlom sključeno hišo. To bo menda tisti Kraljmühle. O mlinu pa v prvem hipu ne opazim ničesar. Vežna vrata so odprta na stežaj, toda nikjer nikogar. Trkam. Nič. Nazadnje vendar začujem nad seboj lahne stopinje in po stopnicah doli pridrobi deset ali dvanajst let stara deklica. Svetli lasje krase lepo dekliško glavico in sinje, velike otroške oči strme vame nekoliko plašno, ko me pozdravi z »Grüß Gott!«

»Vater wird sofort kommen,« mi pravi.

»Dobro, bom počakal.«

Deklica me začudena gleda. Slovensko govorečih tujcev pač ni vajena. Odpre mi vrata v gostilniško sobo, kjer sedem za mizo in čakam. Radoveden sem, če zna deklica slovenski.

»Kje pa je oče tako dolgo?« jo vprašam.

»Gori pri mami, ki je bolna,« mi odgovori. Tako se pogovarjava, dokler ne pride oče. Vidim, da govori deklica zelo lepo svoje mehko koroško narečje, toda tudi nemški zna zelo dobro, se mi nekoliko ponosno pobaha ... Seveda, naučila se je v šoli, a tudi doma ...

Tedaj zadone na stopnicah težki koraki.

»To je atek,« vzklikne deklica.

»Guten Tag!« me ogovori močan mož z rjavo opaljenim licem in svetlimi očmi.

»Dober dan!« mu odgovorim.

»Ste Slovenec?«

»Seveda.«

»Od onstran?« In mož pokaže s palcem desnice čez ramo.

»Da, iz Jugoslavije.«

Počasi me ogleduje od pet do glave, potem pa se mu razleze obraz.

»Ste vojaški begunec?«

»Ne, zakaj pa?«

»No ...« pravi in se nasmehe pod svojimi slamnatimi brki. »Veste, že mnogo sem jih prepeljal s svojim čolnom todle čez Dravo. Nikar ne mislite, da ste vi prvi. Tudi bati se vam ni treba ničesar ...«

»Čujte, dajte si vendar dopovedati, da nisem dezertar. Po vsej sili me hočete napraviti za takega ...« se jezim.

»No, no ... oprostite, nisem mislil nič hudega. Hočete čez?«

»Da, rad bi na ono stran.«

»Glej, ravno zdaj se je pa ulilo!« vzklikne oni in se skloni k oknu. »Počakajte rajši, da poneha, drugače boste čisto mokri. Prinesem vam četrť jabolčnika, če hočete. Letos imamo dobrega in poceni je.«

»Prinesite!« pravim, čeprav mi ni za jabolčnik.

Kmalu stoji bledorumeni jabolčnik pred menoj na mizi poleg hleba črnega ječmenovega kruha. Pa tudi zase prinese mož četrť in ga postavi pred se ter prisede.

Dež šumi po majhnih oknih, midva pa počasi prigrizujeva ječmenjak h kislemu jabolčniku, ki bi mu pri nas rekli jesih.

»Kako je tam onkraj? Kaj je novega v Jugoslaviji?« me vpraša možak.

Toda to večno povpraševanje po razmerah »onstran« me začena že jeziti. Povem nekaj stavkov, da bo mir, nato ga pa sam napadem.

»Živi tukaj kaj nemških kolonistov?«

»Ne, v Žvabeku jih ni, pravijo pa, da pridejo tudi sem. Tam okoli Pliberka jih je pa že kakih pet in dvajset družin.«

»Kdo jih je spravil sem?«

»Mislim, da celovski Landbund in vlada. Naravnost iz Nemčije so prišli. Zdi se, da so to bogati ljudje in še povsod jim gredo na roko...«

»Seveda so vsi za Anschluss?«

»Da, vsi. Vsi so naciji, dasi tega seveda javno ne kažejo radi.«

»Kako pa vplivajo na Slovence?«

»No, to so mirni ljudje, nikomur ne delajo sile in krivice. S svojimi slovenskimi sosedi živijo v miru, niso tako nestrpni kot tukajšnji Nemci. Vsaj tako sem slišal praviti. In sosedom radi pomagajo...«

»Torej so še posebno nevarni... A med Slovenci je kaj takih, ki se navdušujejo za Hitlerja?«

»No, nekaj jih je že. Toda večini drže v Dollfusom in s črnimi.«

»Vi tudi?« mi uide.

Mož smehlja se skomigne z rameni.

»Jaz nisem pri nobenih. Mene vse to prekljanje za oblast nič ne briga. Nimam časa, da bi se briga za politiko. Imam dovolj drugih opravkov. Od politike nima nikdo ničesar. Morda oni, ki že itak imajo dovolj polne žepe. Siromaku pa kvečjemu primaže kdo eno po zobeh, če se vtakne vmes... Majda, pojdi gori k mami, da ne bo ostala sama!«

Deklica tiho zgine, medva pa umolkneva in gledava skozi okno.

Končno vendar potihne šumot.

»Mislim, da ne bo več deževalo,« pravim.

»Upajmo. Letos imamo moče že preveč. In Drava je tudi narastla. Ali greva?«

»Da ... Koliko sem dolžan?«

»Deset grošev.«

»In kruh?«

Mož zamahne z roko.

»Kaj bi to!«

Ko stopiva iz veže, zaslišim deklico, ki poje nekje zgoraj. Z zvonkim, čistim glaskom poje neko tujo pesem. Razločim le motiv in nekaj nemških besed: »... mein Heimatland ... mein Österreich ...«. To so jo najbrž v šoli naučili. Grenka otožnost me popade. Mislim na tega lepega, svetlolasega otroka, ki nam ga vsak dan bolj od-
tujujejo, in na vse tiste tisoče nedolžnih slovenskih otrok, ki morajo peti tuje pesmi in pri tem pozablajo svoje ...

Vsa ta pokrajina je tako otožna. Nič veselega ni na njej ne v barvi neba ne drevja ne v gorah in ne v zelenju travnikov ...

Drava je vsa rjava, kalna in se belo peni ob skalah v strugi. Mož pa mirno odveže čoln in stopi vanj. Skočim k njemu in že odrine z dolgim drogom čoln od brega. Tiho, neopazno drsimo čez razpenjeno vodo. Le ko trčimo na oni strani na prod, se čoln lahno strese. Skočim na pesek in mu plačam vožnjo. Šele tedaj se spomnim:

»Ali na tej strani Drave še bivajo Slovenci?«

»Še, toda večinoma je tukaj že vse nemško. Je še nekaj slovenskih hiš. Tistale na levi zgoraj, vidite, je slovenska. Tam so še Slovenci ... In dalje zadaj jih je še več. Druge so pa že vse nemške ... Pa z Bogom. Srečno pot!«

»Z Bogom!«

Nekaj trenutkov nato je že spet sredi Drave. Sam stojim na onem bregu in gledam za njim ... Prvič sem na tuji zemlji ...

Nenadoma me zapeče v srcu, najrajši bi mu zaklical, naj obrne in pride pome ... Toda ne, ne gre, to je nemnost ...

Ko pa vidim, da je oni privezal čoln in odšel v hišo, me vendar zmaga brezglasna bolečina. Vrgel bi se na zemljo, skril obraz v rosnj travni in ihtel od domotožja po zemlji onstran Drave ... Kako neizrečeno čustvo osamelosti in zapuščenosti občuti človek, ko prvič stoji na tuji zemlji ... Slovenija je vendar tako majhna in revna. Kakor stara razpadajoča kočica med tujimi palačami. Toda naša je in rajši smo v njej gospodarji, kakor v tujih palačah vratarji. V njej živi naš rod, v njej imamo prijatelje, v njej govore ljudje jezika, ki nam je najljubši in najboljši na svetu, jezik naših prednikov, v katerem smo tudi mi spregovorili prve besede in izrazili prva čustva ... V zemlji onstran Drave prebivajo ljudje, ki so mi sorodni po duši in telesu, ljudje iste miselnosti in krvi ...

Tako varnega in domačega se čuti človek v tej naši majhni domovini. In naj so nas v poldrugem tisočletju še tako preganjali, vendar je bila zavetje tolikim rodovom. Toda šele zdaj čutim in razumem to. Zdaj, ko se poslavljam od nje.

Tedaj poljubim dravski prod, vstanem in pobožno spravim v žep nekaj izpranih kamnov. Za spomin na domovino ...

France Jeza:

Zdaj, v teh meglenih večerih ...

Zdaj, v teh meglenih večerih pred pomladjo
sem tako sam ...

Na ulicah se vžigajo rdeče luči
in čisto v mojo sobo se izgublja smeh
veselih ljudi.

Pri meni pa je samotno in mraz.
In tišina, kot da je okamenelo svetovje
in se ustavil čas ...
Z rokami si zakrivam trudne oči
in sanjam, da si ob meni Ti,
svetla in dobra.
Smehljaš se mi,
— tako se mi smehljaš samo Ti —
in jaz poljubljam Tvoje hladne roké
in skrivam obraz v Tvoje svetle lasé.
Pa odprem oči in se spet zavem,
kako daleč, daleč si,
kako sam sem sredi noči ...
Tiho lije v sobo luč svetilke na ulici.
Iz polumraka pa črne sence rasto.
Z dvignjenimi rokami stoje ob meni in čakajo,
da me zagrnejo v svoje črne, tenko stkané pajčolane ...

Tugomir Tory:

Ledene rože.

Kako mrzle so te noči! V jutrih so na šipah ledene rože.

Tanja je bila vedno vesela, ko jih je videla.

— »Poglej, kako so lepe!« je rekla. In drobni prsti so šli preko njih.

Od takrat je že dolgo. Mnogo zim je že šlo mimo in mnogo ledenih rož. In tudi Tanja.

Ostal sem čisto sam. Vse me je pozabilo. Mnogo sem jih srečal v življenju, pa nikdo se ni več vrnil. Le ledene rože se vračajo vsako zimo. Tudi Tanja se ne vrne več. Ne bo več igrala na klavirju in ne bo več božala ledenih rož ...

Kako čuden je človek! Ko vidi za hip nekaj novega, ga obide silno veselje. Potem pa se naveliča in pozabi na vse, ker je morda videl zopet kaj zanimivejšega, in ne misli več na tiste tihe, bele ledene rože, ki jih je nekoč božal in jih je bil vesel.

Spominjam se zimskih večerov. Tanja je igrala na klavirju, jaz pa sem stal ob oknu in gledal v tiho noč. Na šipah so sanjale ledene rože, velike in razkošne. Soj ulične svetilke se je predel med njimi, da so se lesketale v mavričnih odtenkih.

Nad klavirjem je gorela luč. Tanja je z nagnjeno glavo in s polzaprtimi očmi strmela v veliko sliko nad klavirjem. Othello in Desdemona. — Drobni prsti so drseli po tipkah. Zelo, zelo je ljubila Chopinov valček v mollu. Če človek pomisli, kako nekaj lepega je muzika! Nekdo je dejal: »Skrivnostna moč muzike je v tem, da je izraz tistega sveta, pred katerim živa beseda zamre.« Kako resnično je povedal! — Potem je Tanja odmaknila roke in tiho obsedela, da je zadnji akord izzvenel do konca. V kaminu je prasketal ogenj.

— »Kam gledaš? Ah, ledene rože!« Vstala je in pri-
tekla k oknu. Naslonila mi je glavo na rame in z roko pobožala po šipi ...

— — — — —

Da, tako je bilo.

Tanja, če boš kdaj čitala te vrstice, se boš morda tiho zamislila nazaj ali pa se boš razposajeno zasmejala pred se. Kjer koli si — saj to končno ni važno — pa vem, da ne gledaš več v ledene rože, da jih ne božaš več. Nekoč si jih. Da, nekoč. Tako se začenjajo pravljice.

Tudi midva sva nekoč poslušala pravljico.

Ledene rože v bolesi venejo.

In kako bo s teboj, Tanja?

Ivan Šiftar:

Bele narcise.

Tam daleč za hribi, za deročo vodó
na mojih ravninah
že bele narcise cvetó.

Da, bele narcise cvetó . . . Bela dekleta jih trgajo.
In moji odhajajoči bratje vsak svoj cvet
s seboj v mrzlo tujino nesó.

O, bratje moji, prinesite še meni beli cvet —
— pozdrav naše zemlje in naših deklet —
sem v daljni, sivi, nemirni svet! . . .

Jože Krivec:

Življenje teče — —

Mačkova domačija je stala prav na koncu velike Mačkove grabe. Tam na tistem koncu, kamor je le malo-kdaj stopil kak tujec, še redkeje pa kak gospod, so živeli Mačkovi ljudje skoraj popolnoma ločeni in napol pozabljeni od ostalega sveta. Sicer niso bili pozabljeni od vsega sveta; ne, saj so vsi sosedje, predvsem pa bajtarji in kočarji poznali Mačka. Kako neki naj bi bili brez njega živeli? Pri njem so najeli vsako leto zemljo, da so si pridelali vsaj najpotrebnejši živež, njemu so hodili delat od rane pomladi pa vse do pozne jeseni, dokler se ni po zemlji razgrnila bela odeja. Kje naj bi bili dobili drva, če bi ne bilo krog in krog Mačkove domačije bukovih gozdov, v katerih jim je Maček dovolil podreti kako napol suho drevo ali pobrati šibje in veje, ki sta jih sneg in burja nalomila.

Vendar se je zdela Mačkova graba zapuščena. Skoraj nikakega življenja ni bilo opaziti v njej. Vlekla se je tam od brega, poraslega z bukovim gozdom, vse tja gori pod one griče, med katere so se iz te grabe zajedale posamezne manjše grabe in jih ločile drugega od drugega. Po vsaki izmed teh grab je pritekal potok, ki je ob deževju narasel in prinašal s seboj rumeno ilovnato vodo; vsi ti potoki so se v začetku Mačkove grabe združili v en sam velik potok. Ob nalivih je ta potok prestopil bregove, da se je valila voda podobna ogromni rumeni reki, segajoči od vznožja hriba do drugega. Vsa ta ogromna reka je skoraj vsako leto uničila košnje na travnikih. Pa tudi na njive je segla in vzela vse, kar je raslo na njih.

Skoraj več od polovice te dolge Mačkove grabe je pripadalo k Mačkovi domačiji. Ob potokih so ležali lepi travniki, ki so ob suhih letih prinašali Mačku ogromne vozove sena, otave in celo otaviča. Jeseni pa je še prodajal pašo. Malo bolj ob robovih grabe, ki so bili višje in zato varni pred povodnijo, so ležale njive in ložine, ki so se dale orati. Vse od prve do zadnje so preorali, drugje pa so morali večinoma kopati, ker je bilo za oranje prestrmo. Če je bila letina, so te njive vedno dobro obrodile. Saj so bile vse nove; kjer so prej rasle bukke ali grmičevje, je bilo sedaj posekano in iztrebljeno. Zato ni čudno, če so bile te najrodovitnejše. Niti ilovice ni bilo nikjer videti. Sama črna zemlja, pognojena s preperelim listjem in koreninami, ki so trohnele. Seveda, preden so to zemljo pripravili do tega, da je začela roditi, je bilo treba pljuniti v žuljave roke.

Severna stran, pod katero je ležala domačija, je bila porasla vsa z bukovimi gozdovi. Tudi to je neslo Mačku lep denar. Koliko delavcev je dobil samo za to, da so smeli pobirati suho in odpadlo šibje ter veje! Kak denar pa je dobil za drva, ki jih je vozil v mesto! Jeseni so se zibali vozovi stelje, lepega bukovega listja celo daleč na polje, kjer ga ni bilo.

Na vrhu hriba je stala butana klet z malo stiskalnico, na južnem pobočju hriba pa se je sončil vinograd. Tudi nekaj sadnega drevja je bilo pod njim; pa ni bilo vedno vredno tolči jabolka, ampak le če je drevje izredno bogato obrodilo. V gorici pa je skoraj vedno toliko zraslo, da je bilo za večje potrebe doma. Saj stari Maček tudi nikomur ni rad privoščil sladke kapljice. Iz dneva v dan je je hodil sam cedit in nikoli ni nihče mogel zvedeti, koliko je katero leto nabral.

Domačija je sestajala iz hiše in gospodarskega poslopja kakor povsod na kmetih. Hiša je bila precej stara, lesena, z majhnimi, skoraj trapezastimi okni; pol je je bilo pokrite s slamo, druga polovica pa z opeko. Če bi jo bil človek pogledal samo na zunaj, bi pač ne bil sodil, da more stanovati v njej kak bogat kmet. Nekaj korakov od hiše je stalo gospodarsko poslopje: kolarnica, skedenj, hlev, ločen za govejo živino in konje, svinjaki in še neki drugi prostori.

Gospodarsko poslopje je stalo malo više od hiše; zato se je gnojnica ob nalivih pretakala mimo hišnega praga. Pozneje, ko se je uprlo v zemljo sonce, se je to parilo in sušilo, da bi človek, ki bi tega ne bil vaju, ne mogel prenesti. Stari Maček se je dolgo trudil in računal, da bi prestavil gnojišče kam drugam, pa se je vedno kako drugače obrnilo. Krog in krog je bilo nasajeno sadno drevje, samo pred okni hiše ne, kjer je bil majhen vrt. V njem so cveteli skoraj vse leto klinčki in nageljni, ob plotu pa so kimalle proti poletju rumene sončnice.

V kotu, na tisti strani proti njivam, je stal iz desk zbit čebelnjak, pokrit s slamo in ves poln kmečkih panjev. Ob lepem vremenu so od zgodnjega jutra do poznega večera brenčale čebele in to je bilo edino, kar je dajalo tej hiši nekaj videz življenja. No, včasih zvečer, ko je legel mrak, so zapeli tudi haloški težaki tisto najlepšo, ki so jo peli navadno, ko so se vračali z dela: »Je angel Mariji češčenje prinesel« ... To so peli ženske in moški.

Fantovska pesem se v tej grabi ni skoraj nikoli oglasila. Saj se temu ni čuditi! Kaj naj bi fantje iskali tam doli v tistem kotu, kjer je Bog mahnil s prazno vrečo, kakor so včasih dejali ljudje.

Mačkova hiša je stala v grabi prav na samem, kakor bi jo bila prinesla ob nalivu rumena ilovnata reka in jo pustila v tem kotu kakor zakleto. Pa saj je skoraj zares bila; saj se najbrže na nobeno kočo ni zneslo toliko kletve in rotitve kakor na njo.

Maček se je oženil že v svojem dvajsetem letu z lepo Žerinovo Micko. Tedaj je veljala Žerinova Micka za najlepšo v vsej polovici spodnjih Haloz. Pa tudi bogata je bila. Nekaj čez petdeset tisoč je prinesla. Lepota, še bolj pa denar sta omamila marsikoga, da je potrkal na vrata Žerinove domačije in se predrznil prositi za Mickino roko. Pa se je stari Žerin vedno tako čudno muzal in kimal. »Saj še ima čas za take stvari! Dekle je še mlado in ne ve, kaj je svet. Ni sile, jaz je nikamor ne podim!«

Tako so odhajali drug za drugim, nihče je ni dobil. Celo gostilničarjevega sina iz trga je odpravil. Ljudje so potem mnogo govorili. Zmajevali so z glavami in trdili, da je škoda dekleta, da ga ne da. Saj bi se mu tam dobro godilo. Sin je delaven in skrben, bogat pa je tudi za Žerinovo Micko dovolj. Bolj bogatega pač ne bo dobila, naj ga išče križem svet.

Tudi Maček je zasnubil lepo dekle. S fanti se je že nekoč pretepal radi nje. Pa je odnesel k sreči celo kožo. Mesto njega so premleli njegovega prijatelja, on pa jo je pravočasno odkuril. Pa kaj so mu mogli! Dekle ga je ljubilo in to je bilo največ vredno. Vse grožnje fantov ga niso prav nič plašile. Z Micko sta se skrivaj shajala na večer tam ob potoku za vrbami in jelšami, da ju ne bi izdala mesečina. Kako lepo se je bilo vkrasti tak lep mesečni večer in odhiteti tja za potok k brvi, kjer sta se dobila. Doma niso o tem vedeli ničesar.

Tedaj je stopil nekega dne malo pred božičem Maček k Žerinu. Mačkov oče, ki je že dolgo bolehal, se ni prav nič protivil, ko mu je sin povedal to svojo namero. Saj je vedel, da ne ozdravi nikoli več in bo moral prej ali slej vse zapustiti sinu. »Le poglej si, da boš mogel nadaljevati in živeti tam dalje, kjer sem jaz nehal. Delaj, saj delaš zase!«

Fant je razložil Žerinu vso stvar; v prvi vrsti pa je zatrjeval, da ne sili nobenega denarja, češ: »Radi denarja se ne poročim.« S tem se je hotel staremu Žerinu prikupiti. V resnici pa je vendar koval načrte, kaj bo vse dal popraviti z denarjem, ki ga prinese. Končno si je priznal sam pri sebi: »Če ga ima, naj ga le prinese! Tako nor pač ne bom, da bi se ga branil.«

Pa se je po dolгих obotavljanjih stari Žerin vendar dal pregovoriti. Dosti jih je že odpravil in bal se je, da bi jih nekega dne zmanjkalo. Potem pa Micke ne bi mogel spraviti na tako bogatijo. Tako se tudi ni hotel ponižati pred ljudmi, da bi jo morda imel do njenega tridesetega leta doma, potem je že konec. Lepota bi minila, pa se nihče ne bi več za njo zmenil.

V resnici pa je Žerin slabo spoznal Mačka. Kdo bi do dna spoznal človeka pri enem samem obisku in razgovoru? Saj se je še pred poroko mnogokrat z njim razgovarjal, pa se je Maček vedno tako pretvarjal in zvijal: pred Žerinovimi očmi je hotel biti dober, pošten in potrpežljiv. Sam sebe je hotel hvaliti. Žerin ni opazil ničesar, kar se je skrivalo v Mačku, četudi se je računal k zelo pametnim.

Tako je prišla Žerinova Micka v Mačkovo hišo in že prvi teden sta se nekaj sporekla, da se je tožila proti ljudem.

Med temi prvimi dnevi, ko je bila na Mačkovi domačiji, je umrl Mačkov oče. Micki ni prizadejal mnogo skrbi, čeprav mu je bila pripravljena streči, kakor bi vedela in

znala. Ni mu bilo treba dolgo pomagati, Bog se ga je usmilil in ga vzel k sebi.

Pa nihče ni mogel trditi, da Maček ni imel svoje žene rad. Seveda, kolikor se more tu govoriti o tem. Lizal je ni, na rokah tudi ne nosil; to ni za kmečke ljudi. Gospoda si lahko kaj takega privošči, saj ima za to čas. Maček je bil sprva svoji mladi ženi zelo zvest. V tej ljubezni sta tudi dobila dva otroka. Najprej Frančka, potem pa še Juliko. Ta dva sta bila Mačku dovolj.

Mačkovo posestvo je v teh dneh bilo povsem drugačno. Če bi se danes spremenilo v prejšnje stanje, bi ga najbrže Maček sam težko spoznal. Vse življenje je Maček garal z Micko na tej zemlji, da mu je obrodila in dajala sad. Prej so ležali nad ložinami celi predeli napol mrtve zemlje: skoraj docela izsekan gozd, pa ga nihče ni zasadil. Samo grmičevje je še raslo, ki ni dajalo nikakega haska. Maček je vzel bajtarje, ki so jim manjkala drva, in jim dal predele tega grmovja: »S koreninami ga izpulite! Štore pa izkopljite!«

Pa so vso zimo, ko ni bilo drugega dela, delali in kopali štore, da jim je lil včasih pot curkoma po obrazu. Krvavo so si zaslužili te suhe štore. Tu pa tam je bilo hudo izkopavati katerega. Po ves dan so ga izkopavali, pa ga še niso izvlekli. Tu so stale prej stoletne bukve, ki so bile najdebelejše v vsej okolici. Mačkovega očeta pa je stiskalo in moral jih je podreti, ker je potreboval denar. Za denar se vse stori. Ostali gozd je bil ves iz mlajše dobe.

Tako so mu kočarji očistili vse tiste predele, kjer so danes najboljše ložine. Najrodovitnejše s črno prstjo, drugje pa se maže ilovica. Spodnje predele, kjer so zdaj travniki, je dal zasejati sam. Tam mu je voda skoraj vsako leto uničila ves pridelek, zato jih je pustil v travišče. Pa nove jarke za namakanje travnikov in še eno in drugo; vse to je bilo njegovo delo.

Končno mu je vse to neslo lep denar. Prišla je tista doba, ko se je dalo vse prodati; tedaj si je Maček skoval denar. Vsako malenkost, ki se je dala prodati, je spravil med ljudi. Saj mu ni zato nihče nič mogel. Žene ni prav nič poslušal niti ni več za njo dosti maral; samo da mu je delala, delala in pomagala do denarja, sicer pa je morala molčati, drugače jo je premlatil. Kolikokrat se je jokala in tožila; če pa je za to izvedel, je bilo še huje. Nekoč jo je stolkel, da ni mogla iz hiše. Tedaj so prihajale ženske, da so opravljale hišna dela. K njeni postelji pa nobena ni smela sama. Vselej je prisedel še sam. Ni hotel, da bi ljudje okrog izvedeli, da se ne razumeta. To bi mu manjšalo ugled in morda bi se govorilo še več, nego je bilo res.

Tako so tekla leta in vsako sledeče je bilo hujše. Čim starejši je bil, tem bolj je hotel držati vse na vajetih. Pa se mu niso vsi dali. Medtem je izpolnil že sin Franček svoje enoindvajseto leto, odslužil vojake in potem je že zinil očetu kako nazaj. Saj je očetu šlo že na petdeseto leto. Kdo naj trpi večno godrnjanje in priganjanje? »To ni prav! To bi bilo treba tako, tako...« Saj človek se ne more raznesti za ta ubogi košček črnega kruha, ki si ga vreže. Frančku to ni šlo v glavo, da bi vedno morala veljati le očetova beseda, ko pa je videl, da ima tudi on včasih prav. Julika je sicer molčala; ona ni upala očetu ničesar odvrniti, če jo je pokaral. Jezila pa se je tudi nanj. Najbrže bi ga bila pomagala prav pošteno pretepsti, če bi ga bil kdo začel.

Franček in stari se včasih po ves teden nista pogledala. Pa je navsezadnje stari le začel zopet s svojim kačjim jezikom: »To ni prav! Tega nisi opravil!« — Tedaj sta si bila zopet v laseh. Nekoč mu je Franček vrgel naravnost v obraz: »Molči, vrag stari! Saj ne delaš drugega ko godrnjaš!«

Pa je moral bežati. Starega je pograbila taka jeza,

da je skočil v hišo po puško in gotovo bi ga bil v jezi ustrelil, če bi se ne bil Franček umaknil.

Zdaj so prišli v Mačkovo hišo najhujši časi. Prepir je bil na dnevnem redu. Začelo se je govoriti o ženitvi in možitvi. In kdo naj odloča? Zopet je hotel imeti prvo besedo stari, kakor bi šlo zanj. Kdo naj si drzne dati kak drug nasvet, kateremu stari ne bi pritrdil?

Najprej se je govorilo za Frančeka. Stari mu je odločil bogato nevesto iz sosednje fare. Lepo je govoril o njej, kako bogata je, kako lepo hišo imajo in kako srčno bi njen oče želel takega zeta. Pa je Franček niti ni poznal. Na golo roko je stari to klepal. Skoraj je bil že prepričan, da ga je pregovoril, ker mu ni Franček nikoli hotel odgovoriti. Pa se je kruto zmotil.

Neko nedeljo, ko Frančeka ni bilo pozno v noč domov, je zvedel, da hodi s Hrgovo deklo. To je starega dvignilo. Kakor razdražen bik je skakal po hiši, šel v hlev, zopet nazaj, pa se ni prav nič pomiril. Segel si je v lase in se grizel od jeze v ustnice. Pesti je krčil in že je nekajkrat sklenil, da ga ubije, če ne pusti te psice, ki ga hoče speljati.

»Ni vrag, da me ne bi slušal! Kakor bom rekel jaz, ali pa od hiše!« je dejal proti ženi.

V naslednjih trenutkih pa si je vendar premislil. Ne, to ne bo dobro. Ne upam ga pognati iz hiše; potem bo govorila o tem polovica Haloz. Ne, to bi me preveč ponižalo! Bolje bo, če ga ne pustim, da se poroči. Kakor hoče! Zdaj sem še vedno jaz njegov oče in imam pravico, da o tem odločam.

Prav nikoli pa ni pomislil, da se stara in da ne bo mogel več dolgo krmariti. Ne! On je hotel tako, pa konec! Nihče bi ne mogel preko njegove trde glave.

Drugo jutro, ko se je Franček izvlekel iz sena, v katerem je spal, se je začela komedija. Oče se je priplazil kakor miš iz luknje in stal na hlevnem pragu nekaj časa

nepremično; nič ni rekel, samo gledal je, kako je Franček česal živino.

Čez dolgo, ko je postal ta molk že mučen, je dejal: »Danes si pa zaspal!«

»Saj sem že opravil!« mu je odgovoril Franček in se ni za starega nič dosti zmenil.

Stari je bil v veliki zadregi. Ni vedel, kako naj začne, da izpraša sinu vest. Že je nekajkrat raztegnil ustnice, pa si je vselej premislil in ni rekel ničesar.

Ko je Franček opazil očetovo zadrego, ga je sam vprašal: »Kaj bomo danes orali za ozimino? Menda bo že čas!«

»Ti si oral že včeraj, zato pa te ni bilo niti do večerje domov,« mu je dejal oče in si potisnil klobuk malo na stran.

»Malo smo posedeli pri — — —«

»Pa malo poležali!«

»Kaj? Saj nisem bil pijan!«

»Še slabše, da se trezen goniš za tisto trešliko! Ali te ni sram, da se vlačiš s tisto prokleta deklo, da mi ljudje nosijo besede o njej domov?«

Zdaj se je Franček zravnal in obstal kakor pribit. Njegov obraz se je napel, dobil nenadoma neke divje, nečloveške poteze. Nič več ni bil petindvajsetletni mladenič, temveč za celih deset let se je v tem trenutku postaral. Roke so mu od jeze zadrhte, oči so se mu izbočile in se nemo zapičile v starega, ki se je ganil s praga in stopal počasi proti sinu. Tista kletev je sinu segla tako globoko v srce. Še trenutek in stala sta si nasproti kakor največja sovražnika. Oče ni poznal sina, sin ne očeta.

»Kaj? Molči, hudič, sicer te — — —« je dejal Franček, pograbil gnojne vile, da bi zabodel starega. Pa se je premagal. Pred seboj je videl zopet očeta in temu bi ne smel storiti nič žalega. Saj je vendar oče in star je že. Potrpeti je treba malo, saj ne bo večno. Njegovo življenje je že kakor zahajajoče sonce: vedno slabše, vedno bliže

grobu. In kdo bi si onečlašal ime z ubojem petdesetletnega starca. Vsi bi ga črtili in kazali za njim.

Odložil je vile in del krtačo, s katero je čistil živino, iz rok, se pognal mimo očeta ven ter mu zabrusil: »Ne! Tako, kakor boš ti odločil, baš ne bo! Saj gre za mojo bodočnost; ti si v glavnem že odslužil!«

Stari je robantil in zabavljal ves čas po hlevu ter gladil živino, ki ga je gledala, kakor bi ga pomilovala.

Potem se je vrgel na ženo. Šel je pred ognjišče in zabavljal ob stvareh, ki mu niso bile prav nič mar.

Franček je zapregel konje in se odpeljal na njivo pod gozdom. Ko je rezal prvo brazdo, je glasno počil z bičem in pogledal čez na drugi hrib, kjer je sejala Hrgova dekla in mu zamahnila z roko. Stari pa je stal pred hišnimi vrati in zrl na Frančka, ki je obračal plug. Popravil si je klobuk, prižgal pipo in jo odkrevsal na vrh v klet. V kleti je imel nov mošt, ki je pred nekaj dnevi odvreel; pri njem je hotel najti mir.

Franček je zoral vso njivo, Julika pa je posejala. Tako so spravili prvo ozimino v zemljo.

★

Stari je uvidel, da s Frančekom ne bo dosti opravil. Zato se ni pozneje mnogo več trudil z njim. Spravil se je na Juliko. Hotel je, da se vsaj ona pokori njegovi zahtevi, če se že sin ne bo.

Pa se mu je posrečilo. Še v predpustu naslednjega leta jo je poročil po svoji želji na kmetijo na tretji vrh. Tedaj se je veselil, ko je videl, da mu je uspelo vsaj njo prisiliti v jarem, ki ji ga je nastavil.

Stari je imel precejšno vsoto denarja. Pa nihče ni vedel, kje ga je skrival. Ljudje so sicer vedeli, da brez njega ni, vendar ni nihče točno vedel, koliko tisočakov hrani. Kam naj bi bil vendar dajal denar? Žena mu ga je prinesla ob poroki, pa ni nič kupil zanj. Vsako leto je prodal še nekaj živine in vzredil zopet mlado; za drva je

dobil velike vsote, da so mu vsi okrog zavidali. Vsako pomlad je prodal po dva ali tri voze starega suhega sena, ki so ga kupci zelo mastno plačali. Ves ta denar se je kopičil v njegovem mošnjičku iz leta v leto. Pa je zmeraj trdil, da nima niti za tobak, kaj še, da bi lahko delavce plačal. Uboge kočarje, ki so mu delali, je odpravljaj kar z drugimi stvarmi. Zemljo, ki jim jo je dal spomladi, da so si pridelali krompir ali koruzo, so mu morali pošteno odslužiti. Skoraj vse leto je dobil delavce samo za to. Pa kar je še več vredno: pozval jih je, kadar je hotel. Nihče se mu ni smel izgovarjati, sicer si ga je zapomnil in drugo leto mu ni dal zemlje.

Ubogi ljudje so mu delali od jutra do večera. Pa nikoli ni bilo dovolj. Vsak večer je godrnjal, če ni bilo to ali ono delo opravljeno: »To je treba! To ni prav! To bi lahko bilo!«

Kaj pa — saj si ubogi ljudje niso mogli pomagati. Navezani so bili na to ubogo ilovnato zemljo, ki jim je dajala boren kruh. Zadovoljili so se tudi z najslabšo; boljše, tiste črne tako ni dal od sebe nikoli.

Jeseni jim je dovolil, da so si pobrali po gozdu suho šibje in veje, ki jih je veter nalomil. Pa še to so mu morali odslužiti. Povrh vsega pa je ob Novem letu šel k temu ali onemu in mu predložil račun: toliko od oranja, od vlačanja, zemlje, vožnje itd.

Tako je napravil večkrat, da je iztisnil iz teh ubogih ljudi zadnje dinarje, ki so jih morda odložili za sol, luč ali obutev.

Kdo naj bi ga torej hvalil? Preklinjali so ga vsevprek: že otroci so slišali o njem slabo in to jim je ostalo v krvi tudi potem, ko so odrasli. Ljudje so trdili, da vendar vse naštete kletve zatiranih in ubogih nekje zaležejo. Skoraj bi rekel, da res! Maček je šel v svoje petdeseto leto in se mu je že precej sključil hrbet. Ljudje so pravili, da ga tišči vsak nepošten dinar na to grbo. Kljub vsemu niso obupali. Kakor Franček so vedeli, da bo tudi

tega skopuha in oderuha nekje zalezal vrag, in tedaj mu vsi tisočaki ne bodo nič pomagali.

»Naj jih je hudič na zadnjo uro mesto zdravil! Saj jih ne bo nesel s seboj!«

Ne! Ne bo jih nesel s seboj! Saj jih je vse, kolikor jih je nagraabil v vseh teh letih svojega malovrednega življenja, izročil hčeri Juliki, ki se je pokorila njegovi zahtevi in se poročila, kakor je on hotel. Vse do slednjega jih je izročil samo zato, ker se je vdala njegovi želji.

Franček doma pa je še naprej trpel. Hrgove dekle le ni pustil. Po zimi so hodili po večerih luščit bučnice in tedaj jo je čakal vsak večer ter jo spremil tudi domov.

Medtem pa je stari še enkrat poskušal srečo, da pokori sina svoji želji. To pot je stopila vmes mati. Prosila je starega, naj ga vendar pusti pri miru, češ: »Saj dela za svoje življenje, ne za tvoje.«

Stari pa je kričal, da je odmevalo od prhkih sten stare koče.

»Ne! S tako, ki nima drugega ko janko pa samo sebe, ne bo gospodaril na moji zemlji! Ne, dokler bom jaz!«

Ker je mati še prosila za sina, je zgrabil palico in jo pretepal, da se je zvijala od bolečin. Pa ni nehal. Na vse zadnje je zaslišal klice Franček in prihitel v hišo, kjer je hotel stari zadaviti ženo. Franček ga je zgrabil za vrat in eno nogo ter ga brez usmiljenja pritisnil za peč na klop, da so kosti starcu kar jeknile. Mati na tleh pa je bila v obraz že vsa plava. Posadil jo je na posteljo in jo močil z vinom.

Stari se je pobral in preklinjal. Še zdaj ni dal miru. Jezil se je radi svoje onemoglosti. Oh, ko bi bil mogel, gotovo bi bil naklestil oba, pa se je bal sinovih pesti. Zdaj si je prvič jasno priznal, da njegove moči odtekajo, ker je že star in bo moral popustiti. Težko mu je bilo pri srcu, ko je spoznal svojo starost, da mu je začela glava siveti in da mu lezejo vajeti iz rok.

Zvečer je prihitela vsa objokana Julika in klečala pred očetom, naj jo sprejme, ker ji ni več obstati pri možu. Povedala mu je, da se sploh ne razumeta več in da niti ne jesta več skupaj. Najprej sede k mizi on, potem ona. Tudi ne spita več v isti sobi. On se je zavlekel v hlev in lazi ponoči k drugim ženskam. Ihtela je in tožila, da so ji lile solze na umazani pod. To vse radi starega, ker jo je prej silil k temu. Kaj ji pomaga sedaj ves denar, ki ga ji je izročil! Saj ga niti nima v rokah! Njen mož ga ima in zdaj mu je dekla.

Staremu sta spolzeli po licu dve debeli solzi, pa jo je tolažil. Saj bo zopet prodal vino in ji dal denar, da ga ponese možu, pa bo spet zadovoljen.

Julika se je baš v pravem času vrnila domov. Mati ni mogla več vstati, še dihalo je z največjo težavo. Julika se je še bolj razjokala, ko je videla, kako dela oče z materjo. »Prav tako kakor moj mož!« je ihtela. »Vsi so enaki!« —

Mati jo je samo gladila, govoriti ni mogla; grlo je imela vse stisnjeno, oči izbuljene in krvave. Po telesu je bila vsa stolčena in višnjeve proge so se poznale celo na rokah.

Stari se je spet vlekel v klet. »Naj pije, hudič!« so mu vsi privoščili! »Bo že enkrat imel dosti.«

Ta večer ga ni bilo domov. Vrag vedi, kam se je zavlekel. Mogoče je prespal kar v kleti. Gotovo se ga je nacukal in ga niso držale več noge.

Ponoči je materi postajalo slabše. Globlje in z večjo težavo je dihalo, počasi jo je zapuščal tudi razum. Proti polnoči ni več poznala svojih otrok.

Julika in Franček sta spoznala, da bo materino življenje še to noč zašlo. Očeta pa niti doma ni bilo. Saj je boljše, da ga ni! Mogoče bi jo hotel še natreskati v zadnjih trenutkih življenja. Ne! Vsaj umre naj mirno! Saj je nosila vse življenje težak križ, saj je bila samo za nekaj časa dobra, da mu je prinesla denar.

Prav tako se je zgodilo Juliki, ker je oče tako želel. Čez tri dni so mater pokopali. Staremu je bilo vseeno. Ni se mu potočila prav nobena solza. Še smejal se je, ko je prišel domov in trdil z grmečim glasom: »Tudi zdaj ne bo ona nabasana dekla tu gospodarila! Rajši naj vse skupaj vzame vrag!«

★

Nekaj dni po materinem pogrebu je stari pregovoril Juliko, da se je vrnila k možu. Že čez teden dni je bila doma, pa njen mož še ni prišel ponjo. Starega je začelo skrbeti. Kaj naj počne pri njem? Saj je ni poročil za to, da bo doma, mož pa bo lazil za drugimi ženskami! Naj se le pobotata, bo že bolje.

Ker sama ni hotela domov, sta se odpravila oba. Stari jo je moral spremiti, saj jo je prej silil, naj se poroči. Zdaj je že počasi spoznaval, kje je zagrešil, vendar ni hotel priznati krivde. Vedno se je čudil, da se je moglo med njima kaj takega zgoditi, kar ju je tako zelo razdvojilo.

Stari je ostal pri Juliki nekaj dni. Za dom se ni nič dosti menil. Franček je sam vse opravljal pri živini in si kuhal. Pa je zmogel vse le na polovico. Kako naj zdaj sam opravlja, če pa so prej imeli vsi štirje dela dovolj. Ni kazalo drugega, ko da je dal poklicati vdovo iz bajte, ki je imela doma že starejšo hčer, da je lahko opravljala za dom. S to sta garala in trpela. Pri hiši je bilo vse narobe.

Delo zunaj je čakalo. Raztopile so se že tiste zadnje krpe snega, ki so vsako leto najdalje časa strašile tam v onem kotu gozda, kamor skoraj nikdar ni posijalo sonce. Zemlja je zadihala sveže in kočarji so prihajali k Mačkovi hiši, da bi dobili zemljo. Starega pa ni bilo od nikoder. Franček se je sprva obotavljal in jim je ni dal, ko pa so vendar pritiskali in se mu zasmilili, jim jo je kar odkazal. Malo se je še bal, da se bo stari jezil, pa mu je bilo končno vseeno. Saj bo delavce tako potreboval. Če več

let ni delal sam, tudi letos ne bo. Čas pa je tekel in treba je bilo vtakniti v zemljo krompir. Drugi so že gnojili za koruzo.

V teh lepih dneh, ko je zaplalo v slednji vejici novo življenje in gnalo spočite brstiče iz njih, ko so spet prijadrale ptice iz južnih krajev in posedle po drevju, ko so se zarile motike po gorica in v zemljo in zaškrpale med trsjem škarje, tedaj je Hrgova dekla porodila sinčka. Haloške ženske so pri delu, kjer so prišle skupaj, govorile o tem zelo mnogo. To je bil eden onih dogodkov, ob katerem so si ves ljubi dan brusile jezike in radovedne pričakovale, kako se stvar izteče. Nekateri so menile, da se bo Franček zdaj moral poročiti, druge zopet, da ga bo stari nagnal.

Ko je zvedel stari za to stvar, ga ni preveč dvignilo. Čudno! Pričakovali so vsi, da skoči iz kože. Pa se je že malo potolažil, ker je na vse zadnje spoznal, da nima smisla, ker ne bo s tem ničesar popravil. Samo se ni mogel sprijazniti z mislijo, da bi bila v njegovi hiši ona gospodarica.

»Dekla? Ne bo! Naj si sama priskrbi kočo, če hoče v njej smrdeti! V moji ne bo!«

Končno so starega toliko pregovorili, da jima je vendar dovolil, da se poročita. Menda bi bil rajši dal glavo, ko da je privolil v to.

»Jima že posvetim,« je mrmral vedno, če je pogovor na to nanesel. Ljudje pa so ga nalašč vedno izpraševali, kako je z novo snaho, samo da so ga dražili. Včasih komu sploh ni odgovoril, kakor bi bil preslišal. Pred ljudmi ga je bilo sram, da je moral na stare dni tako kloniti.

★

V Mačkovi hiši se je življenje izpremenilo. Mlada dva, novo delo. Stari je pohajkoval zdaj sem, zdaj tja. Nekaj dni je bil doma, potem je šel v klet, pil in hodil pijan, da je zabavljaj na vsakogar, ki ga je kje srečal.

Potem se je odpravil še za nekaj dni k Juliki, ki se je zopet malo pobotala z možem. Prav dobra pa si nista bila nikdar več. Nekaj je ležalo med njima, kar ju je ločilo za vedno.

Stari je postal nekak popotnik. Nikjer ni imel ob-
stanka, nikjer si ni ogrel pošteno svojega hrbta. Usoda
ga je gonila od enega k drugemu. Pa je bilo to čisto prav!
Čas je bil, da se ga je Bog spomnil. Treba bi bilo, da bi
se pred smrtjo malo pokoril. Saj je storil na svetu dovolj
zlega. Ne samo svoji družini, temveč tudi onim ubogim
bajtarjem, ki so stiskali zadnje dinarje, pa jih jim je iz
rok iztrgal s silo ter jih pobasal v svoj mošnjiček. Zato
se je zdaj pokoril. Njegova grba se je še bolj vzbočila;
gotovo so ga vse kletve, ki so se znašale nanj, težile.

Franček in žena pa sta se pognala na delo. Dela je
bilo na moč. Bajtarji so jima pomagali; delali so rajši,
ker jih nihče ni tako gonil kakor prej stari. Zdaj so upali
v lepše življenje.

★

Neko noč sredi poletja so se uresničile besede starega
Mačka: »Jima že posvetim!« — Kar sredi noči je obliznil
plamen hišo Mačkove domačije in Franček ter žena sta
se komaj rešila z otrokom. Na reševanje pohištva ali
česa drugega ni bilo niti misliti. Nenadoma, ko so bili
vsi v najlepšem spanju, se je zgodilo in videli so šele
tedaj, ko so jim na posteljo padale žareče streske iz
stropa. Sreča, da je zgorela samo stanovanjska hiša. Vsa
ostala poslopja so bila dalje vstran in vetra tudi ni bilo.

Nihče ni nikoli točno dognal, kdo je podtaknil ogenj.
Samo sumili so vsi, pa niso upali glasno govoriti. Z
nekim strahom so se spogledovali in tu pa tam je kdo
zaklel.

Naslednje jutro so našli v potoku, ki je tekel sredi
travnika, na glavo poveznjenega starega Mačka. Bil je

mrtev. Najbrže je hotel preko potoka, pa mu je spodrsnilo.

Nihče ni obžaloval nesreče. Samo nekaj robatega preklinjanja je bilo slišati, preden so ga odnesli. Kočarji so se veselili, ker so se iznebili psa, ki jih je grizel in jim pil kri. Maček je šel v krtovo deželo, prav tako koča, v kateri se je rodil.

Franček in žena pa sta pljunila v roke in znova začela delo. Čez nekaj mesecev, še preden je zagorela v bukovih gozdovih prava jesen, sta spala v novi hiši, v lepši in večji, nego je bila prejšnja.

France Jeza:

Na cesti.

Dan je bil siv in mrzel. Že od jutra je deževalo, počasi in vztrajno. Proti večeru je zavel mrzel vzhodnik, zjasnilo se pa ni. Še je pljuskal dež v mlake na cesti in v hišnih žlebih je enakomerno klokotala voda. Vlažne, bele megle so se vlačile nizko nad hišami in so počasi zastirale kratki pomladanski dan.

Sem od borovja proti vasi je šel raztrgan, blaten potepuh. Ni bil še star, toda imel je suh in izmučen obraz. Trudno je vlekel noge za sabo in nič več se ni izogibal globokih mlak. Saj je vseeno. Voda mu je čofotala v raztrganih, z vrstico prevezanih čevljev in bolj moker že itak ni mogel biti. Krajci zamaščenega klobuka so se mu povsili in voda mu je z njih v drobni nitki curljala čez hrbet in na ramena.

Mokra obleka se ga je oprijela in zdaj pa zdaj se je nemirno zganil, da jo je odlepil od telesa. Bila je vsa obrizgana z blatom. Najbrž se ni dovolj naglo izognil mimo vožečemu avtu. Tiščal je roke v žepe in si želel

samo, da bi bil že čimprej v vasi in na toplem kje v kakem konjskem hlevu na slami.

Ko je začelo spet močnejše liti, se je stisnil pod smreko ob cesti. Toda čez nekaj trenutkov se je že tresel od mraza. Ožel si je klobuk, si privihal ovratnik na suknji, ki se mu je takoj spet polegel, ker je bil tenak in težak od mokrote, ter si z nekaj vejicami ostrgal najhujše blato s hlač. Nato se je, drgetajoč od mraza, naslonil na deblo, se zamislil v čudno živ šum dežja v gozdu in čakal, da mine naliv. Po smrekovem deblu navzdol so polzele velike svetle kaplje. Ko mu je kanila prva za vrat, se je zganil in odmaknil. Pod smrekami in bori se je že začelo mračiti in iz polumraka je prihajalo tožeče čivkanje nekega ptiča. Vrh bližnjega bora je zakrakala vrana in druga nekje dalje ji je odgovorila. Potem je bilo spet vse tiho. Samo vodne kaplje so tleskale ob deblo in veter je zdaj pa zdaj zamajal bore, da so zajekali.

Potepuh si je nenadoma zaželel cigarete. Zazdelo se mu je, da bi si lahko z njo utolažil glad in se ogrel. Vedel je, da nima nobene več, že davno ne, a kljub temu je prebrskal vse žepe. Iztresel jih je v dlan, a razen razmočenih, sprijetih drobtin ni bilo v njih ničesar. Vzdihnul je, si vsipal večje drobtine v usta, ostalo drobtinje, pomešano s prahom, pa na mravljišče ob svojih nogah. Lilo pa je vedno bolj. Tresoč se od mraza se je odločil in stopil spet na cesto. Zdaj šele je začutil, kako je utrujen. Imel je vse ožuljene noge in deževnica mu jih je razjedla. Nehote je tiho zastokal, ko je stopil na kamen, toda stisnil je zobe in se vlekel dalje proti prvim hišam v vasi, ki že ni bila več tako daleč.

»Da bi le kmalu našel prenočišče!« je želel na tihem.

Blizu prvih hiš je naletel na desetletno deklico, ki je nesla pod ogromnim dežnikom lonec mleka.

»Čakaj, mala!« ji je rekel. »Morda veš, kje bi mogel dobiti prostor čez noč. V hlevu seveda.«

»Ne vem,« je začivkala mala plaho, se vsa skrila pod dežnik in izginila.

Nasmehnil se ji je in potrkal na vrata najbližnje hiše. Bila so zaklenjena in še dvakrat je moral potrkati, preden se je oglasil nekdo v veži.

»He, kdo pa je?« je zagodrnjal star moški glas.

»Brezposeln popotnik...«

»Nič vam ne morem dati, preveč jih pride vsak dan!« ga je prekinil glas v veži in koraki so se oddaljili.

Potepuh je izpustil kljuko in šel dalje.

Pri drugi hiši se je zdelo, da ni nikogar doma, pri tretji je slišal glasove z dvorišča, a ni mogel nikogar priklificati. Morda so ga bili opazili in mu nalašč niso hoteli iti odpirat. Tako se človek še najlažje otrese takih sitnežev. Pri četrti in peti so ga odpravili tako kot pri prvi. In tako je hodil od vrat do vrat, prezebel, truden in ves premočen. Pa nikjer niso imeli prostora, da bi ga prenočili. Tako so mu dejali, medtem ko so že zapirali vrata. Naletel je tudi na dobre ljudi, ki pa sploh niso imeli hleva in so se stiskali v najeti koči ali pa so mu sami razkazali hlev, tako da je res sam videl, da ni prostora. Taki so sočustvovali z njim. Šteli so na prste hišne številke, premišljevali in mu slednjič pokazali.

»Čujte, tja pojdite, tam vas bodo pa gotovo prenočili. Tam imajo dovolj prostora.«

Šel je, a skazalo se je, da tudi tam nimajo dovolj prostornega hleva, da bi našel v njem poleg krav in konj tudi ubog človek prenočišče za eno noč.

Upal pa je še vedno. Zdaj je bil že globok mrak in deževalo je še vedno, čeprav ne več tako močno. A pritisnil je mraz. Treba se bo podvzati. Trudil se je, da bi ne mislil na svoje ožuljene noge, pa kaj mu je to pomagalo, ko pa je bil tako zelo izčrpan, da so mu zobje šklepetali kar tjavdan in že ni imel več moči, da bi jih stisnil.

Nenadoma je stal na koncu vasi. Nobene hiše ni bilo več videti in cesta se je tiha in samotna izgubljala nekje v mraku in dežju. Dež je enakomerno, otožno čofotal po mlakah.

Potepuh je tiho stal v dežju sredi ceste in ni vedel, kaj bi zdaj. Bogve kako daleč je do bližnje vasi ob cesti! Morda pa je katero hišo izpustil? Navadno je res tako, da človek najboljšo hišo najprej zgreši. Topo, izmučeno je stal tam in sam ni vedel, česa čaka. Toda le moči ni imel, da bi se napotil po tej cesti dalje v temo in dež.

V eni izmed bližnjih hiš je nekdo igral na citre, nekaj mladih ljudi je večglasno pelo in v kratkih presledkih med pesmimi se je slišal iz razsvetljenih oken v temo vesel, zvonek dekliški smeh. Bog ve, zakaj se tako smejijo, je pomislil potepuh. In sam ni vedel, zakaj se mu zdi ta smeh tako čuden, nenaraven, kot bi prihajal iz neznane daljave, iz čisto drugega sveta. V stožcu luči, ki je lila iz okna, pa je drgetal v obcestnem jarku črn pes in tiho cvilil. Obračal je glavo zdaj proti toplo razsvetljenemu oknu, odkoder so odmevali v noč človeški glasovi, zdaj proti črni človeški postavi, ki je tiho stala sredi ceste. Nazadnje je ponižno, proseče zacvilil, zvil rep podse in se po trebuhu splazil k nogam potepuha sredi ceste. Potepuh je segel v blato pod njega. Pes je dvignil smrček kvišku, k obrazu človeka in vdano zabevskal.

Potepuh se je začuden zganil in ga pobožal. Tega je pes čakal. Skočil je kvišku, mu veselo obliznil roko, a se takoj spet zrušil v blato in tiho, boleče zastokal.

Potepuh se je grenko nasmehnil, si potisnil klobuk na oči in hotel oditi dalje svojo pot po tihi nočni cesti. Napravil je nekaj korakov in začuden spet obstal. Mali, črni pes se je vlekel za njim po blatni in cvilil ves vznemirjen.

»Saj je že dobro, dragec,« ga je pobožal in hotel dalje. Pes pa se je drgetajoč postavil na noge in počasi s

težavo capljal za njim po treh, ena zadnjih nog se mu je brezmočno vlekla po blatu.

»Kaj je s psom?« je rekel potepuh in stopil k njemu. Za trenutek je pozabil nase. Sklonil se je nadenj in pes se je takoj umiril.

»Najbrž se je izgubil ali pa so ga otroci odkod pripodili in poškodovali. Zdaj je vsekakor brez gospodarja. Na cesti kot jaz. Ubogi pes!« Sklonil se je k njemu in ga pobožal po glavi. Zasmilil se mu je. Pes je tiho, radostno cvilil in se skušal dvigniti.

Kaj naj stori z njim? je razmišljal potepuh. Ne, tukaj na cesti pustiti ga ne more. Naj ga nese h kaki hiši? Saj še za človeka nimajo prostora...

»S seboj te bom vzel, tovariš!« je zamrmral, se sklonil in vzel blatnega psa, ki mu je hotel oblizniti obraz, v naročje. In čudno toplo mu je bilo v duši, ko se je opotekal tako v dežju in temi po blatni cesti naprej...

KAZALO.

	Stran
Naša uvodna beseda	3
France Jeza: V naših dneh	5
Francè Mele: Idealist	6
France Jeza: Pesem o pingvinih	25
Ivan Šiftar: Elekova pot	26
F. Jeza: D-Zug Karlsruhe-München	35
F. Jeza: Jesen v Münchenu	37
Vitko Musek: Tila	39
Vera Remec: Brezdomci	46
France Jeza: To sem jaz	47
France Jeza: V domovino	48
Jože Krivec: V življenje	56
Ivan Šiftar: Premog	76
Vera Remec: Prodajalec kipov	77
Gilbert Keith Chesterton: Saint Thomas Aquinas	81
Vitko Musek: Bele misli	89
Vitko Musek: Prošnja	90
Tugomer Tory: Čakanje	91
France Jeza: Cerkev ob promenadi	96
Francè Mele: V novo življenje	97
Vitko Musek: Grob štev. 123	102
Ivan Šiftar: Rudar	104
Marija Urbas: Iz sveta mojih dvanajstih let	105
France Jeza: Karantanija v pomladi 1934	106
France Jeza: Zdaj, v teh meglenih večerih	126
Tugomir Tory: Ledene rože	127
Ivan Šiftar: Bele narcise	129
Jože Krivec: življenje teče	129
France Jeza: Na cesti	145

